

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşe Ece ALKAN

KÜRESELLEŞME ve EKONOMİK GÜVENLİK

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşe Ece ALKAN

KÜRESELLEŞME ve EKONOMİK GÜVENLİK

Danışman

Doç. Dr. Işıl KAZAN

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ayşe Ece ALKAN'ın bu çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Hale BALSEVEN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Işıl KAZAN (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL (İmza)

Tez Başlığı : Küreselleşme ve Ekonomik Güvenlik

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 08/06/2014

Mezuniyet Tarihi : 19/06/2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI ve EKONOMİK GÜVENLİK

1.1 Güvenliğin Tanımında Karşılaşılan Sorunlar	4
1.2 Güvenlik Kavramının Gelişimi	5
1.3 Güvenlik ve Birey İlişkisi	9
1.4 Ekonomik Güvenlik	16
1.5 Ekonomik Güvenlik Kavramı ve Küresel Süreçteki Gelişimi	19
1.6 Ekonomik Güvenlik ve Birey İlişkisi	22

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ve EKONOMİK GÜVENLİK

2.1 Küreselleşmenin Gelişimi ve Ekonomik Sisteme Etkileri	26
2.2 Küresel Sistemin Ekonomik Aktörleri ve Küresel Sisteme Etkileri	31
2.2.1 Küresel Sistemin Ekonomik Aktörleri	31
2.2.1.1 Uluslararası Örgütler ve Küresel Sisteme Etkileri	31
2.2.1.2 Çok Uluslu Şirketler ve Küresel Sisteme Etkileri	39
2.2.2 Ekonomik Gelişmeler ve Küresel Sisteme Etkileri	43
2.2.2.1 Ekonomik Krizler ve Siyasal Düzene Etkileri	43
2.2.2.2 Sermaye Hareketlerinin Gelişimi ve Küresel Sisteme Etkileri	46
2.2.2.3 Küresel Sistemdeki Saydamlık Eksikliği	48
2.2.2.4 Ekonomik Krizler ve Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Güvenlikle İlişkisi	50
2.3 Küresel Sistem ve Ulusal Egemenlik Sorunu	52
2.3.1 Küresel Sistem ve Ulusal Ekonomik Güvenlik	52
2.3.2 Küresel Sistem ve Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Ekonomik Güvenlik ..	57
2.4 Küreselleşme ve Teknolojik Gelişmeler	61
2.4.1 Küreselleşme ve Askeri Teknoloji İlişkisi	62

2.4.2	Finansal-Ekonomik Küreselleşme ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi	63
2.4.3	Kültürel Küreselleşme ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM HAREKETLERİ ve KÜRESELLEŞME

3.1	Sivil Toplum Hareketlerinin Önemi	69
3.2	Sivil Toplum Hareketlerinin Gelişimi	70
3.3	Sosyal Medya ve Güvenlik Algılamaları ile İlişkisi	76
3.4	Sosyal Medya ve Sosyal Hareketler	80
3.5	Orta Doğu Bölgesinde Yaşanan Gelişmeler ve Toplumsal Hareketlilik	83
3.5.1	Orta Doğuda Yaşanan Siyasal Gelişmeler ve Ekonomik Nedenleri	84
3.6	Sosyal Hareketler ve Ekonomik Sistemle İlişkisi	87
SONUÇ		92
KAYNAKÇA.....		96
ÖZGEÇMİŞ		102

KISALTMALAR LİSTESİ

ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
ECSC	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
EU	Avrupa Birliği
FED	Federal Rezerv Sistemi
IMF	Uluslararası Para Fonu
MAI	Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları
NATO	Kuzey Atlantik Ticaret Örgütü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
UN	Birleşmiş Milletler
USA	Amerika Birleşik Devletleri
WB	Dünya Bankası
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

ÖNSÖZ

Bu çalışmamı bugünlere gelmemde büyük katkısı bulunan rahmetli manevi babam Ali CANKARA'ya ithaf ediyorum.

Değerli bilgileri ve yönlendirmeleri ile bireysel gelişimime katkıda bulunan Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı öğretim üyelerine, tez konusunun seçiminden bitimine kadar her aşamada yardım ve desteğini esirgemeyen değerli hocam tez danışmanım Doç. Dr. Işıl KAZAN'a, bakış açımı genişleten Doç. Dr. Hale BALSEVEN ve Yar. Doç. Dr. Ramazan İZOL'a; ayrıca maddi ve manevi destekleriyle her zaman yanımda olan sevgili anneme, babama, halama ve ablama teşekkürlerimi sunarım.

Ayşe Ece ALKAN
Antalya, 2014

ÖZET

Askeri ve siyasi güvenlik kavramı ile tanımlanan güvenlik kavramı özellikle Soğuk savaş sonrasında gelişmeye başlamıştır. Ekonomik güvenlik, eksikliği duyulan bir alan olması sebebiyle gündeme gelen güvenlik kavramlarından birisidir. Günümüz emperyal sistemi küreselleşmeden güç almaktadır. Dar anlamda üretim, ticaret ve finans alanındaki sınırların ortadan kalkması olarak tanımlayabileceğimiz küreselleşme kavramı güvenlik kavramının ekonomik açıdan ele alınmasını gerektirmiştir. Küresel, bölgesel, ulusal, toplumsal ve bireysel açıdan var olmak çabalarının ekonomik güç sahibi olmaya yönelik olması insani değerlerin ve küresel sistemin sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Küreselleşme ile insani değerler yerini maddi değerlere bırakmıştır. Ekonomik açıdan olması gereken istikrarlı, rekabet edilebilir, adil bir ticaret sistemi yaratmaktır. Günümüz ekonomik sistemi istikrarsızlık ve eşitsizlikler üzerine kuruludur. Küreselleşme ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların hızla büyümekte ve artan karşılıklı bağımlılık nedeniyle hassasiyetler artmakta, yerel ekonomik sorunlar kısa sürede küresel ekonomik krizlere dönüşebilmektedir. Krizlerin aynı zamanda sermaye sahibi çok uluslu şirketler (ÇUŞ) için büyük fırsatlar yarattığı da bilinmektedir. İstikrarsızlıklar ve eşitsizlikler sadece gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmemiş olan devletler arasındaki gelir farkını arttırmakla kalmamakta, ülkelerin kendi halkları arasındaki gelir dağılımındaki adaletsizliği de arttırmaktadır. Uluslararası örgütler ve aktör olarak önemini kaybetmemiş olan ulusal devletler, birçok devletten zengin olan ÇUŞ'nin etkisiyle kararlar almaktadır. Bu noktada ulusal devletlerin güvenlik duvarlarını nereden ve ne kalınlıkta çektiği önem kazanmaktadır. Sağlıklı küresel ekonomik sistem ulusal hükümetler ve piyasaların küresel doğası arasında kırılğan bir uzlaşma gerektirmektedir.

Liberal düzenin gereği olarak serbestleşen ticaretin getirdiği ülkeler arası bağımlılıklar beraberinde sorunlar getirdiği gibi çözümleri de üretebilecek yapıya sahip olmasına karşın şu an için efektif çözümler üretilmemektedir. Küreselleşme ile etiğin de küreselleşmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Süreç içerisinde mağdur olan bireyin farkındalığı ve sisteme olan tepkisi zamanla artmakta; toplumsal hareketler önem kazanmaktadır. Ekonomik çıkarlar arasında yaşanan çatışmalar ötekileştiren algılamalar üzerinden bireyselleşmeye zorlayarak bireyi toplumdan koparmaktadır. Bireyler teknolojinin gelişmesiyle sosyal paylaşım kanalları yoluyla birlik olma yeteneğine sahip olabilmektedir. Birlik olma yeteneği sosyal hareketlerin başarısını arttırmakta ve sosyal zekanın gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Sermayenin hakim olduğu

günümüz küresel sistemindeki dengelerin sağlanabilmesinde bireyi temsil edecek en güçlü yapı devlettir. İnsani değerleri benimseyen bireylerin sosyal hareketler ile örgütlenerak devlet üzerindeki yönlendirici etkisini sağlaması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, güvenlik, ekonomik güvenlik, küresel ekonomik güvenlik, ulusal ekonomik güvenlik, bireysel ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik, ekonomik aktörler, güvenlik algılamaları, tehdit algılamaları, algılamaların yönlendirilmesi, sivil toplum hareketleri, sosyal hareketler, küresel sosyal hareketler, sosyal medya, sosyal değerler, insani değerler, etik değerlerin küreselleşmesi.

SUMMARY

GLOBALIZATION AND ECONOMIC SECURITY

The security concept described as military and political security has evolved especially after Cold War. Economic security has evaluated with the lack of security concept; therefore, it has been brought to the agenda. Globalization braces up the current imperial system. The globalisation concept which was described as a removing manufacturel, commercial and financial borders in the strict sense, required to handle economical security concept. It is caused to interrogate the global system and humanitarian values because of tending to gain power in global, regional, national, communal and individual areas so as to gain economical power actually.

Material values has taken place instead of humanitarian values by the globalization. Stabilized, competitive and equitable commerces are supposed to be in the place according to the economical views. Current economic system basis is instable and unequal. Sensibility, which is because of interrelated dependency and the differences between backward countries and developed countries by globalization, is increasing rapidly. This causes economical crisis. On the other hand, it is well-known that economic crisis provides great opportunities for multinational corporations that keep big capitals in their hands. Industrial countries draw away the undeveloped and developing countries because of instabilities and inequities. Furthermore, countries' unfair distribution of income is increased because of these imperfections. International organizations and national states consider the affects of multinational corporations when they are about to make a decision. In this point, it is relatively important how strong the national states' fire walls are. Because of these reasons, there should be a negotiation between these national states and global economic markets.

Interrelated dependency, which was enhanced because of liberal and deregulated trades, brings some problems. Although it is capable of finding effective solutions to those problems, this is not considered in the present time. What globalization needs is ethical reform of globalization itself.

Within the globalization process, the number of people who are aware of being aggrieved is increasing. These people show their reactions day by day. Social movements gain importance as well. Conflicts because of economical benefits, force people being individuals by otherising them so that they might easily be expelled from society. The individuals are able to alliance by using technology and social media. This capability leads social movements to success. It also provides the development of society intelligence. The

most powerful units that may represent the individuals in the most accurate way are governments in the current global system. Individuals ought to organize some social movements so as to take their strong affects back on the governments.

Keywords: Globalization, security, economic security, global economic security, national economic security, individual economic security, social security, economic operators, security perceptions, threat perceptions, direction of perceptions, civil society organizations, social movements, global social movements, social media, social values, human values, globalization of ethical values.

GİRİŞ

Küreselleşme sıkça kullanılan popüler bir kavramdır. Genel kabul görmüş bir tanımı olmamakla birlikte sadece bir kavram olarak mı, modernleşmenin yeni şekli olarak mı yoksa bir süreç olarak mı değerlendirilmesi gerektiği merak uyandırmaktadır ve tartışmalara konu olmaktadır. Küreselleşme içerisinde deneyimlenen gelişmelerin birçoğunun temelinde ekonomik olgular yattığı görülmektedir. Bu sebeple yeni bir kavram olan ‘ekonomik güvenlik’ algısının küreselleşme içerisindeki yeri ve yarattığı etki netlik kazandırılmasına ihtiyaç duyulan bir problematiktir.

Bu tezde güvenlik kavramının tanımı ve süreç içerisindeki genişletilmesinden bahsedilecektir. Farklı boyutlarda tartışılmaya başlanan güvenlik kavramının en yaygın tehdit algılamalarına sebep olan yaklaşımlarından bir tanesi olan ‘ekonomik güvenlik’ kavramı açıklanacaktır. Ekonomik çıkarlar doğrultusunda oluşan tehdit algılamaları, algılamalara karşılık oluşan güvenikleştirme çabaları ve ekonomik sisteme tepkileri yansıtan sosyal hareketler değerlendirilecektir. Sosyal hareketler siyasi otoritelerin rahatsız oldukları ve gündeme getirmek istemedikleri sivil örgütlenmeler olması sebebiyle özünde etkili oldukları anlaşılan küresel sistem aktörleridir. Bu çerçevede sosyal medyanın etkinliği konusuna değinilecektir. Gerek askeri gerek iletişim alanındaki teknolojik gelişmeler küreselleşmenin hızlandırıcı faktörü olarak ele alınacaktır. Ekonomik güvenlik kavramı üzerinden küresel sistemin birey ve insani yaşam standartları üzerine etkileri temel hareket noktası olarak alınacaktır. İstikrarlı, rekabet edilebilir, adil bir ticaret sistemi oluşturulması için sahip olunması gereken yaklaşım biçimleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Küreselleşme kavram olarak yeni bir tanım olmakla birlikte işleyişi açısından yeni bir olgu değildir. Eskiden beri yaşana gelen küreselleşme olgusu teknolojik gelişmelerle şekil değiştirmektedir. Küresel sistem içerisinde yaşanan ekonomik gelişmelerin seyri ve yaşamın diğer alanlarına olan etkisi tartışılmaktadır. Farklı kesimlerce bakış açısına göre değişen analizler ve gelecek öngörüler bulunmaktadır. Küreselleşme üzerine ortak bir görüş birliğinin sağlanamaması küreselleşmenin bir kavram olarak değerlendirilemeyeceğinin; farklı dinamiklerce yönlendirilebilen bir süreç olarak kabul edilmesi gerektiğinin bir göstergesidir. Küresel sistemde etkili olan aktörlerin sahip oldukları güç ve yaklaşımlar tartışılmaktadır. Sosyal hareketlerin bireyin yaşamsal taleplerini yansıtmadaki önemi, küresel sistemin bireyden yana iyileştirilmesi ve değiştirilmesi için sahip olması gereken yapısal özellikleri ve sosyal medya yoluyla etkinliğin ne şekilde arttırılabileceği sorularına cevap aranmaya

çalışılmaktadır. Süreç içerisinde yaşanan gelişmelerin objektif bir şekilde değerlendirilebilmesi insani değerler açısından bakılmasına bağlıdır.

İlk bölümde güvenlik kavramından ve bu kavramın farklı alanlarla bağlantılı olarak zamanla genişleyen kapsamından bahsedilmiştir. Konjonktürel olarak değişen ihtiyaçlar ve birey, toplum, devlet, ... vs gibi farklı boyutlardaki farklı algılamalar doğrultusunda geliştirilen savunma mekanizmalarını anlamlandırabilmek için güvenlik kavramının tarihsel gelişimine ve güvenikleştirme çabalarına değinilmiştir. Güvenikleştirme çabaları kendi içerisinde barındırdığı çelişkiler sebebiyle sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir. Bireyin konjonktürel gelişmelerdeki konumu ve rolünün önemi vurgulanmıştır.

İkinci bölümde küresel sistemin tarihsel gelişimi ve ekonomik güvenlikle olan ilişkisi anlatılmıştır. Küresel sistemin aktörlerinin bağımsızlıkları, eylemleri ve eylemlerin etkileri ekonomik ve sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir. Yaşanan ekonomik krizler küresel sistem aktörlerinin eylemleriyle olan bağlantısı sebebiyle ayrıca ele alınmıştır. Teknolojik gelişmelerin askeri, finansal-ekonomik, kültürel alanlardaki yansımalarının küreselleşme ve ekonomik güvenlik ile ilişkisi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde bireyin toplumsal boyutta temsili olması umut edilen sivil toplum örgütlerinin gelişimine ve yapısına değinilmiştir. Son yıllarda Orta Doğuda yaşanan sosyal hareketlerin nedenleri, yapısı ve sosyal medya kullanımını incelenmiştir. Sosyal hareketlerin arzulanan küresel sistemin oluşturulmasındaki rolü ve etkisi üzerinde durulmuştur. Sosyal hareketlerin yapılanması ve faaliyetlerde bulunmasında araç olarak kullanılan sosyal medya kullanımının etkisi ve geleceğiyle ilgili görüş bildirilmiştir.

Ekonomik Güvenlik kavramının ortaya çıkışı ve klasik güvenlik kavramıyla bağlantısının açıklanabilmesi için güvenlik kavramının gelişimine ve farklı güvenlik kavramlarına değinen kaynaklara başvurulmuştur. Bu sayede özünde tehdit algılamalarına bağlı olarak gelişen güvenikleştirme çabaları olduğu görülmüştür. Popüler bir kavram olan küreselleşme ekonomik olgulardan hareketle işleyen bir süreçtir. Küreselleşmeyi ele alan kaynaklar arasından ekonomik gelişmeleri ve etkilerini ele alanlar incelenmiştir. Küreselleşmeye yönelik eleştiri ve övgü içeren kaynak seçimine tarafsız bakış açısına sahip olunması açısından önem verilmiştir. Teorik yaklaşımlardan yola çıkarak uygulamadaki sonuçlara değinilmiştir. Bu sebeple farklı disiplinlerin teorik anlatımlarını içeren kaynaklar ve eleştirel yaklaşımlarda bulunan analizlere başvurulmuştur. İktidar sahibi güçlerin küresel sistemi siyasal ve hukuki düzenlemelerle yönlendirmeleri demokrasi, özgürlük ve insani yaşam gibi kavramları öne çıkarmaktadır. Bu kavramların küresel sistem içerisindeki yerine yönelik eleştirel yaklaşımları içeren kaynaklar ele alınmıştır. Sosyal hareketlerin gelişimini ve etkilerini değerlendirebilmek için tarihsel ve güncel gelişmeler araştırılmıştır. Sosyal

hareketlerin küreselleşme süreci içerisinde nasıl bir seyir izlediğini ele alan, etkilerini ve geleceğini öngören farklı disiplinlerden yaklaşımlar incelenmiştir. Ahlaki ve etik değerlerin küresel sistemin yönlendirici gücü olması farkındalık ve iletişim ile sağlanacak sivil birliğin oluşumuna bağlıdır. Bu etkenlerden hareketle özet olarak çalışma küresel sistemin imarında ekonomik faktörlerin ne gibi bir rolü olduğuna yönelik veriler sunan akademik makale, kitap ve haber kaynaklarından oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI ve EKONOMİK GÜVENLİK

Güvenlik, siyasal bilimlerin temel kavramlarından birisidir. Temel bir gereksinim olması sebebiyle istemli ve istemsiz davranışlar doğurabilmektedir. Yaşam alanının tamamıyla kontrol altına alınması ile güvenliğinin sağlanmaya çalışılması eğilimi bulunmaktadır. Küresel sistem içerisinde ilişkiler ağındaki tarafların güvenlik sahaları birbirleriyle çakışmaktadır. Güvenlik çakışan çıkar algılamaları doğrultusunda ittifaklar kurmak, askeri savunma sistemlerini geliştirmek diplomatik ilişkileri kullanmak veya iletişim kanalları aracılığıyla algıları yönlendirmek gibi birçok yöntemle sağlanmaya çalışılmaktadır. Uzlaşmacı tutumlar dışındaki güvenlikleştirme çabaları tehdit algılamalarını arttırması sebebiyle güvenlik ortamını da tehdit etmektedir. Güvenlikleştirme çabaları, bu açıdan güvenliksiz ortamlar yaratması sebebiyle küresel sistemin çelişkili durumlarından birisini oluşturmaktadır.

1.1 Güvenliğin Tanımında Karşılaşılan Sorunlar

Güvenliğin üzerinde uzlaşmış olan genel bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun sebebi güvenliğin geniş bir alanı kapsamaması ve kavrama farklı bakış açılarından yaklaşılmasıdır. Güvenlik kavramı fiziksel ve sosyal alanlarda bireysel ve toplumsal açıdan farklı boyutlarda değerlendirilmektedir. Fiziksel alanda daha realist yaklaşımlar sergilenebiliyorken, sosyal alanda toplumsal olan ve algılamaya bağlı olan etkenler ağır basmaktadır. Sosyal alan zamana ve topluma göre değişkenlik gösterebilmekle birlikte sosyal gereksinimler öğrenilebilir ve öğretilebilir bir niteliğe sahiptir.

Güvenlik fiziksel alanda; asayişin ve emniyetin sağlanması, temel fiziksel ihtiyaçların karşılanması açısından güvende olma durumudur. Sosyal alanda; mevcut yaşam standartlarında sahip olunan değerlere, arzulanan değerlerin kazanılmasına ve aitlik hissedilen değerlere karşı bir tehditin bulunmaması durumudur. Üstünlük ve hakimiyet sahibi olma güdüsü de güvende olma hissini kuvvetlendirmektedir. Sosyal alandaki tehdit algılamaları gerçek olmayabilmektedir. Bu algılamaların yarattığı güvenlikleştirme eylemleri hedef aldığı kesimde yeni tehdit algılamaları oluşturmaktadır. Gerçek olmayan algılamaların gerçek tehditlere dönüşmesi sebebiyle eskisinden daha güvenliksiz bir ortam oluşmaktadır. Böylece

güvenlik konusunda sosyal alan kapsamında bulunan tehditler kolaylıkla fiziksel alanın kapsamına girebilmektedir.¹

Güvenlik konusundaki soyut tehdit algılamaların somut hale gelmesi algılamaların başrolde yer aldığını göstermektedir. Algılamaların yönlendirilebilir olması iktidar sahibi olan kesimlerin öznel görüşlerinin de hakim olmasını sağlamaktadır. Yetkili mercilerin kararları küresel sistemi şekillendirmektedir ve kritik öneme sahip olması açısından sorgulanmaktadır. Taraflı yaklaşımlar çıkar gruplarına hizmet eden eylemlere dönüşebilmektedir. Öznel yaklaşımlar adil olması arzu edilen küresel sisteme karşı en büyük tehditi oluşturmaktadır. Soyut ve somut algılamaların ayırt edilebilmesi için doğru bilgiye sahip olmak en önemli etmendir.

Fiziksel ve sosyal alanda etkileşimin fazla olduğu güvenlik kavramı bireysel ve toplumsal birimlerin de etkileşim içerisindeki yapıları ile farklı şekillerde analiz etmeyi gerektirmektedir. Tehdit olarak görülen unsurun ne olduğu, neye karşı bir tehdit oluşturduğu, içerdiği tehlikenin boyutu, tehditin nasıl ortadan kaldırılabileceği veya tolere edilebileceği, diplomatik yolların uygulanabilirliği, güvenlik ortamını oluşturma eylemlerinin taraf olan ve olmayan kesimleri nasıl etkileyeceği gibi konuların tarafsız öngörüler ve doğru bilgiler ile analiz edilmesi gerekmektedir. Ancak temel olanın insanın yaşamsal hakları olduğu düşünülecek olursa her incelemeyi toplumsal boyutta ve etik çerçevede yapmak gerekmektedir.

Güvenlik, yaşamımız içerisinde var olan her konunun güvenliğini ve birbirleriyle olan ilişkisini kapsamaktadır. Güvenlik konusu başlı başına her alanda birbirini etkileyen tehdit algılamaları çerçevesinde uluslararası düzenin temelini oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında yapılan değerlendirmelerin görece değişken ve karmaşık yapısı içerisinde yapılacak analizler güçlü ve geniş kesimlerce desteklenen farklı yaklaşımları öne çıkarabilmektedir. Arzu edilen uluslararası güven ortamı, objektif olduğuna inanılan, yorumlamalardan uzak, değişimlere uyum sağlayabilen, yaptırım gücü olan uluslararası hukuk sisteminin tarafsız ve şeffaf uluslararası kurumlar tarafından uygulanmasını gerektirmektedir. Soyut algılamaların somut algılamalardan ayırt edilebilmesi için etik değerler lehine yapılan yorumlarla şekillenen kuralların sistem üzerindeki hakimiyeti sağlanmalıdır.

1.2 Güvenlik Kavramının Gelişimi

Güvenlik kavramı birçok boyutta değerlendirilebilir. Devlet boyutunda güvende hissedebilmek ulusal ve askeri güvenlik öncelikli olarak değerlendirilmektedir. Ulusal ve

¹ Özcan, Arif Behiç, ‘‘Uluslararası Güvenlik Sorunları ve USA’nın Güvenlik Stratejileri’’, Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Tezi, S. 447-449

askeri güvenliğin konusunu gerekli istihbaratın sağlanması açısından araç, diğerlerini kendine saldırmaktan caydırabilmesi açısından strateji ve kendine saldırılması halinde veya kendini başarı ile savunabilme becerisine sahip olması açısından silahlanma oluşturur. Güvenlik kavramı 1947 ve 1989 yılları arasında sadece bu bakış açısıyla değerlendirilmiştir.² Arnold Walfers'a göre güvenlik, nesnel olarak kazanılmış değerlere yöneltilen tehditleri ölçmek iken, öznel olarak bu değerlere saldırılacağı yönünde korkuların olmamasıdır.³ Algılamaların bu güç kullanımına yönelik eğilimler doğurması güvenliği yeterli bir askeri güce dayandırmaktadır.

Askeri güvenlik kavramıyla şekillenmeye başlayan güvenlik algısı, askeri tehditlerin tarafsız değerlendirmesi değil nelerin başarılı bir şekilde tehdit olarak inşa edildiği ile ilgilenmektedir. Ekonomik ve siyasi alandaki tehdit algılamaları da güvenlik kavramının kapsamına girmiştir ve bu doğrultuda askeri kuvvetler daha çok ekonomik ve siyasi ilişkilerle bağlantılı işlevlerde kullanılmaktadır.⁴ Bunun yanı sıra askeri güç için ekonomi zemin olarak düşünülmektedir.⁵ Ekonomik gücü olmayan bir ülke askeri harcamalar yapamayacaktır. Savunma sanayi alanında faaliyet gösteren ekonomiler açısından da askeri harcamalar bir gelir unsuru olması açısından ekonomik güvenliklerine katkı sağlamaktadır. Güvende olma hissinin ülkelerce farklı şekillerde algılamalarla şekilleniyor olmasının temelinde bu ekonomik yapılar arasındaki farklılıklar yatar.

Güvenlik kavramının genişletilmesi 1970'lerin sonundan itibaren akademik ortamda tartışılmaya başlanmıştır ve 1980'lerin sonundan itibaren de aşamalı olarak genişletilmiştir.⁶ Soğuk savaşın bitmesiyle kapsamı daha da genişleyen güvenlikleştirme kavramı, Birleşmiş Milletler (UN) içerisinde ve akademik ortamda ulusal güvenlikten insan güvenliğine doğru yönelmeye başlamıştır. Zamanla güvenlik kavramı siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik kavramlarının oluşmasıyla da küresel, bölgesel, ulusal, toplumsal ve bireysel olarak farklı boyutlarda tartışılmaya başlanmıştır.

Güvenliğin geleneksel askeri tanımı yerini güvenli veya güvensiz olma tanımına bırakırken, askeri güç devletlerarası ve devlet içi tartışmaların sonuçlanmasında önemini

² Brauch, Pf. Dr. Hans Günter, 'Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü', Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, S. 8

³ Cural, Ahmet, 'Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalıcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması', Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi, S. 25

⁴ Buzan, Barry, 'Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi', Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, S. 108

⁵ Czeslaw, Mesjasz, 'Ekonomik Güvenlik', Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, S. 140

⁶ Brauch, Pf. Dr. Hans Günter, a.g.y., s. 6

korumuştur.⁷ Sömürge denetimi ile başlayan askeri güvenlik, silahlanma rekabetine sahne olmuştur ve bu rekabet halen süregitmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle devletlerin karşılaştırma yaptıkları askeri güçlere ait temel silahlarda değişiklikler yaşanmaktadır. Ayrıca teknolojinin gelişmesiyle önleyici vuruş yapma fırsatı doğmuştur.

Ole Weaver güvenliği, güvenlikleştirmeyi mümkün kılan bir edim olarak güvenlikleştirme faaliyetini, kazanılmış değerlere yönelen bir tehdit algılamasına karşılık acil ve istisnai önlemlerin kullanılması olarak nitelendirmektedir. Bu açıdan güvenlikleştirme faaliyetinde bulunan aktörler güvenlikleştirmeyi meşru olarak görmektedirler.⁸ Teknolojik gelişmeler sonucu mümkün hale gelen önleyici vuruş şeklindeki kuvvet kullanımları, Ole Weaver'ın güvenlikleştirme anlayışı ile bağdaşmaktadır ve önleyici vuruşun meşru olarak algılanmasını desteklemektedir.

Soğuk savaş ve ideolojilerin mücadelesi sonucunda devletleri taraf seçmek durumunda bırakan ve insanlığın geleceğine yönelik endişelere sebep olan durumlar ortaya çıkmıştır. İki süper gücün karşılıklı güvenlikleştirmelerinde denge sağlanıyorken; Soğuk savaş sonrasında tek kutuplu büyük gücün varlığı söz konusu olmuştur. Tek kutupta yer alan güç tehditi, bir tarafın diğerleri karşısındaki kaderiyle değil insanlığın tamamının kaderiyle ilgiliymiş gibi ifade etmiştir ve bu da başarılı bir yaklaşım olmuştur. Böylece güvenlikleştirme kavramı ilk kez küreselleşmeye başlamıştır.⁹

Soğuk savaş sonrasında, radikal realistler dışında herkes, büyük güçler arasında savaşın ortaya çıkmasına ihtimal vermiyorken çevre bölgelerde bu savaş muhtemel görülmeye başlanmıştır. Devletlerarasında var olan askeri teknoloji alanındaki rekabet azalırken ve Amerika Birleşik Devletleri (USA) bu alanda rakibi olmamasına rağmen üstün ekonomik gücünün avantajını kullanarak askeri yatırımlarını sürdürmüştür. USA, Japon ekonomisinin daralmasıyla yükselen Çin'i tehdit olarak görmeye başlamıştır. 11 Eylül olaylarından sonra ise USA tehdit algılamasından vazgeçerek giderek dış politikasını teröre karşı savaşa yöneltmiştir. Yerel düzeyde iç ayaklanma ve çatışmalar yaşayan aciz devletlere yönelik kaygılar ortaya çıkmıştır. Terörizme karşı güvenlikleştirme hareketi, bölgesel ve yerel düzeyde müdahale etme gönüllülüklerini canlandırmıştır. USA terörizm ile savaş konusunda destek bulmuştur ancak, kendi çıkarlarına saygı göstermeyen “serseri devlet” olarak nitelendirdiği birkaç devleti güvenlikleştirme çabasından öteye geçememiştir. Nükleer silahların güvenlikleştirilmesini ve bu silahların teröristlerin veya terörizm yanlısı olarak

⁷ Baylis, John, “Uluslararası ilişkilerde Güvenlik Kavramı”, Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, S. 84

⁸ Brauch, Pf. Dr. Hans Günter, A.g.y., S. 6

⁹ Buzan, Barry, A.g.y., S. 110-114

görülen serseri devletlerin eline geçmesini engellenmeye çalışıldığı imajı yaratılmıştır. Bu yaklaşım ile yapılan önleyici vuruşların meşruiyeti lehindeki görüş birliği zayıflamaya başlamıştır.¹⁰

Önleyici vuruş meşru olarak gösterilmeye çalışılsa da uluslararası hukuka ve ahlaka aykırıdır. Hukuki bir gerekçeye bağlı olmaması sebebiyle subjektif değerlendirmeler yapılmaktadır ve yapılmaya da devam edecektir. Subjektif yaklaşımlar, politik iktidar sahiplerinin kendi hukuk kurallarını uygulamasından veya ahlaki değerlerin dejenere olmasından kaynaklanmaktadır.¹¹

Terörizm tehditi, makro güvenlikleştirme anlamında başarılı olmuşsa da küresel güvenlikleştirmenin arkasında ikinci planda kalmıştır. Çünkü liberalleşen ekonomi ulus aşırı suçların küresel düzeyde faaliyet göstermelerine fırsat tanımaktadır. Kutupluluk dönemi bitmiş ve devlet dışı aktörler temel tehdit kaynağı olmuştur.¹² Dikkat odağı makro düzeydeki tehdit algılamalarından mikro düzeye inmiştir. Makro düzeyde savaşa sebep olabilecek tehditlerin ötesinde dünyanın birçok bölgesinde yaşanan mikro düzeydeki çatışmalar mercek altına alınmaya başlanmıştır. Algılamaların yönlendiriliyor olması diğer alanlardaki bilinenlerin de sorgulanmasını sağlamıştır ve yaşanan tüm çatışmaların sebeplerinin irdelenme ihtiyacını doğurmuştur.

Soğuk savaş sonrasında artan mikro milliyetçilik, ulus devletleri tehdit eder hale gelmiştir. Terörizm ve özgürlük hareketleri arasındaki ayırım ülkelerin kendi içlerindeki problemleriyle bağlantı kurulabileceği korkusuyla tarafsız olamayan farklı yorumlamalara sebep olmaktadır. Mikro milliyetçi hareketleri bastırmak için ulus devletlerce başvuru alan ırkçı yaklaşımlar devletlerin iç meselesi olarak görülse de mikro milliyetçi hareketler diğer aktörler tarafından desteklenmektedir. Devletlerin makro güvenlikleri diğer devletlerin zayıflatılması ile doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal hakların elde edilmesine yönelik olarak gelişen 2011’de Tunus’ta başlayan toplumsal ayaklanmalar Mısır, Yemen, Libya, Bahreyn ve Suriye gibi ülkelere de yansımıştır. Diğer aktörler tarafından desteklenen mikro milliyetçi hareketler gibi rejim karşıtı hareketler de bu kişiler tarafından desteklenmektedir. Ekonomik koşullardan şikayetçi olan halkların ayaklanmalarının öncelikli hedefi liderlerini devirmektir. Bunun yanı sıra bu ayaklanmalar rejim yanlısı ve karşıtı olan halklar arasında çatışmaya sebep olmaktadır. Liderleri devrilmiş (Tunus, Mısır, Libya, Suriye) ülkelerde yaşanan olayların devrim niteliği taşıyıp taşımadığı

¹⁰ Buzan, Barry, A.g.y., S. 116-122

¹¹Wallerstein, Immanuel, 01.07.2002, “Preemption: The Political and Moral Stake”, <http://www2.binghamton.edu/fbc/commentaries/english-2002.html>, (14.04.2014)

¹² Buzan, Barry, A.g.y., S. 108-123

veya olumlu yönde bir değişime sebep olup olmayacağı henüz belirsizliğini korumakla birlikte çok uzun vadede gerçekçi bir değerlendirme yapılabilecek meselelerdir.

Dünyadaki çatışma ortamı Soğuk savaşın bitmesine karşın artan bir seyir izlemektedir. Devletlerin askeri harcamaları artmakta, çatışma ortamı uyuşturucu ve silah kaçakçılığı için uygun koşullar yaratmaktadır. Diğer taraftan çatışmalarla yaşanan yıkımlar şehirlerin yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Savaş halinde olan bölgeler ekonomik pazar olarak görülmektedir. İnşaat, petrol, silah şirketleri bir bakıma halkların yıkımı üzerinden gelirlerini arttırmaktadır. Bu durum ÇUŞ ile iktidar mücadelesi veren ulus devletleri zayıflatmakta ve ulus devletlerin halklarına zarar vermektedir. Kapitalizmin etkisi altında bulunan küreselleşme süreci adaletsizce her alandaki farklılıkları arttıracak şekilde küresel hayata etki etmektedir. Askeri güvenlikleştirme adı altında ekonomik güvenlikleştirme çabalarının ön planda olduğu görülmektedir.

Bireysel anlamda tüm insanlar tarafından meşru hatta kutsal olarak algılanan kavramlar üzerinden meşru olmayan amaçlar gerçekleştirilme çabası dikkat çekmektedir. Bu kavramlar “demokrasi”, “insan hak ve özgürlükleri” gibi kavramlardır. Sosyolojik algılamalar bir nevi toplum mühendisliği ile değiştirilmektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde çeşitlilik ve hız kazanan iletişim kaynakları güç odakları tarafından algılamaları yönlendirilmesinde kullanılmaktadır. Bu yapılanma teknoloji sayesinde erişmiş olduğumuz yoğun iletişim içerisinde biriken bilgilere karşı duyulan “güven” unsurunu ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin yeterli bilgiye sahip olmaması ve sahip olduğu bilginin doğruluğu veya yanlışlığı önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin eğitiminin ve içinde bulunduğu sosyolojik yapının bireyin bilgiyi algılama ve bilgiyi üretmesinde birebir etkisi bulunmaktadır.

Güvenlik hissi değişkenlikleri kontrol altında tutmak ile bağlantılıdır. Kontrolümüz dışında bulunan dış faktörler tehdit unsuru olarak değerlendirilecektir. Küreselleşme daha önce farkına varamadığımızı veya etkisinin boyutlarını algıyamadığımız içinde bulunduğumuz dünyanın değişkenlik yaratan unsurlarını ortaya çıkarmakta ve hızlanan ve çeşitlenen iletişim olanaklarıyla kontrolün ne kadar zorlaştığını bize göstermektedir. Savunma mekanizması geliştirmeye çalışan ulus devletler ise sahip oldukları güç ile bu kontrolü sağlamaya çalışmaktadır. Sonuç olarak içinde bulunduğumuz modern çağda realizmin çıkar çatışması yaklaşımının ve askeri güvenliğe öncelik veren klasik yaklaşımın devlet yönetimlerinde hakim olduğu görülmektedir.

1.3 Güvenlik ve Birey İlişkisi

Küresel düzeyden birey düzeyine kadar güvenlik kavramının ele alınması bireyin sosyal haklarını koruyabilecek en üst merci olan devleti ele almayı gerekli kılmaktadır. Bu sayede

hem “kimin güvenliği?” sorusu yanıt bulmuş olacak hem de genel olarak uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde bir analiz yapma imkanı doğacaktır. Ulusal güvenlik kavramının da değişik biçimlerde tanımlandığı görülmektedir. Örneğin Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi ulusal güvenliği; “bir ulusun kendine ait değerleri dış tehlikelerden koruma yeteneği” olarak tanımlarken; Arnold Wolfers ulusal güvenliği, “bir ulusun kendisine yönelen bir saldırıyı önleyebilmesi ya da bu saldırıya karşı harekete geçerek galip gelebilmesi”¹³ olarak açıklamaktadır. Yine başka bir tanımlamada ulusal güvenlik; “bir devletin ulusal sınırları ve çıkarlarının, başka devletlerin saldırı ve tehditlerinden uzak olması durumudur.”¹⁴ Farklı bir tanımlama da Barry Buzan tarafından yapılmıştır: Ona göre ulusal güvenlik; “devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtulma arayışları ve rakip güçlere karşı bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma yetenekleridir.”¹⁵

Esas olarak tarih boyunca devletler, güvenliğin fiziksel boyutuna daha fazla önem vermişler ve stratejilerini daha çok somut (fiziksel) tehlike ve tehditlere göre şekillendirmişlerdir. Burada vurgulanması gereken nokta, sınırların kesinliği mantığına dayalı olan ulus-devletlerin, önceliği sınırların korunmasına verdikleri ve bu sınırlara diğer devletler tarafından yöneltilen tehditlerden uzak durmaya çalıştıklarıdır. Askeri güvenlik bu anlamda güvenlikleştirme çabasının öncelikli amacı olmuştur. Yapı itibarıyla ekonomik güce bağlı olan askeri güvenlik ulusal boyutta egemenliği temsil etmiştir.

Küreselleşme ile dünya üzerinde etkisi ulusal sınırları aşmayan sorunlardan söz etmek mümkün olmamaktadır. Durum böyle olunca, dünya üzerinde sayılabilecek çok fazla sayıda uluslararası güvenlik sorunu bulunmaktadır. Terörizm, silah kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, uluslararası göçler, uyuşturucu kaçakçılığı, ikili ya da çok taraflı sınır sorunları, karasuları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge gibi deniz ülkesine ait kavramlar üzerinde bütün dünya devletlerinin anlaşılamamış olması uluslararası akarsu ve göller ile özellikle Dicle-Fırat akarsuları, Hazar’ın statüsü sorunu, Orta Asya ve Ortadoğu enerji kaynaklarının dağılımı sorunu, Keşmir sorunu, genelde Ortadoğu özelde ise Filistin Sorunu, Kıbrıs sorunu, Hürmüz Boğazı sorunu, Irak’ta Saddam yönetiminin devrilmesi ve Irak’ın geleceğinin ne olacağı sorunu, Afganistan’da olup bitenler, Balkanlar, birçok devletin önemli bir güvenlik sorunu olan ayrılıkçı hareketler, Sars ve AIDS gibi hastalıklar, çevresel sorunlar, insan hakları ihlalleri, dünya çapında büyük güçlerin ekonomik savaşları ve küçük güçlerin ekonomik olarak varlıklarını sürdürme çabaları, son yıllarda sıklıkla görülen doğal afetler... Bu güvenlik

¹³ Ayoop, Mohammed, “The Third World Security Predicament”, Lynne Rienner Publishers, Londra, 1995, S. 5

¹⁴ Dağ, Ahmet Emin, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, S. 391

¹⁵ Mazlum, İbrahim, “Çevre ve Güvenlik İlişkisine Tanımsal Bir Yaklaşım”, Der. Ayhan Kaya-G. Göksu Özdoğan, Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, S. 336

sorunları yelpazesini genişletmek mümkündür. Hatta uluslararası ilişkiler alanında incelenen bütün konuların az ya da çok, şu veya bu şekilde uluslararası güvenlik sorunuyla bağdaştırılabileceği bir gerçektir.¹⁶

“Güvenlik ikilemi” sorunundan bahsedecek olursak Robert Jervis güvenlik ikilemini; “bir devletin kendi güvenliğini arttırırken diğer devletlerin güvenliğini azaltması” olarak tanımlamaktadır.¹⁷ Diğer bir deyişle bir devlet kendi güvenliğini maksimize etmeye çalışırken, diğer devletleri tehdit altında bırakmakta ve barış ortamının zarar görmesine neden olmaktadır. Güvenlik ikilemi, devletlerin güvenlik konusunda izleyecekleri stratejilerinin ve dış politikalarının belirlenmesinde olumsuz etkilerde bulunan bir durumdur. Dolayısıyla bir taraf için güvende olma durumu, diğer taraf için eş zamanlı olarak güvende olmama durumunu oluşturmaktadır. Güvenliğin bu tanımı güvenliksiz ortamlara sebep olması açısından ikilem oluşturmaktadır.

Karşılaşılan bir diğer sorun ise toplumsal alanda güvenlik konularındaki tartışmaların politikalara, kurumlara ve uygulamalara yansiyip yansımayacağı ya da bu alanlar üzerinde ne dereceye kadar etkili olacağı sorunudur.¹⁸ Ulus devletlerin bireyin istek ve ihtiyaçlarını yansıtacak tutum ve uygulamalar sergilemesinde etkili olacak sivil toplum hareketlerinin iç dinamiklerinin ve bu hareketlerin ulus devletle olan ilişkilerinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşmeye en geniş perspektiften bakacak olursak hızlı gelişmelerin çağı olarak değerlendirebiliriz. Bireyin bulunduğumuz çağda diğer tüm çıkar çatışmalarının önüne geçebilmesi ve kendi egemenliğini kurabilmesi için kendisinin de hızlı bir gelişim sergilemesi ve materyalist yaklaşımların karşısında iradesini göstermesi gerekmektedir. Günümüz teknolojisi sayesinde bireyin kazanacağı iletişim becerisini iyi kullanarak tepkisini hızlı bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Diğer bir deyişle kapitalist yaklaşımın bir adım ilerisine geçebilir ve kapitalist yönetimin sosyal güvenlik kapsamında oluşan tehdit algılamalarını yönlendirme çabalarını boşa çıkarabilir. Sivil toplumun görevi her kurumsal alanda şeffaflığı talep etmesi ve iletişim gücüyle bilgiyi kitlelere yayarak farkındalıkları arttırmaktır. Kapitalist yönetim güçlerinin kullandığı medya gücü ile gerçeklerin farklı şekillerde lanse etmektedir. Birey herhangi bir mercinin ona sunduğu bilgiyi değerlendirirken kendi mantık, görüş ve düşünceleri ile değerlendirerek doğru bilgiye ulaşmak konusunda bilinçli bir çaba göstermelidir. Wikileaks’in ortaya koyduğu belge ve bilgiler olayların medya aracılığıyla lanse edildiğinden ne kadar farklı olduğunu göstermektedir. Wikileaks’in sunduğu verilerin uluslararası ilişkiler açısından konuların uzmanlarınca bilinen bilgi ve değerlendirmeler

¹⁶ Özcan, Arif Behiç, A.g.y., S. 451-452

¹⁷ Özcan, Arif Behiç, A.g.y., S. 448

¹⁸ Özcan, Arif Behiç, A.g.y., S. 448

olduğu bilinmektedir. Buradan yola çıkılarak doğru bilgiye ulaşmanın sanıldığı kadar zor değildir. Bireysel gelişim ile farkındalıklar arttığı takdirde yapılacak mesnetsiz yönlendirmelerin birey üzerinde bir etkisi olmayacaktır. Sosyal paylaşım bireysel farkındalıkların toplumsal boyuta ulaşmasında araç olacaktır.

Devlet bireyin istek ve ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olsa da toplumu da bir arada tutmakla yükümlüdür. Bu sebeple toplumu bir arada tutabilecek ortak noktalar üretmek ve gerekli hukuki kuralları koymak zorundadır. Bu ortak nokta yaratma ve kurallarla özgürlüklerin sınırlarını belirleme çabası gereğinden fazla sınırlamalara da dönüşebilmektedir. Toplumun iradesini yansıtmayan devlet yönetimleri devletin birey üzerindeki egemenliğinin haddinden fazla olduğu yapılanmaları da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan toplum içerisindeki dengeler ve bunu sağlayacak devlet-birey ilişkisi küresel dengeler kadar önemlidir.

Barış ve adalet bir anlayış meselesidir ve toplumun en küçük biriminden başlayarak sağlanmalıdır. Önce bireyin kendi özel hayatındaki aile çevresinden başlamak üzere geliştirilmelidir. Birey kendi hayatında uygulamadığı etik değerlerin toplumun diğer kesimlerinde, devlet içerisinde veya küresel sistemde uygulanması beklenemez. Bu anlamda bireyin kişisel gelişimi küresel etiğin temelini oluşturduğu gibi aynı zamanda adalet ve eşitliğin sağlandığı bir yapının oluşturulmasında da temel oluşturacaktır. Değişim bireyden başlamalı ve küresel düzeye yansımalıdır. Birey gelişim sergiledikçe toplumsal gelişim sağlanacak, toplumsal gelişim gerçekleştikçe devlet yönetimi anlayışı gelişecek, devlet boyutundaki değişimler küresel sisteme yansiyacaktır. Soyut olarak bakış açılarındaki değişimler zamanla somut (fiziksel) sonuçların alınmasını sağlayacaktır. Mevcut güvenikleştirme çabaları hakim olma çabasının olmadığı, tehdit algılamalarının azaldığı bir ortamda barışçı ve eşitlikçi yaklaşımın hâkim olması ile azaltılabilir. Azalan tehdit algılamaları ile güvenikleştirme çabaları, tehdit oluşturan somut (fiziksel) unsurlarında soyutlaşarak ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır.

Çift kutuplu sistemde olduğu gibi egemenlik yarışıyla oluşan güç dengesi yerini tek kutuplu egemenliğe bırakmıştır. Ancak tek kutuplu sistemin egemeni USA olarak görülmemelidir. Bireyin karşısında egemenliğini koruyan güç kapitalist sistem anlayışıdır. İnsanlar arasındaki ırk, kültür, din, kimlik ve bunun gibi farklılıkların yani ötekileştirmelerin aslında hiç bir önemi yoktur. Farklılıklar bir tehdit unsuru değildir. İnsani yaşam hakkına sahip olan bireyler kapitalist sistemin hep daha fazlasına sahip olma güdüsünü aşıl原因 etkisi olmadığı takdirde birbiri için tehdit oluşturmayacaktır. Bir başkasının kaybı bir diğerinin kazancı olarak değerlendirilmemelidir. Etik anlayışın bireysel anlamda benimsenmesi

kapitalist sistemin çabalarını boşa çıkarabilecek güce sahiptir. Asıl olan bireyin insani yaşamsal haklarına sahip olması ve adalettir.

Bireyin kapitalist sistemin tehdit olarak aşıldığı farklılıklar yaratma, ulus devletlerin bunu destekleyen ulus devlet adı altında ortak yönler oluşturma çabası ile diğer ulusları farklılaştırma çabaları bireyin algılamaları yönlendirilmektedir. Bu girişimler kapitalist sistemin egemen olma çabasıdır. Devlet bu noktada sosyal fayda doğrultusunda hareket etmemektedir. Sivil toplum hareketleri devletin esasen sosyal yarara hizmet etmeyen tutumların karşısında olmalı, devlet ve birey arasındaki iletişimi sağlayan bir yapı olmalıdır. Birey ve küresel sistem arasında sağlanacak dengede bireyin bilinçlenmesi ile etkili olabilme yeteneğini kazanmasına bağlıdır. Sivil toplum aracılığı ile devletin bireyin egemenliğinin temsili doğrultusunda hareket etmesini sağlamalı ve devleti denetlenebilirliğini sağlayan bir yapı oluşturmalıdır. Şeffaf olmayan hiçbir kurumun görevlerini olması gerektiği gibi yerine getirdiğinden emin olunamaz. Bireyi temsil eden dolayısıyla bireyin desteğini alan devletler uluslararası alanda daha sağlam adımlar atabilecektir. Küresel sistemin güçlü devletlerinin ve ÇUŞ'nin bireyin yaşamı üzerindeki hakimiyetine karşı dengeleyici yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Sivil toplum tarafından desteklenen devletler mevcut küresel sistemde dengeleme görevini üstlenebilecek tek yapıdır.

Günümüzde eskiden imkânsız olarak görülen birçok teknolojik gelişmenin gerçekleştiği görülmektedir. Her yeni teknolojik gelişimin parasal bir getirisi olmaktadır. Yeni teknolojiler öncelikle yüksek fiyatlarla gelişmiş ülkelerden kazanç sağlıyorken, olgunlaşma evresine geldiğinde daha düşük fiyatlara gelişmemiş ülkelere de talep olarak kazancı arttırmaktadır. Tüketim harcamaları uyarayan kapitalist sistem otonom harcamalarına dahi bütçesi yetmeyen bireyi kendisi için lüks sayılacak harcamalara itmektedir. Ekonomik güç odaklarına karşı konumunu korumak zorunda olan birey maddi imkanlarını değerlendirirken de temkinli davranmak zorundadır. Lüks harcamalarının ne kadar gerekli olduğuna ve bu harcamalarının hangi kurumlara kazanç sağladığına önem vermelidir. Yaşadığımız süreç harcama eğilimini bireyin yaşamının bir parçası haline getirmekte ve tüketim ihtiyacı güdüsü insanın küresel sistem içerisinde etik ve maddi değerler arasında zor bir tercihte bulunmak zorunda bırakarak tahammül sınırlarını zorlamaktadır. Ekonomik krizler ve devletin bireyin payına düşen geliri ve sosyal haklarını kısıtlayıcı yaptırımları toplumun tepkisini çekmektedir. Bu tepkiler provokatif eylemciler kullanılarak eylemlerin farklı boyutlara taşınabilme tehlikesini doğurmaktadır. Bu noktada yine bireyin algılamaları başrolü oynamaktadır. Tepkiler sistem içerisinde eksik ve yanlış görülen düzenlemeler olduğu anlaşıldığı anda bünyeden çözülebilmesi için zamanında ve bilinçli olarak gerçekleştirilmelidir.

Atatürk'ün “Yurtta Barış Dünyada Barış” söyleminden hareketle küreselleşmenin birey üzerindeki baskısını göz önünde bulundurarak daha derin bir bakış açısıyla değerlendirecek olursak “Bireysel Gelişim Küresel Değişim” ve “Bireysel Etik Küresel Etik” bağlantılarını kurmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü eskiden devletlerarasında yaşanan askeri güvenlik ve ekonomik güvenlik kapsamında yaşanan çatışma yerini küresel kapitalist sistem ve birey arasında yaşanan çekişmeye bırakmıştır. Devlet birey ve küresel sistem arasındaki görevini yerine getirmeyerek bireyi küresel sistem ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Bireyin gelişimi diğer bireylerle girilen toplumsal ilişkilere gönderme yapmadan kendini gerçekleştirme olarak değerlendirilemez. “toplumsal etik” gibi toplumsal değerler kolektif düzenlemeler ile yaratılıp ayakta tutulabilir. Birey kendini tanımlarken içinde bulunduğu toplumsal grup (cemaat) ile bağlantı kuracak ve tarihsel geçmişine katkıda bulunacaktır. Modern dünyada yaşanan gelişmelerin tarihsel karşılaştırmalarla tamamlanması gerekmektedir. Yaşanan dönüşümler, çöküşler modern dünyamızın doğasında bulunan dinamikleri araştırmak için kullanılmalıdır. Yaşanan süreçler gelişmeleri temsil ettiği gibi insanların birbiriyle olan etkileşimleriyle yarattığı kısmi tersine çevirmeleri de içermektedir.¹⁹ Toplumsal etkileşimler ile oluşturulacak toplumsal yapılanmalar olmadan sosyal gereklilikleri yerine getiren bir devlet yönetiminin olması beklenemez.

Kapitalist sistemin baskıladığı modern edinimlerin kullanımı ve yayılımı topluma nüfus etmektedir. Bu durum bireyi herhangi başka bir şey karşılığında pazarlığa konu etmeyeceği öğelerinden feragat etmek zorunda kalacağı duruma sokmaktadır. Kolektif yaşam kendi içerisinde çatışma ve çelişkilerle dolu hale gelmektedir. Liberal görüşün ekonomi alanında savunduğu piyasa ekonomisinin kendi kendini yönetebileceği tezi sosyoloji alanında da savunulmaktadır. Devrimci liberal teorileştirme iktisadi, siyasal, bilimsel ve kültürel alanların birbirinden bağımsız olarak katılımcı bireylerin özgür etkileşimine bırakıldığı takdirde kendi kendilerini yönetme yeteneğine dayanmaktadır. Genelden özele doğru bir değerlendirme yapılacak olursa bireyin kendi kendini yönetmesi özgürleşmenin teminatı olabilir.²⁰ Bu varsayımlar tüm sosyal bilimlerin teorilerinin gerçekleşebilir olmaması gibi gerçekleşebilir değildir. Bireysel entellektüelleşme ve rasyonelleşme, bireyin içerisinde yaşadığı koşullar hakkında genel bilgisinde bir artış olduğu anlamına gelmemektedir. Hakim güç olan sermaye, yönetilebilirliği arttırmak amacıyla dünyayı oluşturan öğeleri yeniden sınıflandırmalar yaparak mümkün hale getirmeye çalışmaktadır. Mevcut kavramların yeniden adlandırılmalarının yanında yeni kavramlar inşa edilmektedir. Gerçek anlamda mevcut

¹⁹ Wagner, Peter (2005), “Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma”, Ayrıntı yayınları, İstanbul, S. 336-343

²⁰ Wagner, Peter (2005), A.g.y, S. 46

olmayan yeni kavramlar sunulmadan inşa edilen küresel sistemin kurallarının benimsenmesi mümkün olmayacaktır.²¹

Küresel boyutta kapsamlı kurumların oluşturularak yeni kurallar ile bireyin sınırlandırılabilmesi için insanların dünyaya bakışını etkili şekilde değiştirecek analizler yapılmalıdır. Kapitalist sistem bu hesaplamaları yapmaktadır. Alışkanlıkları ve bireyler arasındaki ilişkileri değiştirerek yeni kurallar dizisini genelleştirmektedir. Başarılı olan genelleştirmeler ise gerçek anlamda değişmelerle sonuçlanmaktadır.²²

Teorilerin ortaya koyduğu varsayımlar çok sayıda değişkenin olduğu durumlarda geçerli olmayacaktır. Bireyin entellektüelleşmesi veya rasyonelleşmesinin bireyin içerisinde bulunduğu yaşamla ilgili yeterli bilgiye sahip olmayacağını göz önünde bulundurursak bireyin özerk bir şekilde iradesini ortaya koyması bulunduğu kollektif yapıyla olan sıkı ilişkilerine bağlıdır. Birey kendini gerçekleştirebildiği ve iktidar sahiplerinin baskılarına maruz kalmadığı sürece özgür olabilir ve kendi kendini icra edebilir. Günümüzde özerklik düşünceleri “çıkart”, “denetim” ve “araç” gibi kavramlarla bağlantılanmaktadır. Bu kavramlar birey veya egemen gücün davranışlarını haklılaştırmak için kullanılmaktadır. İktidarın “modernliği” topluma yaymak için kullandığı modernleştirici saldırılara karşı birey toplumsal uzlaşmalar ile modernleştirici aktör olarak çıkarlarını, özerkliğini ve rasyonel egemenliğini zenginleştirmelidir.²³

Kurumsal yapılar ne kadar yayılmışsa ve katıysa bu kurumun kurallarına uymamak kurallardan sapmaktan daha yararlı hale gelecektir. Sapmanın bedeli de bir o kadar yüksek olacaktır. Mevcut sistem yeniden üretilme ihtiyacı duymasına rağmen bu ihtiyacı yerine getiremiyorsa sosyolojik açıdan bir kriz yaşanıyor demektir. Tarihsel olarak, yaşanan özgürleştirmeler zorla hayata geçirilmiştir. Bu eylemler çoğunluk tarafından istenmemiş olabilir ancak disiplin altına alma ve dışsal dayatmalara karşı yapılan birer karşı hamle olarak oluşan özgürleşme hareketleri bir bakıma krizden çıkışı temsil etmektedir. Alışkanlıkların değişmesine yani toplumsal kuralların değişim ihtiyacına karşılık alışkanlıklarını değiştirmek istemeyen, değişimi tehdit olarak gören insanların diğerleri üzerindeki baskısı bütünleşme ve algılama eksikliğinin olduğunu göstermektedir.²⁴ Yöneticiliği arttırmanın sınıflara ayrılarak

²¹ Wagner, Peter (2005), A.g.y., S. 51-67

²² Wagner, Peter (2005), A.g.y., S. 51-67

²³ Wagner, Peter (2005), A.g.y., Modernleştiriciler, toplumsal aktörlere yol gösteren düşüncelerin çerçevesi genel çıkarlar, özerklik ve rasyonel egemenlik olarak anlaşılıyorsa, bu değişimin failleridir. Eğer moderleştirme etkili toplumsal mevkilerde yer alan küçük bir grup tarafından yapılıyorsa bu hareket “modernleştirici saldırılar” olarak nitelenir.

²⁴ Wagner, Peter (2005), A.g.y., S. 75-80

yapılmasının sebebi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Sınıflandırılan bireyler kolektif yapılar arasında ayrışmaları desteklemektedir. Bu yöntem uluslararası çıkar çatışmalarının söz konusu olduğu dönemde de böl-yönet anlayışıyla varlığını sürdürmektedir.

Bireyler devlet çatısı altında olmanın gereği olarak gösterilen benzerliklerin getirdiği sınırlamalardan sıyrılmaya başlamışlardır. Yerel kültürler, içinde bulunduğumuz iletişim çağında diğer kültürlerin etkisiyle değişime uğramakta ve çok kültürlü yaşama hızla uyum sağlamaktadır. Birey hoşgörü, saygı ve olduğu gibi kabullenme anlayışını da hızla geliştirmektedir.

Küresel kapitalist sistemin henüz tam olarak farkına varamadığı şey bireyin çıkar mücadelesinin artmasının yanında çok insani olan etik değerlere olan ihtiyacının da artmasıdır. Bu ihtiyaç mutlaka talebe dönüşecektir. Birey ihtiyaç olarak gördüğü etik unsurlar doğrultusunda da tehdit algılamasında bulunacak ve etik değerlerini koruma çabasına girecektir. Günümüzde bireysel farkındalığın oluşmaya başladığı görülmektedir. Ancak yaptırım boyutuna dönüşecek olgunlaşmayı sergilemesi için kolektif örgütlenmelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Küresel barış ortamının oluşması güvenlik anlayışının gelişimine bağlıdır ve bireyin bakış açısı küresel barış ortamını birebir etkilemektedir. Birey eğitim seviyesi ne olursa olsun bireysel sosyal çevresinden başlayarak küresel düzeye kadar tüm yaşam alanında sürekli yönlendirmelere maruz kalmaktadır. Bireyin farkındalığını ve özgür iradesini gerçekleştirme güncel hayatında maruz kaldığı teknolojik uyaranlar da dikkate alındığında hiç de kolay olmamaktadır. Küresel güvenlik ortamı ve birey karşılaştırıldığında bireyin gücü çok zayıf görünüyorsa da çevresel etkilerden soyutlanabilen hakim kapitalist anlayıştan kendini soyutlayabilen bireysel farkındalık gelişmedikçe arzulanan güvenlik ortamını sağlanması mümkün olmayacaktır. Özet olarak bireyin yaşam alanını güvenli kılması küresel güven ortamına yansiyacak derin bir anlam taşımaktadır.

1.4 Ekonomik Güvenlik

Ekonomik güvenlik, güvenlik kavramının genişlemesiyle tanımlanmasına ihtiyaç duyulan bir kavramdır. Ekonomik olma sıfatı özünde parayla ilgili olması ve paranın var olabilmekte temel ihtiyaç olması sebebiyle yaşamın her alanında etkisini hissettirmesi söz konusudur. Güvenlik ise yine var olabilmenin temel şartı olarak güvende olmayı temsil etmesi açısından fiziksel, ruhsal açıdan temel bir ihtiyaçtır. Bu sebeple ekonomik güvenlik kavramının kapsamı bireyden küresel düzeye kadar her alanda tanımlanabilir anlamlara sahip olabilmektedir.

Ekonomi kavramından referansla hareket edecek olursak; ekonomi genel anlamıyla mal ve hizmetlerin üretimi mübadelesi ve tüketimiyle ilgili insan faaliyetlerini temsil eder. Bu açıdan ekonomi piyasayla bağlantılı olması açısından güvenli olarak algılanabilecek bir referans değildir. Günümüzde sınırların silikleştiği piyasa yapısı içerisinde spekülasyon hareketleri görülmekte ve rekabet zorunluluğu güven ortamını sarsmaktadır. Rekabetin kalite artışını da beraberinde getirdiği yadsınamaz; ancak yaşam koşulları açısından maddi olanakların gittikçe daha kısıtlı hale gelmesi daha ucuz üretimi daha kalitesiz üretimle gerçekleştirme eğilimini de yaratmaktadır. Birçok olumlu ve olumsuz unsurları barındıran genel anlamıyla ekonomi daha çok uluslararası ve ulus düzeyinde değerlendirilebilir ve bireyin yaşam standardına yansıyan bir etkiye sahiptir. Serbest piyasa açısından ekonomik güç (maksimum toplam kazanç) ekonomik güvenliği temsil ederken, devlet açısından sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabildiği üretim ve tüketim dengesinin sağlanabilmesi, uluslararası açıdan ise küresel barış ortamını destekleyen istikrarlı, adil ve rekabet edilebilir bir ticaret sisteminin oluşturulması ekonomik güvenlik kavramı olarak tanımlanabilir.

Ekonomi biliminden gelen ekonomi kavramı kıt kaynakların alternatif kullanımına yönelik seçimlerin bilimsel çalışmasını ifade eder. Günümüzde kaynaklar talepler doğrultusunda birçok farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. Talep edilen şekle göre farklı maliyetlere sahip olan mal veya hizmet sunumları farklı gelir gruplarına hitap etmektedir. Dolayısıyla kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi gibi bir tanımlama yapmak olanaksızdır. Bu sebeple bu tanımlama da subjektif unsurların etkisinde bulunmaktadır. Ekonomi biliminden hareketle yapacağımız “ekonomik güvenlik” tanımını maddi unsurların yani parasal değerlerin üzerinden yapılacak maliyet karşılaştırmalarıyla ifade edilebilir. Piyasa açısından minimum maliyetle maksimum kar, devlet açısından mevcut gelirle maksimum sosyal fayda, uluslararası açıdan gelir dağılımında maksimum adalet “ekonomik güvenlik” kavramı olarak tanımlanabilir.

Ekonomik güvenliği sadece “ekonomi” kavramından hareketle tanımlamamız çok dar bir değerlendirme olacaktır. Çünkü reel durumdan hareketle tanımlama ihtiyacı duyulan ekonomik açıdan güvenli olma hali başta siyasi ve askeri olmak üzere sosyal, kültürel, çevresel ve bunun gibi olgularla etkileşim içerisindedir. Siyasi güvenlik, askeri güvenlik, sosyal güvenlik gibi bu olguların da güvende olmasına ihtiyaç duyulan haller ekonomik duruma bağlanmaktadır. Bahsedilmiş olan küresel sisteme hakim olan anlayış yaşam içerisindeki diğer olguların ekonomi ile bağlantısını daha da güçlendirmektedir. Karl Polanyi “sosyal değerlerin piyasalaşması” tanımını kullanarak bu durumu çok iyi bir şekilde ifade etmiştir. Özetle “ekonomik güvenlik” ekonomik durumla ilişkili olarak algılanan her konuda

bu ilişkinin ekonomik kaynağıyla ilgili endişenin bulunmaması hali veya güvende olma hissinin bulunmasıdır.

Czeslaw Mesjasz ekonomik güvenliğe yönelik tehditleri şöyle sıralamıştır:²⁵

Doğal kaynakların arzına bağımlılığın yarattığı hassasiyetler ve tehditler: Bu konudan Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler tükenen ve rant kaynağı olan doğal kaynakların ekonomik dengelere olan etkisi görülmektedir. Askeri ve siyasi alandaki dengelerin küresel düzene olan etkisi ise tartışılmayacak bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal kaynakların bulunduğu topraklarda yaşayan halkın yaşam koşulları bu kaynakların değeriyle doğru orantılı olmamakla birlikte tezatlıklar da içermektedir. Dışsal etkiler altında bulunan bu bölgelerin ekonomik durumu sadece yerel yapıların bozuklukları ile açıklanamaz. Küresel boyutta oluşan hassasiyetleri ve tehditleri dikkate almak gereklidir.

Mali piyasalar da dahil olmak üzere dünya ticaretinin genel istikrarsızlığından kaynaklanan tehditler: Bu tehditler yaşanan ekonomik krizleri temsil etmektedir. Küresel liberal sistemin gerektirdiği bağımlılıklar ekonomik krizlerin bulaşıcılığını ve etkisini arttırmaktadır. Yaşanan krizler bireysel boyuttan küresel boyuta kadar her alanda kriz yönetimini önemli hale getirmektedir.

Korumacılığın ve ekonomik milliyetçiliğin yeniden güçlenmesi: Bu konuda tehdit algılamalarında sapmalar meydana gelmektedir. Sistemsel bozukluklar ve öngörülemeyen ekonomik gelişmeler tepki olarak gelişen ve problemlerin çözümünde uzun vadede etkili olamayacak tutumların sergilenmesine sebep olmaktadır. Tehdit algılamaları ile oluşacak güvenikleştirme hareketlerinin yeni tehdit algılamalarına sebep olduğu düşünülecek olursa sağduyulu tutumlar sergilemenin ve doğru analiz yapmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Askeri güvenlik ve ekonomi: Bu tehdit kaynağı siyasal güvenliği askeri güvenlikle bağdaştıran anlayışın ekonomik gücünü savunma harcamalarına yöneltmesini ve askeri teknolojilerin geliştirilerek dile getirilmesine gerek dahi duyulmayan tehditkar bir caydırıcı askeri güç sahibi olunmasını ifade etmektedir. Çözüm olarak üretilen güvenikleştirme hareketlerinin barışçıl yöntemler olması önem kazanmaktadır. Askeri yatırımlar savaş durumuna odaklı yaklaşımın göstergesidir. Askeri güç dengesinin bulunmadığı taraflar arasındaki uzlaşmanın ne ölçüde gönüllü olarak gerçekleştiğini bilmek mümkün değildir. Bu sebeple barışçıl yöntemler hassasiyetle tercih edilmeli ve barışçıl olmayan yöntemlerin meşrulaştırılma çabalarına itibar edilmemelidir.

Ekonomik ve diğer sektörlerdeki güvenlik: Bu tehdit diğer sektörlerdeki güvende olma halinin ekonomik güç ile bağlantılı olarak değerlendirilmesini ifade etmektedir. Sosyal

²⁵ Czeslaw, Mesjasz, "Ekonomik Güvenlik", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, s. 125-150

yaşantılara dahi yansıyan tüketim ve çıkar eğiliminden bireysel olarak soyutlanabilmek gerekmektedir. Mutlaka ki para ekonominin değişim aracı olarak yaşamın içerisinde temel ihtiyaç unsuru olsa da manevi değerler maddi değerlerle ilişkilendirilmemeli, ahlaki ve etik değerler ön plana alınmalıdır.

Piyasa mekanizmalarının bireylerin ve grupların refahı üzerindeki etkisi: Bu tehdit kaynağı ise birey güvenliğine yani bireyin yaşam standardını olumsuz etkileyen küresel ekonomik sistemin yapısı anlamına gelmektedir. Burada devlet bireyin haklarını koruyabilecek en etkili yapıdır. Piyasanın sosyal fayda gözetmesi olması arzu edilen ancak gerçekçi olmayan bir yaklaşımdır. Piyasa mekanizması ve birey arasındaki dengenin piyasa lehine işlemlerini engelleyecek olan devlet gerek ulusal piyasa gerek küresel piyasa baskısı altında yönetme yeteneği ile kritik öneme sahiptir.

İlerleyen bölümlerde ekonomik güvenliği tehdit eden bu konulara değinilecektir. Ayrıca tehdit algılamalarının sergilenen tutumlara yansması ve bunun sonuçları üzerinde durulacaktır. Birey ekonomik güvenlikleştirmeye tutumlarından en çok etkilenen birimdir. En küçük birim olmasına karşın birlik olma yeteneği kazanması halinde en etkili birim olabilecek olması bireyi önemli bir konuma getirmektedir. Siyasi otoritelerin sosyal hareketleri önemsiz ve olduğundan farklı olarak yansıtma çabaları sivil birliklerin ve bu birlikleri örgütleyen bireysel gücün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

1.5 Ekonomik Güvenlik Kavramı ve Küresel Süreçteki Gelişimi

Ekonomi, kapitalizmin bireysel kar motivasyonunun kişisel çıkarları gözetken ve toplumsal faydaları önemsemeyen anlayışının insanlar ve toplumlar arasındaki güvensizliği arttırması üzerine küreselleşmektedir. Barış ancak tehdit edilemeyecek kadar güçlü güven ilişkileri oluşturulmasına bağlıdır.²⁶ Sistem büyük güç dediğimiz bir başka deyişle merkezdeki sermaye sahibi kapitalist ülkelerin lehine işlerken küçük güç dediğimiz çevre ülkelerin aleyhine gelişmektedir. Güç dengesinin sağlanamaması durumu asimetrik bir güvenlik tehdidi olan terörizmi de doğurmaktadır. Tarihi çok eskilere dayanan terörizm hareketi 11 Eylül olayları ile uluslararası terörizm olarak genel kabul görmüştür. Sonrasında var olan USA'nın "terörle savaşı" güvenliğinin yeniden kavramlaştırılması ve güvenlik çıkarlarının yeniden tanımlanması sürecini küresel bir süreç haline getirmiştir.²⁷ Bu tanımlamalar toplumsal algılamaların çok başarılı bir şekilde yönlendirilmesiyle yapılmıştır.

²⁶ Spring, Ursula Oswald, "Latin Amerika'daki Barış Üzerine Doğulu, Avrupalı ve Yerli Düşünce", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, S. 66

²⁷ Brauch, Pf. Dr. Hans Günter, A.g.y., S. 21

11 Eylül olayları, kuvvet kullanımına ilişkin sınırlamaları ciddi oranda gevşetmiştir ve bu uluslararası hukuki sistemde değişikliklere yol açmıştır.²⁸

Küresel tek kutuplu güç olan USA 2010 Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme raporu iktisadi bir yaklaşım ile eldeki kaynakları çevre sorunlarından terörizme dek sınır aşan tehditleri caydırmak ve elimine etmek için nasıl idare edeceği sorunsalına en etkin biçimde ışık tutmaya çalışmaktadır. 2006 raporundaki büyük konvansiyonel savaşlar ve Çin'e odaklı tehdit anlayışının genişletilip güncelleştirildiği görülmektedir.²⁹ Raporda öncelikli güncel sorunlar olarak Irak, Afganistan ve El Kaide belirtilmiştir. El Kaide'nin USA'ya yeni bir saldırı girişiminde bulunacağından emin olduğu açıklanmıştır.³⁰ Usame Bin Ladin'in öldürülmesiyle³¹ öncelikli tehditler güvenliklileştirilmiş izlenimi oluşmakla birlikte İran yeni tehdit olarak görülmeye başlanmıştır.

USA'da 11 Eylül olayları sonrasında pek çok olay Huntington'un medeniyetler çatışması tezine dayandırılmış ve bu anlayış yaygınlaşmıştır. Bu tez Soğuk savaş sonrasında uzlaşma, ayrışma ve çatışma kalıplarının medeniyet kimlikleri ile bağlantılı olarak biçimleneceğini savunmaktadır.³² Bu gibi teorik yaklaşımlar temelinde çıkar çatışmaları yatan müdehaleci yaklaşımların meşru görülmesi için yeni bakış açıları yaratmaktadır. Bu yönlendirmelerin yapılmasında sosyolojik analizlerin ne kadar profesyonelce yapılarak algılamaları değiştirdiğinin bir göstergesidir.

Küreselleşmenin getirdiği çatışmalar aslında medeniyetler arasında değil ulusal ve ekonomik çıkarlar arasında yaşanmaktadır ve “medeniyetlerin çatışması” perdesi altında hegemonik gücün hâkimiyetini meşrulaştırma çabası söz konusudur. Harol J. Laski'nin söylediği gibi “Savaşın ana amacı kendi vasıtaları ile elde edilebilecek zenginlikleri aramaktır. Buna inananlar devleti, barışı aramak yerine savaş yapmaya iterler.” Hobson'un emperyalizm ile ilgili vardığı sonuç da bu doğrultudadır. “Emperyalizm devlet mekanizmasının başlıca sermayedarları olan özel çıkarlar çevrelerince, ülke dışında kendilerine ekonomik kazanç sağlamada kullanılmaktadır ve doğrudan veya dolaylı olarak

²⁸ Byers, Michael , “Terrorism, the Use of Force and International Law after 11 September “, International Relations, 2002, Vol. 16, No. 2, S. 165

²⁹ Albayrakoğlu, Esra Pakin, 18.02.2010, “Amerika'nın Yeni Savunma Statejisi”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=574:amerikann-yeni-savunma-stratejisi&catid=98:analizler-USA&Itemid=135

³⁰ Amerika Hala Terör Tehdidi Altında, 03.02.2010, <http://www.voanews.com/turkish/2010-02-03-voa33.cfm>

³¹ Osama Bin Laden Dead, www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12307698

³² Uysal, Ahmet, 22.12.2009, “ Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması”, Kitap Eleştirisi, <http://sbe.dpu.edu.tr/12/165-171.pdf>

modern savaşların tümünün olmasa bile çoğunluğunun ana sebebinin oluşturmaktadır.’’³³ Kapitalizm gelişmişliği de az gelişmişliği de ‘‘kısır döngü’’ halinde beslemektedir.

11 Eylül'den sonra terörizm kaynağı olarak İslam, tehdit olarak gösterilmeye başlanmıştır. Bu sığ analizler yanlış olsa da dünyanın pek çok yerinde halen ciddiye alınmaktadır.³⁴ USA açısından İslam başlı başına bir tehdit olmasa dahi bazı güçler İslam coğrafyasını ve dünyasını kullanarak USA'yı bölgede zor duruma düşürebilirler ve bölgeden uzaklaştırabilirler. Örneğin, Büyük Ortadoğu Projesiyle (BOP) amaçlanan USA şirketlerinin ve rakibinin pazarlarını, rakibini güçlü kılacak olan bu coğrafyayı, rakibinden önce kontrol etmesidir. Enerjiye hakim olmak piyasaya hakim olmaktır.³⁵ Ayrıca doğal kaynaklar rant kaynağıdır ve kıt veya kıt hale gelebilecek tükenen, yerine konulamadığı için ikame edilebilirliği düşük kaynaklardır. Her anlamda stratejik öneme sahip olması açısından değerleri maliyetlerinden çok yüksektir. Bu sebeptendir ki USA tehdit olarak İran, Irak, Kuzey Kore gibi birtakım küçük anlamsız ve kendi gücüne karşı güvenlik tehdidi olamayacak güçleri göstermektedir. BOP Müslüman devletleri kapsamaktadır ve İslam tehdidi ile BOP bölgesine yapılacak müdahaleleri meşrulaştırma durumu söz konusudur. Buradan problemin ekonomik olduğu ve küreselleşmenin sömürgecilik karşıtlığının sonucu olarak yeni sömürgecilik şekli olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Oysaki liberal düzenin gereği olan ve serbestleşen ticaretin getirdiği ülkeler arası bağımlılıklar sorunları arttırdığı gibi bu sorunların çözümlerini de üretebilecek yapıya sahiptir. Örneğin ÇUŞ'un büyük kısmının menşesi olan Avrupa Birliği (EU) ve USA içerisinde medeniyetler arasındaki uyum sağlanmıştır. Medeniyetler arasında ortaklıklara dayanan farklılıklarla güçlenen bir uluslararası politika oluşturulabilir. Var olan olumsuz gidişe müdahale etmek, çatışma ikliminden diyalog ortamına geçmek ve oradan da sosyal, siyasal ve kültürel bir işbirliğine, bir dayanışmaya, bir ittifaka ulaşmak amacıyla ‘‘Medeniyetler İttifakı’’ oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu öneri etkinliği açısından çok zayıf kalmıştır. Bu bakış açısıyla kalıcı barışı sağlamak için ekonomik tekele karşı ‘‘kültürel çoğulculuk’’³⁶ tutumu geliştirilmelidir. Farklılıklar kültürel faktörler olmasına karşın politikleştirilmektedir. İslam dini politikleştirilerek terörizm ile birlikte anılır hale gelmiştir. Tüm medya tarafından 11 Eylül olayları ile başlayan ‘‘İslami terör örgütü’’ tanımı insanların

³³ Waltz, Kenneth, Quester, George H., Uluslar Arası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi, Çev. Ersin Onulduran, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 510, Ankara, 1982, S. 22

³⁴ Aydın, Mustafa, Açıkmeşe, Çidem, ‘‘İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri’’, Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, S. 199

³⁵ Kaynak, Mahir, Büyük Ortadoğu Projesi, Faruk Bilgin ile röportaj, İlk yayımları, 24.02.2004

³⁶ Spring, Ursula Oswald, ‘‘Latin Amerika'daki Barış Üzerine Doğulu, Avrupalı ve Yerli Düşünce’’, Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, S. 64

beyinlerine kazınmıştır ve “İslam” denilince ilk akla gelen “terör” kelimesi olmuştur. Kafalarda yaratılan bu bağlantı İslam ülkelerine ve halklarına karşı olan bakışları değiştirmiştir. Bu ülkelerin halkları ötekileştirilmiş ve fişlenmişlerdir. Şüphesiz bu izlenimleri silmek yaratmaktan daha zor olacaktır.

Gelişmeler göstermiştir ki algılamaların yönlendiriliyor olması aslında var olmayan tehdit algılamalarını yaratmaktadır. Temelinde ekonomik çıkarlar yatan tutumlar farklı şekillerde yansıtılmaktadır. Kapitalist anlayış ile yapılandırılmış olan küresel sistemin bir parçası olarak hayatını idame ettirme mecburiyetinde kalan birey içinde bulunduğu dünya ile ilgili yeterli bilgiye sahip olabilecek zamanı dahi bulamayabilmektedir. Bu negatif etkinin yanında teknolojik gelişmelerin etkisiyle iletişimin artan hızı ve çeşitliliği ile küreselleşme bilgiye erişim ve bireyler arası etkileşimleri de arttırmaktadır. Dünya kozmopolitleşme yolunda ilerlemektedir. Bu esnada küresel sistemden zarar gören bireyin farkındalığı artmaktadır. Bireyin konjonktürel olaylara karşı tepki verme ve etkin olma potansiyeli artmaktadır. Yoğun bilgi birikimi içerisinde ayrıştırıcı ve yanıltıcı yönlendirmelere karşı bireyin seçiciliğini kullanması ve bilinçli davranmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

1.6 Ekonomik Güvenlik ve Birey İlişkisi

Bireyin ekonomi ile ilişkisi öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve sonra bakmakla sorumlu oldukları kişilere karşı yükümlülükleri yerine getirmek zorunda olmasıyla başlar. Ekonomi hangi anlamıyla değerlendirilirse değerlendirilsin birey öncelikle para sahibi olmak ve o parayla ihtiyaçlarını karşılamak bu esnada maksimum faydayı sağlamaya çalışmaktadır. İnsani yaşam standartlarının her birey için sağlanamıyor olması paraya olan ihtiyacı arttırmaktadır. Bu sebeple maddi bir değer olan para piyasaya bağlı olduğu için sosyal ilişkiler dahil olmak üzere yaşamın her alanında etkisini hissettirmekte ve manevi değerlerin önüne geçmektedir. Küresel sistemin daha fazla daha lüks tüketim dolayısıyla daha fazla para kazanma eğilimini tetikliyor olması bireyin ekonomik anlamda güvende hissedebilmesini daha yüksek kazanç sağlamasına bağlı hale getirmektedir. İnsani yaşam standartlarının yükseltme eğiliminin olması çevresel güvenliği etkilemediği sürece arzulanan bir durumdur; ancak yaşam standartlarını yükseltme çabası bireyler arasındaki rekabeti arttırması tehdit algılamalarının saptığını göstermektedir. Algılamaların sapması ise etik değerlerin varlığını tehdit etmektedir.

Bireysel ekonomik güvenlik temelde bireyin varlığını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu gelire sahip olması iken güncel yaşamda ekonomik durumuyla ilişkilendirdiği yaşamın her alanında ilişki kurduğu ekonomik kaynağın güvende olduğunu hissetmesi veya

bu kaynağa yönelik herhangi bir tehditin varlığını hissetmemesidir. Bu sebeple reel durum kadar algılamalarda ekonomik güvenlik anlayışını değiştirmektedir

Bireysel ekonomik güvenlik, toplumsal, ulusal ve küresel boyutlarda bağlantılı olduğu alanlarla yoğun etkileşim içerisindedir. Küreselleşme her alanda rekabeti artırdığı gibi bireysel boyutta da rekabet yaratmaktadır. Küreselleşme ile birbiriyle etkileşim içerisinde bulunan piyasalar ile dünyanın bir ucundaki ekonomik, siyasi, çevresel ve bunun gibi pek çok gelişme dünyanın diğer ucundaki insanların günlük hayatlarını etkiler hale gelmektedir.

Ekonomik güvenliğin diğer güvenlik alanları ile olan bağından kaynaklanan sebep-sonuç ilişkileri, analizinin zor hatta mümkün olmadığı karşılıklı ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Ekonominin kendisi de piyasaya bağlı olması nedeniyle başlı başına güvenli olmayan bir referans nesnesidir.³⁷ Ekonomi sosyal bir bilim olması sebebiyle de çok sayıdaki değişkenden kaynaklanan belirsizlikleri içermektedir.

Ekonomik güvenlik kavramı devlet düzeyinde siyasal ekonomi; uluslararası düzeyde ise uluslararası siyasal ekonomi olarak anlamlandırılmaya başlanmıştır.³⁸ Buzan'ın tanımıyla "Ekonomik güvenlik fikri, anarşinin siyasi yapısı ile piyasanın ekonomik yapısı arasındaki ilişkiye dair siyasi ve çözümsüz sorunlar üzerine konumlandırılmıştır."³⁹ Bu sorunların oluşumu ve çözümünde devlet bireyin ekonomik güvenliği açısından da küresel sistemin ekonomik güvenliği açısından da önemli bir role sahiptir.

Liberal sistem serbest piyasa temelli olması sebebiyle ekonomik öncelikleri ön plana çıkarmaktadır ve sosyal hedefler etkinliğini yitirmektedir. SSCB'nin dağılması ve Çin ile Hindistan'daki ekonomik gelişimin desteklenmesi ile liberal ekonomi dünyada egemen hale gelmiştir.⁴⁰

Devlet piyasa mekanizmasına hizmet ettiği için piyasa güçleri lehine; sosyal devlet özelliği ve ulusal çıkarları dış güçlere karşı koruma görevi olduğu için de ulusal halk lehine etkin rol oynamaktadır. Bu sebeple devletin etkinliği, egemenliği ve bağımsızlığı en çok tartışılan meselelerden bir tanesi haline gelmiştir.

Devletin etkin rolünün olması farklı tehdit ve çıkar algılamalarıyla birleşince ekonomik güvenlikleştirme bağlamında farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır. Devlet dışı aktörler bu bağlama müdahale ederek ekonomik sistemde etkinlik sahibi olmaktadırlar. Bahsi edilen devlet dışı aktörler piyasa denilen özel sektör olarak da adlandırılabilir.

³⁷ Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 126-129

³⁸ Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 129

³⁹ Buzan, Barry, "People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post Cold War Era", 1991, Aktr. Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 130

⁴⁰ Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 129-130

Ekonomik açıdan olması gereken durum istikrarlı, rekabet edilebilir, adil bir ticaret sistemi yaratmaktır. Bu bağlamda sistemin sorunlarını çözümlenecek modellemeler güvenlikleştirme konusunu oluşturacaktır. Üzerinde uzlaşma sağlanmış güvenlikleştirme çabaları dahi başarılı sonuçlanacak bir kesinlik içermemesi sebebiyle tehdit, risk veya hassasiyetlere dönüşebilmektedir.⁴¹ Çünkü dünya çok hızlı bir şekilde değişmekte ve dönüşme uğramaktadır. Uzlaşma sağlanmış güvenlikleştirme çabalarının uzun vadeli etki sağlaması beklenememekte bu sebeple etkileri kısa sürmektedir. Kısa vadede etkili olması düşünülen müdahaleler doğası itibariyle spekülasyon olma olasılıklarını artırarak güvenlikleştirme açısından stabil ortamı sağlamakta etkili olmamakta hatta dengeyi daha da bozan yanlış uygulamalar gerek içerik gerek zamanlama açısından eleştirilmektedir. Bazı müdahalelerin sonuçları kesinlik içermemesi sebebiyle öngörülebilir olamamaktadır. Bu durum bir anlamda egemen güç sahibi olan belirli bir kesimin yönlendirmeleri ile oluşacak müdahaleleri meşrulaştırabileceği gibi spekülasyon hareketlerin etkilerini azaltacak müdahaleler de tarafların algılamaları doğrultusunda haksız eleştirileri beraberinde getirmektedir.

İstikrar kavramı en çok kullanılan ve en çok suistimal edilen kavram haline gelmiştir. Küresel sistem istikrarı talep ederken belirsizliklerin bulunması ve öngörülemeyen hızlı değişimlerin olması istikrar ortamının sağlanabilmesini zorlaştırmaktadır. Devletin piyasa müdahalesinin istikrar mı getirdiği, istikrarsızlık mı yarattığı konusunda tartışmalar bulunmakta ise de hızlı bir şekilde gelişen ve kontrol edilemeyen küresel sistemin devlet faktörü olmadan istikrarlı olamayacağı anlaşılmaktadır. Sosyal değerler ve piyasanın kabul ettiği değerlerin zıtlıklar içeriyor olması da devletin rolünün bireyin ekonomik güvenliği açısından önemi vurgulamaktadır.

Rodrik'in tanımıyla "Sağlıklı bir küresel ekonomik sistem, ulusal hükümetler ve piyasaların küresel doğası arasında kırılğan bir uzlaşma gerektirmektedir."⁴² Hassas dengeleri sağlamak ancak varsayımlara bağlı olması sebebiyle mevcut sistemde ütopyik bir beklenti haline gelmiştir. Küreselleşme ile artan bağımlılık ve iç içe geçmiş ilişkiler değişken sayısını arttırmaktadır. Yaşanan bir gelişmenin nerede ne gibi etkiler yaratabileceği ve geri dönüşümünün ne olacağı tahmin edilememektedir. Günümüz ekonomik güvenlik sistemi kontrol edilemeyen yüksek miktardaki değişkenden dolayı istikrarsızlık ve eşitsizlikler üzerine kurulmuştur.⁴³

Küreselleşmenin, küreselleşmiş piyasa, devletlerin ekonomik güvenlikleri ve yaşam standartlarına olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Stiglitz'in özetlemesiyle: "Küreselleşme

⁴¹ Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 130-138

⁴² Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 148

⁴³ Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 142

oyununun kuralları haksızdır; gelişmiş toplumlara fayda sağlarken fakir ülkeleri daha da fakirleştirecek biçimde tasarlanmıştır. Sosyal değerler yerine maddi değerleri ilerletmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki demokrasi ve egemenliği azaltarak halkının yaşam standartlarını yükseltme yeteneklerini kısıtlamaktadır. Hem gelişen hem gelişmekte olan ülkelere kaybedenler bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kurumlar vasıtasıyla kendileri için zararlı olacak çözümler dayatmaktadır.⁴⁴

Sonuç olarak küresel aktörlerin yönlendirmeleri ve piyasa koşulları öngörülemez farklı değişkenler olarak hassasiyetleri meydana getirmektedir. Güvenlik genişletilerek tanımlandığı her alanda ekonomik güvenlikle ilişkili olarak tehdit algılamalarının olduğu bir kavram haline gelmektedir. Soyut olarak ortaya çıkan tehdit algılamaları somut hale dönüşebilmekte bu algılamalar saparak veya saptırılarak farklı alanlarda tehdit algılamalarına sebep olabilmektedir. Oysaki barış ortamı sarsılmayacak güven ilişkilerinin kurulmasına bağlı olarak sağlanabilecektir. Güven olmayan dolayısıyla korku içeren ilişkiler doğası gereği şiddet uygulamalarını beraberinde getirecektir. Birincil güvenlikleştirme yöntemi olarak askeri güç sahibi olmak tercih edilmektedir. Askeri güç edinimi yaptırım olarak değerlendirilebilecek barışçıl olmayan bir yaklaşımdır. Silahlanma ve askeri müdahale gibi yöntemlerin güvenlik ortamını sağlamak için kullanılıyor olması kendi içerisinde çelişki yaratmaktadır. Bu sebeple güvenlik kavramına bakış açılarının değiştirilmesi gerekmektedir. Ekonomik, askeri, siyasi ve bunlar gibi birbiriyle ilişki kurulan her alanda eşit olmak yerine daha güçlü olmanın tercih ediliyor olması etik bir sapmadır. Eşit olma hali kendi içerisinde dengeli olma halini de temsil etmektedir. Sıkça bahsedilen hassas dengeler piyasa- devlet ve devletin temsil ettiği sosyal değerler arasındaki değil yaşamın her alanında benimsenmesi gereken etik bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel sistemi yöneten kapitalist anlayış bireyin ekonomik güvenliği temel alınarak insani yaşam koşullarının sağlanması ve iyileştirilmesi yönünde yeniden yönlendirilmelidir.

⁴⁴ Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 146-147

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ve EKONOMİK GÜVENLİK

Küreselleşme çok konuşulan popüler bir kavramdır ve farklı yaklaşım açılarıyla yapılan çok fazla tanımı bulunmaktadır. Ekonomik, politik, teknolojik, kültürel, çevresel ve daha birçok alanda sınırların kalktığı ve bunun etkilerinin görüldüğü bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bir taraftan sınırların belirsizleştiği, birleşme ve merkezileşme yaşanırken diğer taraftan bölgeselleşme, adem-i merkezîyetçilik ve ayrışmalar yaşanmaktadır. Dünyanın nasıl değiştiği ve neler yapılabileceği tartışılmaktadır. İnsani koşulları iyileştirmek için nasıl bir düzen kurulması gerektiği ve nasıl bir otoriteye ihtiyaç duyulduğu sorgulanmaktadır.⁴⁵

Bu süreçlere baktığımızda küreselleşme yüzyıllardır devam eden iletişimin, etkileşimin, hareketliliğin, bağımlılıkların ve hassasiyetlerin arttığı bir süreçtir. Küreselleşmenin sadece derecesi ve doğası değişmektedir. Önemli bir özelliği de değişime mecbur bırakan aksi takdirde yok olmaya mahkum eden bir süreç olmasıdır. Bu sebeple doğal yaşamdan farklı bir yapısı olduğu söylenemez. Doğa kanunlarının sosyal bilimler alanına yansımaları olarak değerlendirilebilecek yazılı olmayan ama kabul edilmiş rekabet yasaları bulunmaktadır.

2.1 Küreselleşmenin Gelişimi ve Ekonomik Sisteme Etkileri

Küreselleşme kavramının anlamına ilişkin olarak yaşanan karmaşanın yanı sıra, tarihsel gelişimi konusunda da bir uzlaşma söz konusu değildir. Kimi yazarlar küreselleşmenin yeni bir gelişme olmadığını ve çok daha önce başlayan bir sürecin devamı olduğunu ileri sürerken; kimi yazarlar özellikle yüzyılın son çeyreğinde bilgi teknolojisindeki ve telekomünikasyondaki gelişmelerle küreselleşmenin hız kazandığını ileri sürmektedir.⁴⁶ Küreselleşmenin derecesinde ve doğasında meydana gelen köklü değişimler “eski küreselleşme” ve “yeni küreselleşme” kavramlarını doğmuştur.

Eski küreselleşmeye göre küreselleşme insanların buldukları dar çerçeveden kendilerine yeni mekânlar ve yeni ilişkiler sağlayacak hareketliliğe girişmeleridir. Bu girişimler bazen savaş, kıtlık, hastalık ve afet gibi olağanüstü şartlarda gerçekleşirken; bazen de ticaret ve seyahat gibi son derece doğal gerekçelerle oluşmuştur. Küreselleşmenin ezelden

⁴⁵ Rosenau, James N., “Governance in a New Global Order”, Der. David Held-Anthony McGrew, The Global Transformation Readers: An Introduction To The Globalization Debate, Polity Press, 2005, S. 223-224

⁴⁶ Yalınpala, Jale, “Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri”, Küreselleşme İktisadi Yönelimler Sosyopolitik Karşıtlıklar, Der. Alkan Soyak, OM Yayınları, İstanbul, 2002, S. 263

beri mevcut olduğunu ve başlangıcının 2000 veya 3000 yıl öncesine götürülebilen yazılı tarihten sonraki çabaların, büyük ölçüde, insanların birbirlerini tanımak istemelerine, genişlemelerine ve bunun gibi evrensel giden bir tutuma yönelik olduğu öne sürülmektedir. Bu görüşe göre küreselleşme yeni bir olgu olmamakla birlikte kültürel değişim sürecinin devam ettirilmesidir.

Eski küreselleşme yeni yerleşim yerleri ve imparatorluklar kurmak, iş aramak amacıyla yapılan göçlerle başlamıştır. Birçok göç küresel ölçekli olmamıştır. Avrupalılar, ilerleyen 16.yy.'dan itibaren Afrika ve Asya'da sömürgeleştirmeye başlamadan evvel dünyayı dolaşmışlardır.

İlk modern göç transatlantik köle göçüdür. 19. Yüzyılın ortalarında 9 ila 20 milyon arası köle Afrika'dan Amerika'ya göç etmiştir. Ancak 1880 ve birinci Dünya Savaşı arasında Avrupa'nın fakirleşmesinden kaçan insanların göçleri bu göçleri gölgede bırakmıştır. Ekonomik ve politik koşullardaki değişime göre küresel göçler değişiklik göstermektedir. Birinci dünya savaşı boyunca Ermenilerin ve Yunanlıların göçleri gibi birkaç göç dışında uluslararası göçler durmuştur. Kuzey Amerika sınırlarını göçmenlere kapatmış ve modern çağın ilk göç yasasını çıkarmıştır. İkinci dünya savaşı emsali olmayan büyük çaplı sığınmacıların göçlerine sahne olmuştur. Almanya'dan kaçanlar Sovyetler Birliğine ve Doğu Avrupa'ya, Yahudiler İsrail'e, Koreliler güneye yönelmiştir. Pakistan ve Hindistan birçok kez insan değişimlerine sahne olmuştur.

1950 ve 1960'lı yıllar arasındaki Avrupa'nın fakirleşmesini Batı Avrupa ekonomisinin yeniden doğuşu etkilemiştir. 1970 Petrol krizinden sonra politikacılar tüm göç programlarını durdurmuşlardır. Ancak yabancı nüfusun ve etnik karmaşıklığın büyümesini durduramamışlardır. Aile birliğinin yeniden kurulması ve işgücü talebi gibi sebeplerle Avrupa Türkiye sınırından ve Kuzey Afrika'dan ve eski Avrupa imparatorluklarından, Asya ve Afrika'dan göçler olmuştur. Ayrıca USA'ya, Avustralasya'ya, petrol zengini ve işgücü kıtlığı olan Orta Doğu ülkelerine ve yeni bölgesel göçler olmak üzere yasal ve yasal olmayan göçler olmuştur.

Bugün bu göçlerin ve fetihlerin sonuçları yaşanmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinde özellikle Avrupa'da şimdiye kadarki en fazla etnik çeşitlilik bulunmaktadır. Bu sürecin tersine çevrilmesi mümkün değildir. Günümüzde göçler sadece ekonomik sebeplerle yapılmamaktadır. Savaş sebebiyle sığınma oranında artış yaşanmaktadır. Gelişen dünyada ülkeler yıkılıp yeniden yapılmaktadır. 1990'lı yıllarda her yıl yarım milyon insan OECD ülkeleri tarafından kabul edilmiştir. Uluslararası göç akışı kontrol edilememektedir. Bazı ülkeler göç eden işgücüne yüksek oranda bağımlıdır. Batılı devletler eğitilmiş beyinleri de kendi ülkelerine çekmekte ve bu insanlara herhangi bir olumsuz tavır

sergilenmemektedir.⁴⁷ Bununla birlikte bazı ülkeler yasal olmayan göçmenleri takip etmekte zorlanmaktadır. Tüm ülkeler vatandaşlığın ne anlama geldiğini değiştiren kimlik ve kültür yapısı çerçevesinde tekrar değerlendirmek durumundadır. Ötekileştirme ve dışlama eğilimi gerçekte alt yapısı olmayan yaklaşımlardır. Ekonomik gereklilikler ve politik hassasiyetler arasında ve evrensel ahlaki gereklilikler ile ulusal çıkarlar arasında yaşanan çatışma açık şekilde görülmektedir.⁴⁸ Bir arada yaşamak yerine beraber yaşama biçimi seçilmesinin gerekliliği ve karşılıklı hoşgörü ve birbirini olduğunu gibi kabullenmeye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Yeni küreselleşme anlayışına göre küreselleşmenin başlangıcı 18. yy.'ın sonu ile 19.yy.'la dayandırılmaktadır. Küreselleşme terminolojik açıdan akademik anlamda (USA okullarında) kullanılmaya başlanmıştır. Yoğun, gerilimi yüksek tartışmalara yol açtığı yıllar da 1980'li yıllara dayanmaktadır.⁴⁹ Örneğin Balkanlı, küreselleşmeyi karı maksimuma çıkarmak amacıyla girişimcilerin pazarlarını dünya ölçeğine genişletmeyi hedeflemeleri ve hammadde ve pazar boyutunda genişleme hedefinin ise 18. yy. sonu ile 19. yy. başlarında ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Yatırım, üretim ve ticaretin küreselleşmesi de 19. yy.'ın ortalarında başlamış, yayılmış ve dünyanın her yerine nüfus etmiştir. İpcioğlu küreselleşmeyi, kapitalizmin ve buna bağlı olarak kapitalist üretimin özünde var olan eğilimin gerçekleşmesi ve tüm dünyaya yayılması olarak ele almaktadır.⁵⁰

Bazı yazarlar küreselleşme sürecinin tarihsel gelişimini 20. yy.'a dayandırmaktadır. 1980'li ve 1990'lı yıllar dünya ekonomisinde liberalleşme hareketleri ile başlayan küreselleşme olgusunun güç kazandığı yıllar olmuştur.⁵¹ Çin' de Deng Xiao Ping'in ekonomik reformları ve "açık kapı politikası", Sovyetler Birliği'nde Gorbachev'in Prestroika politikası (ekonomik reformları) ve Glasnost politikasıyla (siyasal açılma) Sovyetler Birliği'nin çöküşü Doğu Asya'da Japonya'dan sonra Hong Kong, Singapur, Tayvan ve Güney Kore'nin (dört kaplanlar) gerçekleştirdiği endüstriyel gelişimler bu yıllara denk gelmektedir.

Bu noktada yeni küreselleşme kavramı teknolojik ve finansal küreselleşme olarak iki ayrı boyutta incelenebilir. Teknolojik açıdan değerlendirildiğinde küreselleşmenin lokomotifi,

⁴⁷ Mutlu, M.K., Taş, R., Akpınar, M. (2012), Orta Doğu Raporu, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, S. 40.

⁴⁸ Halliday, Fred, "Global Governance:Prospects and Problems", Der. David Held-Anthony McGrew, The Global Transformation Readers: An Introduction To The Globalization Debate, Polity Press, 2005, S.495

⁴⁹ Nişancı, Ensar, "Küresellik, Küreselleşme,;Bir Tanıma Doğru", İ.İ.B.F. Ekonomik, Toplumsal, Siyasal Analiz Dergisi, 2003, Sayı. 1, S. 28

⁵⁰ İpcioğlu, İsa, "Kapitalist Sistem ve Küresel Pazarda Rekabet Avantajı Sağlamayı Amaçlayan Firmalar İçin Olası Alternatif Rekabet Stratejilerinin Analizi", Verimlilik Dergisi, 2003/4., S. 86

⁵¹ Balkanlı, Osman, "Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine", Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı 1, 2002, S. 14

üretim sistemi ve iş örgütlenmelerinde görülen teknolojik değişmedir. Kitle üretimi, dikey bütünleşme ve esnek olmayan bir üretim sistemini temel alan “fordizm”, 1970’lere kadar ağırlığını korumuştur. Dünya ölçeğinde geliştirilen arge çalışmaları ürünleri en üst kalite ve en ucuz fiyatla edinmek isteyen tüketici profili yaratmış ve ulusal ve yerel piyasalara hakim olan dünya markaları ile rekabet imkanı yaratabilmek amacıyla yetersiz markaları birleşmeye itmiştir. Ayrıca teknolojik gelişmeler üretim kalitesini artırırken karar alma süreçlerini daha esnek hale getirmiştir. Bu gelişmeler beraberinde, bilgi teknolojisi, ileri malzeme teknolojisi, biyo-teknoloji ve genetik mühendisliği gibi yüksek yayılma özelliğine sahip olan ve yalnızca gelişmiş ülkeleri değil gelişmekte olan ülkelere de bunlara uyma zorunluluğu getiren faaliyet alanları yaratmıştır.⁵²

Binlerce yıl tarıma dayalı olarak süren ekonomik yapı sanayi devrimi ile üç asır devam etmiştir. Sanayi devrimi ile AB ve USA’da sermaye birikimi hızlanmış, ekonomik güç bir azınlığın eline geçmiştir. Demiryolu, telgraf ve telefonun iletişim hızını artırmasıyla hükümetlerin denetim gücünü ve etkinliğini de arttırmıştır.⁵³ Şu an içinde bulunduğumuz bazıların “sanayi ötesi” bazıların “bilgi çağı” diye adlandırdığı süreç⁵⁴ küreselleşmenin teknolojik niteliğini yansıtmaktadır.

Finansal boyutta ele alındığında ise süreç kitlesel üretimin karlı olmaktan çıkması ve sermayenin reel ekonomiden finans sektörüne yönelmesiyle oluşmuştur. Gelişmiş ülkelerde başlayan serbestleşme daha sonra yaygınlık kazanmıştır. Bugün ise fonlar büyük ölçüde uluslar üstü işletmeler tarafından yönlendirilmekte ve spekülasyon para, kar oranı yüksek ve riski düşük alanları tercih etmektedir. Merkez ülkelerde bu alanlar, hizmet sektörü ve ileri teknoloji getiren imalat alanları iken; çevre ülkelerde finans, ulaşım ve telekomünikasyondur.

WB’nin desteği finansal küreselleşmeye ivme kazandırmaktadır. Finansal piyasaların serbestleşmesi, finansal piyasalarda kontrol ve kısıtlamaların kaldırılması, para ve kambiyo rejiminin serbestleşmesi; kurumsal yatırımcıların, bilgisayar ve iletişim teknolojisinin bu alana kaymasının sonucudur. Diğer yandan iç ve dış borç baskısı altında bulunan çevre ülkelerin fon talepleri finansal küreselleşmeyi hızlandırmıştır.⁵⁵

Finansal serbestleşme kavramı finansal küreselleşme kavramını beraberinde getirmiştir. Finansal küreselleşme kavramı finansal pazarların bütünleştikleri bir süreç olarak anlaşılabilir ancak finansal serbestleşme, finansal küreselleşme için gerekli ön adımlardan biri olmakla

⁵² Yıldırım, Nesrin, "Küreselleşme", Öneri, Cilt:1, Sayı:6, Ocak 1997, S. 173-174

⁵³ Sander, Oral (2009), Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e, İmge Kitapevi, 18. Baskı, Ankara, S. 238

⁵⁴ Durgut, Şükrü, "Dünyada Yaşanan Globalleşmenin Türkiye’ye Etkileri", Standart Teknik ve Ekonomik Dergi, 2000, Sayı 466, S. 16

⁵⁵ Yıldırım, Nesrin, "Küreselleşme", Öneri, Cilt:1, Sayı:6, Ocak 1997, S. 174

birlikte, elbette tek başına yeterli değildir.⁵⁶ Finansal serbestleşme finansal küreselleşme için ortam yaratmaktadır.

USA'dan örnek verecek olursak; USA ekonomisi son otuz yıldır kendi ritminde artan bir şekilde büyümektedir. 1972-1986 yılları arasında USA'nın üretim, istihdam ve yatırıma ilişkin ticareti önemli ölçüde Avrupa, Kanada ve Japonya ile iken; 1986-2000 yılları arasında bu ilişkide gerileme görülmüştür. Ancak aynı dönemin finansal varlık ticaretinde önemli ölçüde artış olmuştur. 1972-1999 aralığında USA'daki büyük yabancı holdinglerin, aynı grup içerisinde yer alan diğer ülkelerdeki doğrudan yatırımlarının USA sermaye stoğu içindeki payı %4'den %23'e yükselmiştir. Bu durum finansal küreselleşme olarak nitelendirilmektedir.⁵⁷ Bu gelişme bölgeselleşmeye dayandırılmaktadır. Dünya küreselleşme ve bölgeselleşmenin aynı paralelde ilerlediği bir dönem yaşamaktadır.

1970'lerin başında Bretton Woods sisteminin çöküşü ve sabit döviz kuru standardının terk edilerek dalgalı dolar kuru standardına geçilmesiyle birlikte yaygınlaşan ÇUŞ ve uluslararası menkul kıymet yatırımları aracılığıyla ve banka kredileriyle yürütülen ekonomik ve ticari ilişkiler, küreselleşmeye yeni bir çehre kazandırmıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ise, bir yandan sermayenin ulus ötesi kuruluşlarca ekonomik ve toplumsal değişimi teşvik etmesi, bir yandan da uluslararası düzeyde güç odaklarının ortaya çıkması ve bunun doğurduğu sonuçlar, küreselleşme söylemini dünya gündemine yerleştirmiştir.⁵⁸

Ekonomik güvenlik açısından küreselleşme sermaye birikimini avantajlı hale getirmiştir. Liberalleşme ile ticaretteki sınırların silikleşmesi gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin iç ve dış borç baskı altında kalarak finansal serbestleşmeye gitmesine, finansal küreselleşmenin de bu sayede hız kazanmasına sebep olmuştur. Sermaye reel sektörden finans sektörüne kayarken sanal olarak değerlendirilebileceğimiz bir piyasa ekonomik sistemi etkiler hale gelmiştir. Teknolojik gelişmeler reel piyasaların katma değeri yüksek olan daha kaliteli ürünler ortaya çıkarmasını sağlarken bu teknolojilerin gelişmemiş ülkelerde de kullanılması sermaye birikimine olan ihtiyacı da arttırmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler gelişmemiş ülkeler karşısındaki avantajını sermaye birikimine sahip olması ile korumaktadır.

⁵⁶ Arestis, Philip, Basu, Santonu, "Financial Globalization: Some Conceptual Problems", Eastern Economic Journal, Vol: 29, No: 2, Spring, 2003, S. 187

⁵⁷ Heathcote, Jonathan, Perri, Fabrizio Perri, "Financial Globalization and reel regionalization", Journal of Economic Theory, Elsevier, NBER Working Paper No. 9292 October 2002 JEL No. F36, F41, S. 1

⁵⁸ Canbolat, İbrahim S., "Küreselleşen Dünya ve Türkiye-Aşkın Değerler Kurumlar Politikalar İlişkiler ve Sorunlar", Bursa:Vipaş İnş. Tur. Eğt. Aş, 2002, S. 26

2.2 Küresel Sistemin Ekonomik Aktörleri ve Küresel Sisteme Etkileri

2.2.1 Küresel Sistemin Ekonomik Aktörleri

Küreselleşmenin başlıca ekonomik aktörleri uluslararası piyasalarda en çok etkinliğe sahip olan kurumlar olan WB ve IMF; özel sektördeki hakim güç olan çok uluslu şirket yapılanmalarıdır. Ekonomik güvenliğin sağlanması kapsamında uygulanan ekonomiyi düzenleme ve istikrarlı hale getirme çalışmaları küresel sistemin oluşumunda yetkili olan bu aktörlerin yönlendirmelerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

2.2.1.1 Uluslararası Örgütler ve Küresel Sisteme Etkileri

Uluslararası ilişkilerde kurumsallaşma konusunda yaygın bir şekilde kabul gören bir tanım bulunmamaktadır. Devletler güç dengesi çerçevesinde birbirleriyle olan birlik ve rekabetlerini yansıtacak şekilde uluslararası kurumların içinde yer almaktadır. Bu kurumlar birlik ve rekabetin kurallarını belirlemektedir. Bu kurallara uymak zorlayıcı olmamakla birlikte devletlerin kendilerinin uymayı tercih ettiği kurallardır. Dolayısıyla uluslararası kurumlar dünyayı yöneten değil ilişkileri düzenleyen kurumlardır. Realistlere göre küresel sistem içerisinde savaşlar ve barışlar güç dengesinin fonksiyonunu; kurumlar da güç dengesinin dağılımını göstermektedir. Kısaca güç dengesi bağımsız değişken iken, kurumlar sürece müdahale edici değişkenlerdir. Küresel ekonomik sistem bu güç dengesini yansıtan kurumlarca yönlendirilmektedir.

Soğuk Savaştan sonra çift kutuplu sistemden tek kutuplu hegemonik bir sisteme geçiş olmuştur. Bozulan güç dengesi sonucu birçok farklı tehdit algıları ve güvenikleştirme içgüdüleri devreye girmiştir. Kuzey Atlantik Ticaret Örgütü (NATO) buna uygun bir örnektir. NATO Üçüncü Dünya Savaşının çıkmasını önlenmede önemli rol oynamıştır ve Soğuk Savaş Batı'nın kazanmasına yardım etmiştir. Aslında NATO Sovyetler Birliğine karşı USA'nın araç olarak kullandığı bir kurumdur. Realistlere göre NATO Sovyetler Birliğinin yıkılması ile Soğuk Savaş zamanındaki haliyle kalmamalıdır. Ya değişmeli ya da Avrupa'daki yeni güç dağılımına göre yeniden düzenlenmelidir. Küreselleşme kurumların da etkinliğini sürdürebilmeleri için ve rekabet edebilirliklerini korumak veya arttırmak için esnek yapılar sahip olmalarını gerektirmektedir. Değişim ve gelişim her alanda rekabeti arttırmakta ve süreçleri hızlandırmaktadır. Uluslararası örgütlerin, ulus devletlerin, ÇUŞ'nin ve diğer ekonomik ve siyasal aktörlerin misyonlarını yerine getirip getirmediği sorgulanmakta ve çağa ayak uydurabilmeleri için ne gibi dönüşüm ve değişimlere ihtiyaç duydukları saptanmaya çalışılmaktadır.

Ayrıca gelişmiş ülkeler tarafından yönlendirilen Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kurumlar uluslararası ticarete yeni kuralları empoze etmektedir. Geçirgen hale gelen ülke

sınırları ve gümrük tarifelerindeki düşüş ile uluslararası ticaret hacimleri artmıştır. Ancak bu esnada gelişmiş ülkeler kendi sınırlarını uluslararası ticarete yeteri kadar geçirgen hale getirmemişlerdir. Uluslararası ticaretteki bu serbestliğin birçoğu gelişmiş ülkelere ait olan şirketlerin ticaretini arttırmaya yönelik olduğu bilinmektedir. Küresel sistemin yapısal avantajlarının kullanan gelişmiş ülkeler azgelişmiş ülkeleri haksız rekabet koşullarına maruz bırakmışlardır

WB ve IMF, Bretton Woods'da (USA) yapılan ve aynı adla anılan konferanslar dizisi sonucunda kurulmuştur. Ana sözleşme gereği WB üyesi olan her ülkenin IMF'nin de üyesi olması gerekmektedir. Ayrıca iki ülkenin merkezi de Washington D.C.'dedir. Bu sebeplerle Bretton Woods ikizleri veya Bretton Woods kurumları olarak da anılmaktadırlar. Bu kurumların faaliyetleri aynı kesimin yaklaşımlarını yansıtmaktadır.

WB ve IMF'nin diğer bir kuruluş amacı ise finansal açıdan İkinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan sorunların yaşanmamasıdır. Keynesçilik basit bir şekilde ekonominin yönetiminde yararlı, rasyonel, bilimsel bir ilerleme olarak sunulmuştur. Kapitalist krizin üstesinden gelmek ve adil bir kapitalist toplum yaratmak için zemin sağlayan kuramsal bir gelişmedir.⁵⁹ Bretton Woods'da Keynes'e karşı H.D.White'ın galip geldiği gibi bir görüş olsa da White da Keynes' in politikasını temel almıştır. Bütçe açığı veya fazlası veren kurumlar ödemeler dengesinin sağlanmasında ortak sorumluluk taşıdıklarını iddia etmişlerdir. Açık veren ülkeler finansal destek vermek amacıyla bütçe fazla veren ülkelere kaynak sağlamak amacıyla WB ve IMF gibi kurumların kurulması öngörülmüştür. Ödemeler sistemindeki bir tıkanıklığın diğer ülkelere yansıtacağı ve bunun sonucu olarak krizlerin olacağı, devalüasyonlar ve gümrük tarifelerinin arttırılması ile ithalatın kısıtlanacağı sonuç olarak uluslararası ticaretin ve tam istihdamın zarar göreceği belirtilmiştir. Kısır döngü halinde devam eden olumsuz gelişmeler ekonomik kalkınma ve diğer açılardan gelişmişlik düzeylerinin arttırılmasında engel teşkil etmiştir. Bu noktada finansal destek sağlayan WB ve IMF kurumların savaş sonrası yeni ekonomik düzenin oluşmasına önemli etkisi olmuştur.⁶⁰

Keynesçilik çok eleştirilmiştir hatta yakın zamanda dahi muhtemelen hatalı yönlendirilmesine karşın kesinlikle iyi niyetli bir kuramsal gelişme olduğu imajı zihinlerde kalmıştır. Bretton Woods sistemi uluslararası paranın hakimiyeti ile emeğin gücünün kabulünü uzlaştırmaya çalışmıştır. Bunu, doların uluslararası anahtar para olarak kabulü

⁵⁹ Holloway, John, "Gayya Kuyusu Açılıyor: Keynesçiliğin Yükselişi ve Düşüşü", Werner Bonefeld, John Holloway, Küreselleşme çağında Para ve Sınıf Mücadelesi, Çev. Münevver Çelik-A.Rıza Güngören, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2007, S. 35

⁶⁰ Ruggie, John Gerard, "International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order", International Organization, 1982, Vol 36, Issue 2, Spring, S. 398

temeline inşa edilen bir sistem kurarak gerçekleştirmeye çabalamıştır. Bu ise USA sermayesinin savaş sonunda karşı konulmaz gücü ile mümkün hale gelmiştir.⁶¹

Yeni oluşan ekonomik dengede Bretton Woods kurumları ulusal ekonomi politikaları üzerinde söz sahibi olmasıyla geniş bir kontrol mekanizmasına sahiptir. Bu kuruluşların kararlarında ayrıcalıklı ülkelerin daha fazla kontrol sahibi olmalarına özellikle en büyük sermayedar olan USA'nın hegemonik bir güce sahip olmasına katkı sağlamıştır. Altın standardı ve dolara dayalı kur uygulamaları doların finans piyasaları üzerindeki etkinliğini dolayısıyla USA piyasalarının etkinliğini arttırmıştır. Zaman içinde USA, WB ve IMF'nin yerine getirmesi gereken görevlerini de kendisi üstlenmiştir. Marshall Yardımları buna örnektir. Avrupa ülkelerine ve diğer gelişmekte olan ülkelere USA tarafından yapılan Marshall Yardımları ile katkı sağlanmıştır. Bu yardımlar USA'ya olan bağımlılığı arttırmıştır. USA Marshall Yardımlarını yaptığı esnada WB ve IMF gibi kuruluşlardan alınacak yardımlara izin vermezken, bu örgütlere üye olan ülkelerin örgütlerden ayrılmalarına da izin vermemiştir. Üye ülkeler bir taraftan örgütlerin olanaklarından yararlanamamanın dezavantajını diğer taraftan Marshall Yardımları ile telafi etmiştir. USA ikili ilişkilerle sağladığı çok taraflılığa aykırı olan bu yapıyı Bretton Woods hedeflerini ve antlaşma maddelerini farklı yorumlayarak meşrulaştırmıştır. Bu dönem USA hegemonyasının yaşandığı “altın çağ” olarak adlandırılmaktadır.⁶²

Küreselleşme ile üye ülkelerin ihtiyaçları ve talepleri de değişikliğe uğramıştır. WB ulaştığı eski hedeflerinde değişiklikler yapmıştır. Banka binyıl kalkınma hedeflerine odaklanmıştır. Bu hedefler; yoksulluğun ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır. Küresel zorunluluklarla mücadele, bireysel fırsat ve umudun geliştirilmesi için destek vermektedir. Örgüt altı stratejik tema üzerinde çaba göstermektedir. Bu temaların içeriği şöyledir: teknik, finansal ve diğer konularda en çok ihtiyacı olanlara büyük etki sağlayacak yardımlar etmek; en yoksul ülkelere büyümeyi teşvik etmek; kırılgan devletler, Arap dünyası ve orta gelirli ülkelere küreselleşen kamu malları ile ilgili sorunlarını çözmek; bilgi sağlama ve hizmet öğrenimini sağlamaktır.⁶³ Bunların yanında iklim değişikliği, bulaşıcı hastalıklar ve ticaret konusunda bölgesel veya küresel çapraz ulusal sınır sorunlarının çözülmesi de amaçlanmaktadır. Genelleme yapacak olursak yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında Afrika ülkeleri ve Arap dünyasında daha fazla

⁶¹ Holloway, John, A.g.y., S. 60

⁶² Ruggie, John Gerard, A.g.y. S. 393

⁶³ Dünya Bankası, Altı stratejik tema, 30.11.2009,

kalkınma sağlanması ve bu ülkeler için fırsatlar sağlanması, kırılma noktasındaki ülkelerdeki çatışmaların çözümlenmesi için en iyi küresel bilgiye ulaşmada birlik olmanın önemine odaklanılmaktadır.⁶⁴

IMF ise üye ülkelere kredi desteğini belli şartlara ve ilkelere bağlamıştır. Devletler IMF kaynaklarını kullanırken, örgütün tavsiyeleri doğrultusunda uluslararası refaha zarar getirmeyecek bir biçimde hareket etmelidirler. Uluslararası ticaretin istikrarlı büyümesini sağlamak, döviz kurlarında kısıtlamaları kaldırarak istikrar sağlamak, ülkelerin ödemeler dengesinde yaşadığı problemlerini aşmaları için, hükümetlere mali kaynak sağlamak, IMF'nin temel hedeflerindedir.⁶⁵

IMF, günümüzde üyelerin parasal, devlet hazinesiyle ilgili, bütçeyle ilgili, endüstriyel ve çevresel politikalarına müdahil olmaktadır. IMF devletlerin iç politikalarının ve her çeşit iş kurumlarının yeniden şekillendirilmesinde, ülkelere banka sektörü ve borsadaki sosyal harcamalarından dolayı, özelleştirme tavsiye etme konusunda, son derece aktif hale gelmiştir. IMF teknik tavsiyeleri ve şart koşan programlarıyla ülkelerin kendi iç ekonomilerine sıkı bir biçimde müdahale eden bir yapıya sahiptir.⁶⁶

IMF'nin ülkeler üzerindeki yer eden etkinliğini ve ülkelerin ona verdiği otonominin menşeyini anlamak için, IMF'nin ortaya çıkış sürecini ve yapısını irdelemek gerekmektedir.⁶⁷ Üye her ülkenin ödediği miktar, aynı zamanda o ülkenin IMF içindeki etkinliğinin de bir göstergesidir. Bir ülke ne kadar çok parasal yatırımda bulunmuşsa, o oranda oy hakkına sahip olmaktadır. Diğer yandan bu pay, üye ülkelerin IMF'den kullanabileceği mali kaynak imkanlarını da belirlemektedir. IMF üye ülkelerin tercihlerini yansıtmaktan çok, zengin ve güçlü olan üyelerin tercihlerini kabul ettirecek şekilde oluşmuştur.

IMF'nin ortaya çıkışıyla beraber, uzman kadrolar hangi politikaların ödemeler dengesindeki açıkları düzeltebileceği konusunda çok az detaylı bilgi sahibidirler. IMF yönetimi hükümetlerin isteklerinin yerine getirilmesi için iç ekonomik istikrar ve ödemeler dengesi arasında, geliştirmiş olduğu yeni bilgilere dayalı modelleri geliştirmek için, ekonomilerin işleyişini düzenlemeye başlamıştır. Üyelerin ödeme problemlerini çözme

⁶⁴ Dünya Bankası, Odaklanılan Konular, 30.11.2009,

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20653660~menuPK:72312~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html>, Odaklanılan konular, (30.11.2009)

⁶⁵ Barnett, Michael, FİNEMORE, Martha, "Expertise and Power at the International Monetary Fund", Rules for the World: International Organizations in Global Politics, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004, S. 46-46

⁶⁶ Barnett, Michael, A.g.y.

⁶⁷ Çaliş, Şaban H., Akgün, Birol, Kutlu, Önder, (2006), Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi Kitapevi, Konya, S. 45-46

konusundaki programlar başarısız olduğunda, IMF'nin değerlendirmesi, ülkelerin mali politikaları, iç pazar yapıları, bütçe politikaları, bankacılık yapıları gibi kendine özgü modellerin finansal istikrarsızlığa ve düzeltilmesi gereken koşullara sahip olduğu şeklinde olmuştur.⁶⁸

Bretton Woods sistemi Ağustos 1971'de Nixon'un Yeni Ekonomik Politikayı ilan etmesine kadar devam etmiş, bu tarihlerden itibaren sistem temelinden değişmeye başlamış ve 1973'te USA'nin doları altın ile değiştirme yükümlülüğünü feshetmesiyle, sabit kurun yerine esnek kur rejimi, uluslararası para ve finans piyasalarının temelini oluşturmuştur.

Sabit döviz kuru sistemi ulusal ekonomileri kısa vadeli spekülasyon hareketlerinden korumuştur. Bretton Woods'un nihai çöküşü, sabit döviz kuru sisteminin sağladığı yalıtımın artık olmadığı anlamına gelmektedir. Ulusal para üzerinde oluşan spekülasyon baskısı, ulusal otoriteyi ve kredi genişlemesini kısıtlamış ve ulusal siyasetleri paranın uluslararası hareketine tabi kılmıştır. Bundan sonra uluslararası parayı altın yerine dolar temsil etmektedir ve para altın standardına nazaran daha akışkandır.

Düşen karlar ve artan toplumsal huzursuzluk gibi yaşanan olaylar Keynesçi toplumsal çatışmayı uzlaştırma, kapitalizmin krizlerden muaf, ahenk içinde gelişmesini sağlama iddiaları ile uyuşmamaktadır. 1974-75 resesyonu ile üretim önde gelen bütün ülkelerde keskin bir şekilde düşmüş, enflasyon ve işsizlik artmıştır, petro-dolarların avro dolar piyasasına akışı dünya para sisteminin akışkanlığını arttırmıştır.⁶⁹ Keynesçilik yeni moda parasalcı iktisat kuramı karşısında zemin kaybetmiştir.

1980'lerde finansal küreselleşmenin hız kazanması ile kredi kullanımı, piyasaların sınırlarını esnetmiştir. Spekülasyon birikim finansal kriz biçiminde kendini göstermiştir. 1980'lerin borç krizi, 1987 çöküşü ve 1990'ın durgunluğu, emek üzerindeki sömürü amaçlı kapitalist hâkimiyetin krizini ifade etmektedir. Üretilen siyasal tedbirler yaratıcı değil baskıcı bir şekilde ortaya konmuştur. Sıkı para politikası çerçevesinde kredi genişlemesi artı bir değer üretiminden ziyade spekülasyon için kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak yatırım, istihdam ve üretimi teşvik etmek bir yana kitlesel işsizlikler ve koşulların kötüleşmesi ortaya çıkmıştır. Parasalcı politikalar başarısız olmuş ve Keynesçi müdahalenin gerekliliği vurgulanmıştır. Sermaye ve emek arasındaki ilişkiyi yeniden tertip etmek öngörülememektedir. Ancak

⁶⁸ Barnett, Michael, A.g.y., S. 47

⁶⁹ Holloway, John, Gayya Kuyusu Açılıyor: Keynesçiliğin Yükselişi ve Düşüşü, John Holloway-Werner Bonofeld, Küreselleşme çağında Para ve Sınıf Mücadelesi, Çev. Münevver Çelik-A.Rıza Güngören, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2007, S. 64

insanlık dışı olanı insanileştirmek, piyasa ve devlet arasındaki işbirliği ve “sosyal kapitalizm” veya “piyasa sosyalizmi” önerileriyle umut edilmektedir.⁷⁰

1980 öncesi dönemde IMF ve WB dünya genelindeki iktisat politikalarının oluşmasında ciddi katkılarda bulunmuştur. 1980’lerin ortalarından itibaren bu kuruluşların gelişmiş ülkeler üzerindeki etkinliği azalırken, tam tersine gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkinliği artış yönünde eğilim göstermiştir.

Gelişmiş ülkeler kalkınma problemlerini çözmek için kendi aralarında G8 gibi toplantılar yapmayı tercih etmişlerdir. WTO gibi örgütlerde gelişmekte olan ülkeler karar süreçlerine aktif olarak katılırken, IMF ve WB gibi örgütlerde gelişmiş ülkelere yana asimetric ve tek yanlı bir karar alma süreci izlenmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin almış oldukları kredilerle ekonomilerini düzlüğe çıkaramamaları, ard arda krizler yaşamaları ve sermaye kaçışlarının olması iflaslar, işsizlik ve yoksulluğun yaşanmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler IMF ve WB’nin reçetelerinin sorgulanmasına yol açmış ve bu doğrultuda eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştiriler ılımlı-reformist ve radikal-toptan reddiyeci olmak üzere iki kısma ayrılabilir.⁷¹ Eleştirilerden ilki IMF ve WB’e karşı olmayıp uyguladıkları politikadaki yanlışlık, eksiklik ve ihmellere yöneliktir. Uygulanan reçetelerin tek tip olması, yerel ekonomilerin farklılıklarını dikkate almaması başarısızlığın nedenleri olarak görülmektedir. Ayrıca eleştirilere kapalı olmak ve uzmanlık gerektiren konularda şeffaf olmamakla eleştirilmektedir.

İkinci kısımda yer alan eleştiriler reçetelerin yanlışlıklarını eleştirmekle kalmayıp IMF ve WB gibi kurumların emperyalist ülkelerin gelişmekte olan ülkeleri sömürmeleri için bir araç olduğu görüşündedir. Bu kesim gelişmişler ile az gelişmişlerin uzlaşmasının mümkün olmadığı, aralarında çıkar çatışması olduğu ve gelişmiş ülkelerin zenginliğinin az gelişmişler ülkelerin yoksullukları karşılığında elde ettiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda bu kurumlardan toptan kurtulmanın gerekliliği gün yüzüne çıkmaktadır. Diğer bir piyasacı-liberal kesim olarak adlandırabileceğimiz grup IMF ve WB’nin yardımda bulunduğu gelişmekte olan ülkelere bazı kesimleri kayırdığı ve bu kesimlerle ülke hükümetleri ve IMF ile WB arasında menfaat ilişkileri olduğu söylenmektedir.

Uluslararası demokrasi derecelendirmesinde WB sadece sebep ve yardımlar konusunda +1 (güçlü demokrasi) puan almıştır. Atama, katılım, şeffaflık ve izleme konularında 0 (orta

⁷⁰ Holloway, John, Bonefeld, Werner, Küreselleşme çağında Para ve Sınıf Mücadelesi, Çev. Münevver Çelik-A.Rıza Güngören, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2007
S .104-105

⁷¹ Çaliş, Şaban H., A.g.y., S. 96

demokrasi) puan almıştır. Onaylamama ve bağımsızlık konularında -1 (zayıf demokrasi) puanı almıştır. Toplam puanı ise -1'dir.⁷²

Piyasa yanlısı bir iktisatçı olan Peter Bauer, birçok üçüncü dünya ülkesinin dış yardımlar olmaksızın yoksulluktan zenginliğe geçtiğini söylemiştir. Ayrıca dış yardımların üretken faaliyetlere kaynak oluşturmadığını, hükümetlerin elinde yönlendirildiğini ve çıkar gruplarının bu yardımları ele geçirme mücadelesine konu olduğu kanaatindedir.

Bugün IMF ve WB, Üçüncü Dünya ülkelerine dış şoklardan kaynaklanan kriz anlarında geçici olarak yol gösteren kuruluşlar olmaktan çıkmışlar, borçlu ülkelerin iç politikalarını gözetim altında tutan sürekli denetim organları haline dönüşmüşlerdir.

IMF'nin az gelişmiş ülkelerde uygulamaya koyduğu makro ekonomik politikalarla borç yönetimi arasında yakın bir ilişki vardır. IMF, borçlu ülkeleri faizlerin ödenmesine zorlarken, anaparaların geri ödenmesini ertelemekte, adalet adına borçları takas etmekte ve iflasın kıyısındaki ülkelere borçların geri ödenmeme noktasına gelmelerini geçici olarak önlemek üzere eski borçların gecikmiş ödemelerini yapabilmek için "yeni borçlar" vermekte bu durum böylece sürüp gitmektedir. Alınan paraların hiçbir bölümü yatırımlara yönlendirilmediğinden reel ekonomiye bir yarar sağlamamaktadır. Borç yönetiminin tek işlevi borçlu ülkelere IMF'e olan mali yükümlülüklerini resmi şekilde katlanmaya devam etmelerini güvence altına almaya dönüşmüştür.⁷³

IMF'nin az gelişmiş ülkelerde uyguladığı politikalarının paradoksal sonuçlarından biri de şudur: Üçüncü Dünya ülkelerine önerilen istikrar politikaları zengin ülkelerin ekonomilerine zarar vermeye başlamıştır. Güney yarımküredeki yoksulluk ithalata olan genel talebi düşürdüğünden, Kuzey yarımküredeki büyümeyi ve istihdam seviyesini olumsuz etkilemiştir. Kısacası IMF'nin kemer sıkma politikası bütün dünyayı etkilemiş ve fabrikalar ücretlerin yüksek olduğu eski merkezlerde kapanmış, emeğin ucuz olduğu yerlere kaymıştır. Böylelikle ortaya bir kısır döngü çıkmıştır. Sanayinin Üçüncü Dünya'ya kayması gelişmiş ülkelerde de işsizliğe yol açmıştır. Ekonomik etkinliklerin ücretlerin düşük olduğu ülkelere kayması işsizliğe, dolayısıyla harcamaların azalmasına neden olmuştur. Eşitsiz değişim sonucunda üretici ülkelerin ürünlerinden elde edilen karlar yüksek faiz hadleri ile Üçüncü Dünya ülkelerine verilmiş, IMF'nin reçetelerini kullanmak koşuluyla da yoksul ülkelerin bu kredi borçlarını ödemeleri sağlanmıştır.⁷⁴

⁷² Zweifel, Thomas D, "Accountability, Politics and Power", Lynne Rienner Publishers, Londra, 2006, S. 97-98

⁷³ Öztürk, Yr. Dç. Dr. Nazım, "Imf'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", Cumhuriyet Üniversitesi CMYO Dış Ticaret Programı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 57/4, S. 119

⁷⁴ Öztürk, Yr. Dç. Dr. Nazım, A.g.Y., S. 120

IMF'nin her ülkenin kendine özgü olan koşullarını dikkate almayan, insancıl yönü bulunmayan, gelir dağılımı sorununu ağırlaştıran, üretim kaynaklarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması, reel gelirin yükseltilmesi gibi amaçları dışlayan, soruna yalnız ne pahasına olursa olsun kısa dönemde dış ödemelerde denge sağlanması gibi dar bir açıdan bakan reçeteleri, gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerinde yıkıcı etkiler doğurmaktadır.⁷⁵

Günümüzde IMF'nin en büyük eksikliği, güçlü ülkelerin kendi başlarına karar almaları ve bunun sonunda dünya ekonomisindeki dengenin bozulmasıdır. Denge bozulduğunda ise en büyük zarara gelişmekte olan ülkeler uğramaktadır. IMF'nin çözmesi gereken en büyük sorunu, gelişmekte olan ülkeler karşısında kendini güçlü görmesi, politikalarını dikte ettirmesi; buna karşılık sanayileşmiş büyük ülkeler karşısında güçsüz kalması ve politikalarını uygulatamamasıdır.⁷⁶ IMF tamamen merkezin kontrolünde bulunmakta olup, IMF başkanlarının USA ya da Batı kökenli olması bunun en önemli kanıtıdır. Merkez dışı dünya ise, sayıca çoğunlukta olsa da şikâyetlerini dile getirmekten öte varlığını gösterememektedir.

Dünya ekonomisinde ortaya çıkan mali krizler karşısında, IMF'nin uluslararası parasal ve mali alanda istikrarı sağlama konusunda başarılı olduğu söylenemez. Son yıllarda ardı ardına yaşanan krizler, IMF'nin dünya ekonomisindeki para ve döviz kurunu sağlamadaki rolünün irdelenmesinde önemli rol oynamıştır. IMF, krizleri önceden belirleyip engelleyemediği gibi, kriz oluştuktan sonra da krize giren ekonomileri kurtarmakta pek de başarılı olmamıştır. IMF'nin kriz içerisindeki ülkelere borç veriyor olması gerekli güven ortamının sağlanmasında yeterli olamamaktadır.⁷⁷

Gelişmekte olan ülkelerde alınan sonuçlar, IMF'nin önerdiği geleneksel istikrar programların bu ülkelerin yapılarına uygun düşmediğini, dış ödeme sorunlarını hafifletmediğini ortaya koymaktadır. IMF programlarının ana temasının iç tüketimin kısılması olması, iç tüketimin kısılması ile dış ödemelerde denge sağlanmaya çalışılması, gelişmekte olan ülkelerin ulusal refahı üzerinde yıkıcı etkiler doğurmaya, istihdam, üretim ve kalkınma çabalarını olumsuz etkilemektedir. IMF tarafından az gelişmiş ülkelere önerilen önlemler ekonomik durgunluk ve enflasyonun aynı anda yaşandığı stagflasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁷⁸

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkeler IMF'ye bağımlı hale gelmişlerdir. IMF'nin asıl işlevi de alacaklarının tahsilini güvence altına almak olmuştur. Bugün IMF, Üçüncü Dünya

⁷⁵ Öztürk, Yr. Dç. Dr. Nazım, A.g.y., S. 120-121

⁷⁶ İyibozkurt , Pf. Dr. Erol (1997), IMF'nin Sorunu, Güncel Ekonomik Sorunlarımız, Küreselleşme ve Ekonomimiz, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, S. 121,

⁷⁷ Öztürk, Yr. Dç. Dr. Nazım, A.g.y., S. 122

⁷⁸ Öztürk, Yr. Dç. Dr. Nazım, A.g.y., S. 122

ülkelerine dış şoklardan kaynaklanan kriz anında geçici olarak yol gösteren bir kuruluş olmaktan çıkmış, borçlu ülkelerin iç politikalarını gözetim altında tutan sürekli denetim organı haline dönüşmüştür.⁷⁹

Ekonomi ve finansal alanda destek veren kurumlar olan IMF ve WB uygulamalarıyla kendilerine duyulan güveni yitirmişlerdir. Diğer uluslararası kurumlar da çıkar gözetimi çerçevesinde uluslararası ilişkilerde iletişimi sağlayan kurumlar olarak faaliyet göstermektedir. Küresel alanda yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir kalkınmanın ve istikrarın sağlanması, çevresel sorunlardan sağlık konusuna kadar birçok meselede çözüm sağlanması gibi pozitif söylemlerle yola çıkan küresel aktörler olan kurumların güç dengeleri doğrultusunda faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Uluslararası kurumlar liberaleşme ile emeğin kazanımlarını ve yaşam tarzını iyileştirmiş olmakla birlikte sermaye ve emek arasındaki ilişki sermaye lehine çevirmiştir. Etik değerlerle lanse edilen kurumlar içerisinde menfaat ilişkilerinin bulunduğu bu kurumsal yapıların içerisinde yer alan bilim insanlarınca dile getirilmiştir. Uluslararası alanda gücün ekonomik güç ile özdeş olması, küresel sistemin değişken doğası ve kapitalist sistemin kar odaklı realist doğası küresel refaha ve adalete karşı tehdit oluşturmaktadır. Küresel ekonomik güvenliğin sağlanabilmesi şeffaf, çok merkezli ve denetlenebilir uluslararası kurumların oluşumunu gerekli kılmaktadır. Aksi halde bireysel ekonomik güvenliği temsil eden insani koşulların ve bu koşulların sürdürülebilirliği ile ifade edebileceğimiz küresel ekonomik güvenliğin sağlanması mümkün olmayacaktır.

2.2.1.2 Çok Uluslu Şirketler ve Küresel Sisteme Etkileri

Çok uluslu işletme kavramının herkes tarafından kabul edilen genel bir tanımı yoktur.⁸⁰ Çok uluslu işletme kavramının kullanımında bir belirsizlik ve kimi zaman benzer kavramlarla karıştırılma görülmektedir. Konumuz açısından ayrıntıya girilmeden, çok genel bir ifade ile ÇUŞ'lerin birden çok devlette faaliyet gösteren şirketler oldukları söylenebilir. Genel olarak ÇUŞ olarak ele alınan bu şirketler uluslararası, çok uluslu, küresel, ulus ötesi, uluslar üstü şirketler olarak şirketin küreselleşmesinin seviyesine göre tanımlanabilmektedir. Bu kavramlar arasında benzerlik olmasına rağmen aralarında önemli farklılıklar vardır. Ulus ötesi şirketler günümüzde var olmakla birlikte ulus üstü şirketler henüz var olmayan şirketlerdir. Ulus üstü şirketleri herhangi bir ülkeye mensup olmaması ve uluslararası anlaşma ile kurulabilecek olan ve bu kuruluşa vergi ödeyecek olan şirketler olması sebebiyle küreselleşmenin gidebileceği son noktayı temsil etmektedir. Bu durum devletlerin ortadan

⁷⁹ Öztürk, Yr. Dç. Dr. Nazım, A.g.y., S. 123

⁸⁰ Budak, Gülay, "Çok Uluslu Şirketlerde Yönetim ve Organizasyon Sorunları", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Celal Bayar Üniversitesi Yayını, 1996, Sayı 2, S. 66.

kalktığı ve uluslararası kurumların devletlerin yerine geçeceği gelecek öngörülerinde yer almaktadır. Devletlerin gittikçe küçülüyor olması, özel sektörün büyümesi, rekabetin artması, ihracatın ağırlıklı olduğu yapıdan stratejik ortaklıkların yoğunlaştığı yapıya olan geçiş, teknolojik gelişmeler, e-ticaret olanak ve kullanımının artması bu durumun imkansız olmadığını göstermektedir.⁸¹ Ayrıca bireyselliğin yükselişe geçme eğiliminin devam edeceğinin göstergesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

ÇUŞ, hem küreselleşme sürecini hızlandıran hem de küreselleşmeyi etkileyen faktörlere müdahale ederek sürece yön veren uluslararası örgütleri ve devletleri etkisi altına alabilen aktörlerdir. ÇUŞ, 20. yy.'ın ekonomik ve sosyal alandaki en büyük gelişmesidir. Bu işletmelerin dünyada yaygınlaşması İkinci Dünya Savaşından sonraki döneme rastlar. Çok uluslulaşma hareketi ilk kez USA işletmelerinde görülmüş ve Batı Avrupa ve Japon işletmeleri bunu izlemiştir.⁸²

ÇUŞ güçlü bir sermaye yapısına sahip büyük işletmelerdir. Bundan dolayı ulusal ve uluslararası istikrarsızlıklardan uzun dönemde ulusal işletmelere nazaran daha az etkilenirler. Çok büyük ve farklı özellikler taşıyan pazarlarda faaliyet gösterdikleri için, ar-ge faaliyetlerine büyük önem vermekte ve sahip oldukları finansman olanaklarıyla da ar-ge faaliyetlerine büyük yatırımlar yapabilmektedirler.⁸³ Bu özellikleri ÇUŞ'ye karşılaştırılmaz bir rekabet gücü vermektedir.

Çok uluslu işletmelerin ev sahibi ülkelerdeki bağlı işletmeleri, belirli bir özerkliğe sahip olsalar bile uzun vadeli amaç ve politikaları köken ülkede bulunan ana merkez tarafından oluşturulmaktadır.⁸⁴ ÇUŞ tüm dünya üzerinde yayılmış faaliyetleri üzerinden maksimum kar elde etme amacındadırlar. Bu nedenle onları her bir ülkedeki tek tek faaliyetleri değil genel düzeydeki faaliyetlerinin sonuçları ilgilendirir.⁸⁵

Çok uluslu işletmeler, dev boyutlardaki üretim ve satış hacimlerine sahip olmalarından ötürü faaliyet gösterdikleri ülkelerde, hükümetlerle olan ilişkilerinde çok büyük ekonomik ve siyasal güç sağlamaktadırlar. Çoğu kez piyasalarda monopolcü ve oligapolcü durumda bulunmaları da bu güçlerini arttırmaktadır. Bunun sonucunda, fiyatları ve karları piyasaların

⁸¹ Bolat, Doç. Dr. Tamer, Seymen (2005), Doç. Dr. Oya, Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik, "Çok Uluslu İşletmelerin Kavramsal Açısından İncelenmesi", Nobel Yayın, 1. Basım, Mayıs, S.53-68

⁸² Seyidoğlu, Halil (2003), Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, No:20, S. 581

⁸³ Gürün, Fethi (2001), Globalleşme ve Çok Uluslu Şirketlerin İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, S.26

⁸⁴ Gürün, Fethi (2001), A.g.y., S. 24

⁸⁵ Seyidoğlu, Halil (2003), A.g.y., S. 584

kaldırabildiği ölçüde yükseltmekte, diğer işletmelerle anlaşarak piyasaları bölüştürmekte ve yeni işletmelerin piyasaya girişlerini engelleyerek rekabeti sınırlandırabilmektedirler.⁸⁶

Bu işletmeler, dış ülkelere yatırım yaparken, diğer yandan bu ülkelere teknoloji, yönetim ve örgüt bilgisi transferinde de bulunurlar. ÇUŞ'nin yerel ekonomi üzerindeki yadsınamayacak en önemli pozitif etkisi de budur. Gelişmekte olan ülkeler yüksek maliyetler gerektiren teknolojik gelişmeleri, bu maliyetlere katlanmadan taklit edebilmektedir. Küreselleşme ile gelişmiş ve gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkeler arasındaki ekonomik fark açılırken, taklit edilebilirlik sayesinde bu farkın kapanması eskiye nazaran daha kısa zamanda kapatılabilmesine elverişli bir ortam da yaratmaktadır.

ÇUŞ'nin kurulmasına iten faktörler şunlardır:⁸⁷

- Uluslararası ticaretteki büyümenin yavaşlamasına karşılık, uluslararası yatırımlardaki büyümenin daha hızlı olması,

- İhracatın ağırlıklı olduğu dönemden stratejik ortaklıkların yoğunlaştığı döneme geçiş,
- Bölgesel birleşmelerin artması,
- Gümrük duvarlarının inmesi,
- Önceden doğu bloğunda olan ülkelerin bugün dünya pazarlarında yer alması,
- Devletlerin küçülmesi, özel kesimin büyümesi ve rekabetin yoğunlaşması
- Teknolojinin hızla ilerlemesi, bilginin ve e-ticaretin hızla yayılması ve kolaylaşması,
- Seyahatlerin artması ve turizmin bağlantılı olduğu sanayileri rekabete sokması,
- Bazı ürünlerin dünya markası haline gelmesi ve bunun da diğer ürünler üzerinde baskı

unsuru haline gelmesi,

- Küresel işletmelerin yüksek miktardaki üretimlerinden kaynaklanan ölçek ekonomilerinin⁸⁸, küresel olmayanlara kıyasla ciddi boyutlarda maliyet üstünlüğü sağlaması,

- Ülkelerce, işletmelerin rekabete katılabilmeleri için çeşitli reformların başlatılması (enflasyonla mücadele, vergi reformu, özelleştirme, yabancı sermayeyle işbirliğine girme, vb)

⁸⁶ Seyidoğlu, Halil (2003), A.g.y., S. 585

⁸⁷ Aydın, Nurhan, "Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler (Joint Venures)", Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1997, S. 2-4

⁸⁸ Ölçek ekonomisi, üretim ölçeğinde meydana gelen değişmelerin verimlilikte meydana getirdiği değişmeleri ifade eder. Girdilerin (emek, sermaye, hammadde, vs) bileşim oranı değişmeden her bir girdinin kullanım miktarının arttırılmasının üretim miktarında ne kadar artışa yol açtığıyla ilgili bir kavramdır. Girdi yani maliyet artış oranının, üretimde daha fazla oranda artışa sebep olması ölçeğe göre artan getiriyi ifade eder. Üretim artış oranının maliyet artış oranından daha az olması durumu ise ölçeğe göre azalan getiriyi ifade eder.

Küresel ekonomi kapsamında küresel ve çok uluslu işletmeler ulus ötesi olma yönünde bir değişime zorlanmaktadır. Bu işletmeler merkezden koordine edilmekten ziyade çok merkezlidirler. Gelecek yönelimi olarak hiyerarşilerin yerini heterarşiler almaktadır.⁸⁹

Dünyada ÇUŞ'nin oranı artmaya devam etmektedir. Ürettikleri ürünlerin yalnızca yerel değil aynı zamanda küresel tasarımını, üretimini ve dağılımını planlayıp, organize etmeye çalışan küreselleşmiş şirketler ortaya çıkmaktadır ve bu şirket yapıları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Hiçbir çok uluslu şirketin özgür olduğu söylenemez. Şirketlerin faaliyetlerini anında dünyanın diğer kesimlerine taşıyabilmeleri küreselleşmenin etkisi olsa dahi kolaylıkla gerçekleştirilememektedir. ÇUŞ'nin bir ülkede yatırım yapması devletin iznine bağlıdır. Devletlerin sistem içerisinde güç kaybettikleri görülse etkisiz oldukları söylenemez. Ancak dünyada yapılan doğrudan yatırımların %98'inin OECD üyesi olan 28 ülke tarafından yapıldığı göz önünde bulunacak olursa gelişmiş ÇUŞ'nin gelişmiş ülkelerin hakim gücünü arttırdığı söylenebilir.

Uluslararası ticareti düzenleyen Uluslararası Tahkim Yasası yerel firmalarla ve yerel hükümetlerle anlaşmazlık yaşanan durumlarda yerel yasaların geçerliliğini yitirerek uluslararası hakemlik sistemi yetkili kılınmasına hükmetmektedir. Bu yasanın WTO'ya dahil edilmesi için Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) taslağı hazırlanmıştır. Bu taslağa göre devlet çok uluslu firmayı tahkime götüremiyorken firma devleti tahkime götürebilmektedir. İşleyiş tek taraflı bir uygulamaya sahiptir. Küresel sivil toplum örgütleri tepki gösteriyor olsalar da görüşmeler gizli olarak yürütülmektedir. Emek maliyetlerini de düşürme amaçlı olarak faaliyet gösteren bu yapılanmalar sosyal örgütlenmelerin güçlerini de zayıflatmaktadır. Toplumsal yararlılık gözetmeyen kar motivasyonu ile faaliyet gösteren bu şirketlerin uluslararası kuruluşlar hakim güçlerini arttırdıkları görülmektedir.⁹⁰

ÇUŞ devletlerarası sınırların kalkması ile kaynaklara erişimin ve kullanımın kolaylaşmasının yanında yeni pazarlara da erişmektedirler. Üretim hasılları birçok ülkenin toplam gelirlerinden fazla olan ÇUŞ karlılık ve pazar paylarını arttırabilmek için milyarlarca dolarlık yatırımlarını yaparken ayrıntılı analizler ve pazar araştırmaları yaparak planlı bir süreç izlemektedirler. Kazançlarını arttıran bu şirketler yerel hükümetler ve uluslararası karar mekanizmalarında sahip oldukları etki ile uluslararasılaşma sürecinden uluslar üstüleşme sürecine girmektedir.

⁸⁹ Bateman, Thomas S., Snell, Scot A.(1999), *Managemen Building Competitive Advantage*, 4th. Ed. (İnternetional Edition), The McGraw-Hill Companies, Inc.,USA, S. 214-215

⁹⁰ Azer, Özlem Arzu, 'Sermayenin Çokulusluluktan Uluslarüstülüğe Dönüşümü', İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2007, S. 50-52

Ekonomik güvenlik bağlamında ÇUŞ'lerin reel piyasalarda üretim artışı ve teknoloji transferi gibi olumlu etkilerinin olması ile birlikte maksimum kar odaklı yaklaşımları küresel ekonomik sistem üzerindeki etkisini göstermektedir. ÇUŞ'lerin sermaye güçleri ile devletler üzerindeki etkinlikleri artması ve küresel sistemin sermaye ve birey arasındaki dengeyi sermaye lehine bozan mevcut yapısı ÇUŞ'leri birey karşısındaki tek kutup haline getirmektedir. Birey devlet için değil sermaye için çalıştığı gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal değerleri gözetmesi beklenen devlet yerine sermaye için çalışıyor olma durumu bireyi ülkesel kalkınmanın gerçekleşmesi yerine sermayenin kar ediyor olması ve dolayısıyla devlet gibi bir koruma mekanizmasının zayıflaması ile gelecek korkusunun oluşması ile yüz yüze getirmektedir. İnsani yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusunda endişeleri barındıran küresel ekonomik sistemin ekonomik güvenliğe katkı sağlayacak yeni bir yapılanmaya götürülmesi devletlerin yanında uluslararası kurumların da sistemi düzenleyici aktörler olarak etik değerler çerçevesinde sergileyecekleri uygulamalara bağlıdır.

2.2.2 Ekonomik Gelişmeler ve Küresel Sisteme Etkileri

2.2.2.1 Ekonomik Krizler ve Siyasal Düzene Etkileri

Kriz kelimesi genel anlamda düzgün olmayan ve reform gerektiren istikrarsız bir durumu ifade etmek için kullanılır.⁹¹ Kriz gerek insanlar gerek şirketler gerekse de makro alanda ülkeler için olağanüstü olumsuz koşullar ortaya çıkması sonucunda, hayati fonksiyonların yerine getirilmesini engelleyen bir dönüm noktasıdır. Kriz dönemlerinde yeni koşullar ve kurallar geçerli olurken, bilinen çözümler geçerliliğini kaybetmektedir

Ekonomilerin dışa açıldığı ve mübadelenin hızla genişlediği pek çok ülkede, daha 19. Yüzyılın ilk yarısından itibaren önemli sayılabilecek pek çok kriz yaşanmıştır. Ekonomik krizler, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri olmak üzere iki temel ayırma tabi tutulabilmektedir. Reel sektör krizleri kendisini daha çok, mal ve hizmet piyasalarıyla işgücü piyasalarında hissettirmektedir. Mal ve hizmet piyasalarındaki kriz genellikle, enflasyon krizi ve durgunluk krizi olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal kriz ise, bankacılık krizi, döviz krizi ve borsa krizi olarak sınıflandırılabilir. Döviz krizinin en yaygın olanı ise ödemeler dengesi krizi ve döviz kuru krizidir.⁹²

Dünya ekonomisinin daha entegre ve bağımsız olması şeklinde ifade edilebilen küreselleşmenin, pazarların küreselleşmesi ve üretimin küreselleşmesi olarak iki ayrı unsuru

⁹¹ Tüz, M. V.(Ocak 2001) ,Kriz ve İşletme Yönetimi., Alfa Yayınları, 1. Baskı, Bursa, No: 871, Dizi No: 75, S. 3

⁹² Kibritçioğlu, Aykut, "Türkiye'de Ekonomik krizler ve Hükümetler, 1969–2001", Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Eylül-Ekim, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 27, S. 174–182

bulunmaktadır. Finansal sektör olarak değerlendirilen pazarların küreselleşmesi içerisinde de mali piyasaların küreselleşmesi en önemli unsur durumundadır. Küreselleşme sürecinin asıl ve yeni olan bölümü mali küreselleşmeyle ilgilidir. Mali küreselleşme, 1980'lerin sonlarında ve 1990'ların başlarında ortaya çıkan bir gelişme olup, bu süreç sanayileşmiş ve sanayileşme yolundaki ülke hükümetlerinin aldıkları kararlarla döviz ve sermaye işlemleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak ulusal piyasaların dış mali piyasalarla bütünleştirmeleri olarak tanımlanabilir. Mali küreselleşme kapsamında, özel fonlar yüksek getiri hedefi kapsamında ülkeler arasında oldukça serbest bir biçimde dolaşmaya başlamıştır.⁹³

Dünyada yaşanan savaş ve ekonomik krizler serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını gerektirmiş ve ekonomik alanda devletleri işbirliğine teşvik etmiştir. Kollektif ekonomik güvenlikleştirme hareketi olarak ekonomik birlikler yaygınlaşmıştır. 1950'lerde serbest ticaret bölgelerinin ve ortak pazarların oluşturulmasına yönelik 1. Dalga girişimler arasında Avrupa içinde ve dışında, başarılı olmuş tek birlik girişimi Avrupa Birliği (AB)'dir.⁹⁴ Bunun sebepleri arasında hızlı ekonomik gelişim sağlama ve entegrasyondan ekonomik fayda elde etme beklentileri vardır.⁹⁵ Bir iktisat tarihçisi olan Millard, bağımsız karar alma mekanizmasının başarısız olduğu ve Avrupa'nın güvenlik ve refahını sağlamak için genişleyen ve derinleşen bir işbirliğinin gerektiği düşüncesindedir.⁹⁶

AB'nin kurumsal temellerinden olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin kurucusu Jean Monnet Batı Almanya'yı Fransa'nın çelik endüstrisine zarar vermeden Avrupa'nın kapitalist sistemi içerisine sokmak istemiştir. Çünkü uzun vadede Avrupa halkının çıkarlarının örtüşeceği öngörülmektedir.⁹⁷ Fransa'nın işbirliği yapmaktaki amacı ilk zamanlarda Almanya'yı kontrol altına almak, tekrardan savaşa sürüklenmemek olsa da sonraki zamanlarda Alman endüstrisi ile rekabet edebilmek konusunda endişe duymaya başlamış ve gerçek anlamda bir işbirliğine girmiştir. Kavramsal olarak değerlendirecek olursak, ilk zamanlarda askeri güvenlikleştirme amacıyla işbirliğine gidiliyorken, daha sonra ekonomik güvenlik tehditi ağır basmış ve ekonomik güvenlikleştirme amacıyla işbirliği kurulmuştur. Böylece ekonominin siyasi tercihler üzerinde ne kadar etkili olduğu görülmüştür.

⁹³ Seyidoğlu, Halil (2003), A.g.y., S. 141-156

⁹⁴ Çaşın, Mesut H., Özgöker, Uğur, Çolak, Halil (2007), Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi, Nokta kitap, 1. Basım, İstanbul, S. 96

⁹⁵ Çaşın, Mesut H., A.g.y., S. 98-99

⁹⁶ Çaşın, Mesut H., A.g.y., S. 62-63

⁹⁷ Spring, Ursula Oswald, "Latin Amerika'daki Barış Üzerine Doğulu, Avrupalı ve Yerli Düşünce", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008,, S. 62-63

1980'li yıllarla birlikte, uluslararası ticarete bölgeselleşme olarak adlandırılan ve birbirine yakın coğrafyayı paylaşan ülkelerin bir araya gelip serbest ticaret anlaşmalarıyla aralarındaki ticareti serbestleştirici girişimlerde bulunma eğilimi artmıştır. Bölgeselleşme ve küreselleşme farklı anlamlar taşımaya rağmen birlikte kullanılmakta ve coğrafi ülke sınırları içindeki ülke grupları arasında yapılan tercihli ticaret anlaşmalarını ifade etmektedir. Genellikle ticaret blokları olarak adlandırılan bu anlaşmalar; ekonomik bölgeselleşme, komşular arasındaki mal ve pazar bütünleştirmeleri gibi aktiviteleri içine almaktadır.⁹⁸

Ekonomik ve parasal entegrasyon süreci ülkeler arası bağımlılıkları arttırmaktadır. AB dışındaki ülkelerle yapılan ticarete nazaran birlik içerisindeki ticaretin yeni üye olan ülkelerle daha fazla olması ve bu durumun giderek daha da artıyor olması bunun bir göstergesidir. Küresel rekabet ortamında merkezi aktör olmayı hedefleyen AB'nin ekonomik ve parasal entegrasyon sürecinin ilerlemesi siyasi birliği teşvik etmiştir ve ortak güvenlik anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır. Kutuplaşma, bloklaşma veya bölgesel birleşme ekonomik, politik, askeri ya da sosyal nitelik taşıyabilmektedir. Günümüzde dünyada bir taraftan küreselleşme yönünde gelişmeler olurken, diğer yandan küreselleşmeyle tezat oluşturabilecek bölgeselleşme akımı giderek artmaktadır. Başka bir deyişle dünya bir yandan küreselleşirken diğer yandan coğrafi olarak bölgeselleşmektedir.⁹⁹

Ekonomik konjonktür, genişleyen ve derinleşen işbirliklerine teşvik etmektedir. Birlik üyeleri arasındaki bağımlılıkların doğuracağı denge şüphesiz bu ülkeler arasındaki barışa katkıda bulunacaktır. Ancak birlik içerisindeki dayanışmanın birlik dışında kalan ülkeleri ekonomik açıdan olumsuz etkilemekte olduğunun belirtilmesi gerekir. Bölgeselleşme küreselleşmenin önüne geçmektedir ve bölgeler arasındaki ekonomik ilişkiler arttıkça, küreselleşme sürecinin yaygınlaşmasına olanak sağlayan bir ortam oluşmaktadır. Bölgeselleşme küreselleşmeye alternatif olmamakla birlikte birbirini tamamlamaktadır. Ekonomik birliklerin lanse edilen amaçları doğrultusundaki faaliyetlerinin sonuçları ise kapitalist oluşumun kayırdığı güçlerin ekonomik güvenliklerini sağlama yolunda olmaktadır. Küreselleşme yerel koşulları da dikkate almaktadır. Belirli coğrafi bölgelerin diğerlerine kıyasla daha dinamik ve ekonomik faaliyetler açısından daha çekici olması, bu bölgelerin doğrudan yatırımcıları çekmek amacıyla kaynak kullanımında rekabetçi harcamalara girişmesini ve özellikle ar-ge yatırımlarına yönelmelerini gerektirmektedir.¹⁰⁰ Bu açıdan

⁹⁸ Gürün, Fethi (2001), A.g.y., S: 35

⁹⁹ Çeken, Hüseyin, "Küreselleşme", Haz. Cemal Uşak, İstanbul: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, 2003, S. 19

¹⁰⁰ Carlson, Bob, Mudambi, Ram, Globalization Entrepreneurship and Public Policy: A Systems View, Industry and Innovation, Mart, S. 103

bölgeselleşmenin küreselleşme sürecinde küreselleşmenin bir parçası olarak görülmesi de küreselleşme lehine olumlu gelecek öngörülerini arasında yer almaktadır.

Ancak AB ülkeleri korumacı politikalarla güçlenmiştir ve gelişmekte olan diğer ülkeler açısından AB ülkeleri ile rekabet edebilmek zorlaşmıştır. Kaynak kullanımında rekabetçi harcamalar yapmak, bütçesi açık veren gelişmekte olan ülkeler için yetkin bir siyasi irade gerektirmektedir. Küresel istikrar ve eşitlik açısından AB'nin de USA'ya karşı bölgesel bir kutup oluşturması mümkün görülmemektedir. Küreselleşme uygulamada hakim güç oluştuktan sonra onunla mücadele etmenin çok zor olduğunu da göstermektedir. Siyasi anlamda bir güç dengesinin oluşması beklenen bir gelişme olmamakla birlikte USA'nın hakim gücünün dayanağının sermaye olduğu dolayısıyla bu sermayeye sahip olan hatta birçok devletten daha varlıklı olan ÇUŞ'ler oldukları bilinmektedir. Liberalleşme ile güç dengelerinden bahsedilirken siyasi dengeler yerine ekonomik üstünlükler karşılaştırılmaktadır. Tek kutuplu sistem içerisindeki tek kutup ekonomik bir aktör olan sermaye olmuştur.

2.2.2.2 Sermaye Hareketlerinin Gelişimi ve Küresel Sisteme Etkileri

1974 ve 1979 yıllarında yaşanan iki petrol şoku ile birlikte dünya ekonomileri enflasyon ve işsizliğin birlikte görüldüğü bir durgunluk dönemine girmiştir. Sanayileşmiş ülkeler bu durgunluk döneminde az gelişmiş ülkelere sattıkları ürünlerin fiyatlarını arttırarak bir şekilde enflasyonu bu ülkelere ihraç etmişlerdir. Az gelişmiş ülkeler ise, zorunlu ithalatlarını gerçekleştirmek için, artan petrol fiyatları nedeniyle yüksek miktarlarda dolara ihtiyaç duymaya başlamışlardır. İhtiyaç duyulan parayı bulamayınca gelişmiş ülkelere satın aldıkları son ve ara malların ülkelere girişi durma noktasına gelmiştir.¹⁰¹

Bu çıkmazdan kurtulmanın yolları aranmış ve şu şekilde bir çözüm bulunmuştur: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ülkelerinin çoğu az gelişmiş ülkeler olduğu için ellerinde biriken muazzam sermaye fazlasını verimli bir biçimde değerlendirememektedirler. Bunun için en uygun yol batılı ülkelere finansal yatırım yapmaktır. Öte yandan, o yıllarda Üçüncü Dünya denen az gelişmiş ülkelerin sermayeye, gelişmiş ülkelerin de ihracata acil ihtiyaçları vardır. Böylelikle, ellerinde sermaye fazlası olan petrol ihracatçısı ülkeler gelişmiş ülkelerin bankalarına paralarını transfer ederek faiz gelirleri elde edeceklerdir ve bu bankalar topladıkları sermayeyi az gelişmiş ülkelere borç olarak verecekler onlar da bu borçla ithalatlarını karşılayacaklardır.¹⁰²

¹⁰¹ Akalin, Gülsüm, Uçak, Ayhan, "Ekonomik Krizlerde Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Rolü ve IMF'nin Kriz Yönetimi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007,7(28):255-262, S. 2

¹⁰² Akalin, Gülsüm, A.g.y., S. 2

Tek sorun, uluslararası mali sistemin iletişim kanallarının mevzuatlar yönünden tıkalı olmasıdır. Bankacılık sistemi ileri kapitalist ülkelerde bile günümüz ölçütlerine göre geri bir düzeydedir. Sermayenin dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması için öncelikle USA, İngiltere, Almanya ve Japonya'da, daha sonra da ağır petrol faturaları ve ciddi sermaye kıtlığı karşısında dış borç alma ihtiyacı duyan pek çok azgelişmiş ülkede bankacılık sistemi ile para ve kambiyo sisteminin serbestleştirilmesine (liberalizasyon) ve mevzuatın ayıklanmasına (deregülasyon) başlanmıştır. Uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmeye başladığı ve bunun bilgi-işlem ve iletişim teknolojisinde yapılan büyük gelişmelerle desteklendiği bu süreç yeni küreselleşme olarak karşımıza çıkmıştır. Bilgisayarların birkaç tuşuna basarak dünyanın bir ucundaki banka şubesinden öbür ucundaki şubesine fonlar saniyelerle ifade edilebilecek sürelerde transfer edilmeye başlanmıştır.¹⁰³

Bu süreçte, Batılı bankaların elde ettiği petro-dolarlar, büyük bir sermaye darlığına düşen azgelişmiş ülkelere özel bankalar kanalıyla borç olarak akıtılmıştır. IMF de bu süreçte etkin bir rol üstlenmiştir. Çünkü azgelişmiş ülkeler borçlarını ödeyemez duruma düştüklerinde, bunlara IMF tarafından uygulanacak programlar, borç verenler açısından bir güvence yaratmıştır. IMF'nin azgelişmiş ülkeler için öngördüğü yeni programlar, sermayenin uluslararasılaşmasının gereklerine uygun bir biçimde, konvertibiliteye geçiş ve finansal serbestleşme unsurlarını içermektedir.¹⁰⁴

Bu aşamada, IMF'nin bu yeni ve geçmişteki fonksiyonları arasında şöyle bir karşılaştırma yapılabilir: Bretton Woods sistemi işlerken IMF, gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki parasal mekanizmanın koordinasyonu ve danışmanlığını yürütmüştür. IMF'nin parasal konularda yarattığı geniş sayılabilecek forum, söz konusu ilişkileri ikili görüşmelerle çözmeye çalışmaktan daha başarılı olmuştur. Özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren artan spekülasyon sermaye hareketleri ile birlikte paritelerin piyasalar tarafından belirlenmesi, IMF'nin en önemli danışma işlevini yitirmesine yol açmıştır. Para piyasalarının üzerindeki kontrol yitirilmiştir. Sermaye başlı başına bir aktör haline gelmiştir.

Sanayileşmiş ülkeler arasında IMF destekli istikrar programı uygulayan son ülkeler; 1977 yılında İtalya ve İngiltere'dir. Her iki ülke, ilk petrol şokundan sonra ödemeler dengesi sorunları ve bunun sonucunda da ulusal paralarına karşı çeşitli baskılarla karşılaşmıştır. IMF'nin sanayileşmiş ülkelerin ödemeler dengesi sorunları ile ilgisi genelde bu tarihten sonra kesilmiştir. Fon'un finansal desteğinin odağı bundan sonra azgelişmiş ülkeler olmaya

¹⁰³ Akalın, Gülsüm, A.g.y., S. 2

¹⁰⁴ Akalın, Gülsüm, A.g.y., S. 256

başlamıştır.¹⁰⁵ Böylece IMF, gelişmiş ülkelerin de içinde bulunduğu uluslararası parasal danışmanlık görevini bırakıp azgelişmiş ülkeler için kriz yöneticisi ve finansör rolüne geçmiştir.¹⁰⁶

Bu eleştiriler doğrultusunda IMF ve WB kendilerini yenileme ve demokratikleşme çabası göstermiştir. Avrupa'nın yeniden imarı amacıyla azgelişmiş ülkelere yönelen bu kuruluşlar İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar korumacı devlet politikaları ile dış yardımların belirli kesimlere dağıtılmasına karşı çıkmazken 1980'li ve 1990'lı yıllarda serbest piyasadan yana bir tavır sergilemiştir. Sosyalist ekonomilerin çökmesi bu tavrılarında etkili olmuştur. Kendisine duyulan güveni kaybeden WB ve IMF birlikte son yıllarda bir değişim sergilemiştir ve yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma sorunları üzerinde yoğunlaşmıştır. Çok yönlü bir tutum sergileyerek yoksul ülkelerin bizzat katılımıyla kalkınma programlarını hazırlamayı, dini inançlardan dolayı ayrımcılık yapmamayı ve uyumlu olmayı, ülke içi gelişmelerin takibinde on-line iletişim ağları kurarak bilgi akışı ve alışverişi sağlamayı hedef edindiğini belirtmiştir.¹⁰⁷

Bu değişim rotasının ne ölçüde uygulanabileceği ve sonuçlarının ne yönde olacağını zaman gösterecektir. Ancak yaşanan ekonomik krizler ve sunulan çözüm veya müdahale önerilerinin sonuçlarına bakılacak olunursa sadece IMF, WB, WTO gibi örgütler değil tüm uluslararası örgütler sorgulanacaktır. Sistem içerisindeki sermaye sahibi ülkeler ile sermaye ihtiyacı olan ülkeler arasındaki bağlantı piyasa koşulları altında uluslararası kurumlar vasıtasıyla sağlanmıştır. Ancak bu ilişkiler ağının ne şekilde işlediği daha büyük bir öneme sahiptir. Bu kurumların etik değerlerin hakimiyeti ile lanse ettikleri imajları ile uyumsuz uygulamaların olduğu görülmektedir. Küresel sistemi kendine uyumlu hale getiren emperyal anlayışların değil etik değerleri benimseyen baskı altında yönetme yeteneğine sahip olan kurumların oluşumuna ihtiyaç duyulmaktadır. Küreselleşme sürecinde Uluslararası kurumların ekonomik güvenliği sağlayan kurumlar olması beklenirken ekonomik güvenliği tehdit eden kurumlar olarak yer aldığı görülmektedir. Küresel ekonomik güvenlik açısından şeffaf, çok merkezli ve denetlenebilir kurumların varlığı temel bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2.3 Küresel Sistemdeki Saydamlık Eksikliği

Gelişmiş ülkelerde ve özellikle USA'da neredeyse birbirinden ayrı her fonksiyon için ayrı bir mali kurum kurulmuş ve mali araçlar oluşturulmuştur. Bu kurum ve araçlar birbiri ile

¹⁰⁵ IMF, 2006 IMF Lending, A Factsheet, September

¹⁰⁶ Akalın, Gülsüm, A.g.y., S. 2

¹⁰⁷ Çaliş, Şaban H., Akgün, Birol, Kutlu, Önder, (2006), A.g.y., S. 102

irtibatlı ve iç içe geçmiş ilişkilere sahiptir. Örneğin faiz haddi türev piyasaları forward-swap işlemlerinden dalgalı swap'a kadar bir çok finansal araç sunmaktadır.¹⁰⁸ Finansal araçların bu karmaşık yapısının anlaşılmasında önemli bir zorluk söz konusudur. Sıradan yatırımcılar için her gün değişen yenileşen ve farklılaşan finansal araçları takip etmek mümkün değildir. Hele de özellikle anlaşılmamak istendiğinde ciddi bir saydamlık sorunu ile karşılaşmaktadır.

Saydamlıktaki bir diğer eksiklik "asimetrik bilgi" diye adlandırılan olgudur. Bu halde, bilgi yatırımcılara firmalara ve diğer aktörlere farklı hızlarla ve farklı biçimlerde ulaşmaktadır. Örneğin "insider trading" olarak adlandırılan içerden öğrenenlerin ticareti, aslında bir tür asimetrik bilgidir. Yasal yaptırımlarla bu tür bilgilenmenin önüne geçilse bile suç teşkil etmeyen asimetrik bilgilenme/bilgilendirme problemini aşmak çok kolay değildir. Ampirik araştırmalar finansal krizle saydamlık arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.¹⁰⁹ Saydamlık arttıkça daha az finansal kriz oluşmaktadır. Bu tür araştırmalarda gelişmekte olan ülkeler genellikle daha az şeffaf olarak tanımlanmıştır ancak ironik bir biçimde son küresel kriz şeffaflığın en fazla olduğu düşünülen "gelişmiş dünya" da baş göstermiştir. Bu durum "saydamlığın" tanımı ve ölçütlerinin yeniden belirlenmesi gerektiğini göstermektedir.

2007'de yaşanan son küresel krizde banka ve brokerların ne çeşit varlıklara sahip oldukları, bu varlıkların değerinin ne olduğu, hatta bunların muhatabının kimler olduğu yeterince şeffaf olarak belirlenmemiştir. Bu problemler, türev diye adlandırılan karmaşık ticari sözleşmelere sahip Lehman Brothers gibi firmaların iflasları sonucu ortaya çıkan riskin hesaplanmasını ve analiz edilmesini zorlaştırmıştır.¹¹⁰ Ayrıca düzenleyici denetleyici kuruluşların özellikle de Federal Rezerv Sistemi (FED)'in değişen risk ortamına karşı önlem almakta geciktiği söylenmektedir.

Finansal krizin bir diğer sonucu özellikle gelişmiş ekonomilerde regülasyon taleplerinin artması olmuştur. Hedge fonlar gibi hafif şekilde regüle edilmiş riskli araçlardan geleneksel bankacılık operasyonlarına kadar tüm finans alanında yeni regülasyonlar beklenmektedir. Piyasanın tüm sorunlarını kendiliğinden çözeceği veya kendi kendini regüle etmesiyle yetinilmesi tezi artık dillendirilmemektedir. Düzenleyici denetleyici faaliyetler kapsamında, yeni yasaların çıkarılması, içerden öğrenenlerin ticareti (insider trading) gibi piyasanın kötüye kullanımı faaliyetlerinin kararlılıkla soruşturulması, finansal hizmet sunucularının lisanslanması, sermaye piyasası kurumlarına yeni kayıt mükellefiyetleri getirilmesi

¹⁰⁸ Madura, Jeff, "Financial Market and Institutions", Thomson South Western, 7th Edition, 2006. S. 442-445

¹⁰⁹ Mahrez, Gil, Kaufmann, Daniel, "Liberalization, Transparency and Financial Crisis", Ağustos 1999, S. 21

¹¹⁰ Wasserstrom, Eric, "On the Financial Crisis: It's Not Just Weak Oversight", The New York Times, 17 Eylül 2008

müşterilerin ve yatırımcıların korunması için şikâyetlerin ve ihbarların titizlikle değerlendirilmesi gibi hususlarla ilgili önlemlerin alınması gerekliliği doğmuştur. Önümüzdeki süreçte bu doğrultuda bulunulacak ekonomik güvenlikleştirme amacı olan girişimlerle daha sık karşılaşılacağı öngörülebilir.¹¹¹

2.2.2.4 Ekonomik Krizler ve Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Güvenlikle İlişkisi

Sermaye hareketleri, küreselleşme tartışmalarında merkezi bir rol oynamaktadır. Günümüzde özel ve kamusal kuruluşların ellerinde çok büyük miktarlarda fonlar bulunmaktadır. Bu fonlara sahip olan spekülâtorler olarak ifade ettiğimiz kişi ve kurumlar, kısa vadeli sermaye hareketlerinden yararlanmaktadırlar. Örneğin; bir para biriminin değerinin düşeceğine inanan spekülâtorler, o para biriminden diğer para birimine geçmeye çalışırlar; serbest konvertibilite varsa bu kolaylıkla yapılabilir. Tacirler paralarını satarken, paranın değeri düşer ve spekülâtorlerin kehaneti onaylanmış olur.¹¹² Spekülasyonlar asimetrik bilgi oluşumuna sebep olmaktadır. Asimetrik bilgi faktörü ahlaki bir olgudur.

Uluslararası sermaye hareketleri, ülkelere kolayca girip çıkabilen yüksek mobilitesi olan fonları ifade etmektedir. Yapısal ve kurumsal zaafı olan ekonomiler kısa vadeli sermayeyi ülkelere çekebilmek için faiz oranlarını yükseltme yoluna gitmektedir. Kısa vadeli sermaye hareketlilikleri buldukları ülkeleri krizlere karşı hassas hale getirmektedir. Kriz zamanlarındaki hızlı sermaye çıkışları likidite daralmasına sebep olarak krizi derinleştirmekte ve yaygınlaştırmaktadır.¹¹³ Liberal politikalar uygulayan ekonomilerin sermaye hareketlerinden uzun vadede fayda sağlayabilmesi için öncesinde makro ekonomik dengelerini sağlaması gerekmektedir.¹¹⁴

Finansal küreselleşme ve sermaye hareketlerinin artması 1980'li yıllarla birlikte hızlı bir gelişme göstermiştir. Daha önce sermaye hareketleri önünde önemli kısıtlamalar söz konusu iken, bu tarihten sonra sermaye ihtiyacı gereği sermaye hareketlerini kısıtlayan sınırlamalar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Hızla bütünleşen finans piyasaları, uluslararası sermaye

¹¹¹ Alantar, Doğan (Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Daire Başkanı), Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Değerlendirme, S. 8

¹¹² Stiglitz, E.J. (2002), Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, A. Taşcıoğlu , D. Vural (Çev), Plan B Yayınları, İstanbul Stiglitz, E.J. (2002), Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, A. Taşcıoğlu , D. Vural (Çev), Plan B Yayınları, İstanbul, S. 117

¹¹³ Rodoplu, Hakan (2004), "Finansal Liberalizasyonun Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, S. 116

¹¹⁴ Mangir, Fatih, Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte olan Ülkelerde Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Macroekonomik Etkileri, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2008, S. 169

hareketlerinin hacminin artmasını sağladığı gibi sermaye hareketlerinin kaynağını ve kanallarını da değiştirmiştir. Gelişmekte olan ülkelere giren ve mobilitesi yüksek olan sermayenin etkisi uzun vadede ortaya çıkacak verimli olmayan alanlarda kullanılması sonucu yabancı sermayeye olan bağımlılıklar artmıştır. Artan bağımlılıklar hassasiyetleri arttırmış, yaşanan krizlerin çeşitli kanallarla diğer bölgelere aktarılmasına sebep olmuştur. Kriz yaşanan ülkelerle alakası olmayan ülkeler dahi bulaşma etkisiyle krizden etkilenmektedir.¹¹⁵

1994 Meksika ve 1997 Doğu Asya Krizlerinden sonra krizlerin bulaşıcılığının sebepleri araştırılmıştır. Yapılan ampirik çalışmalara göre gelişmiş ülkelerde meydana gelen para krizleri krizin yaşandığı ekonominin ulusal parasına karşı spekülasyon hareketleri %8 arttırmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler makro ekonomik temellerine göre analiz edilmiştir. Finansal kriz yaşanan ülkelerin ekonomik temellerindeki zayıflık krizin diğer ülkelere yansımaya olasılığını arttırmıştır. Krizlerin yayılımı gerek coğrafi açıdan gerek yatırımcılar açısından birbirine yakın, sıkı ekonomik ilişkilerle birbirine bağlı ve benzer ekonomik problemlere sahip olmalarıyla bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Çalışmaların en önemli politik çıkarımı özellikle bölgesel izlenim olmak üzere uluslararası izlenimin ve yardımlaşmanın krizlerin ortaya çıkması ve yayılmasının önlenmesinde yurtiçi makro ekonomik politikalarından daha etkili olacaktır. Hiçbir dışa açık ekonominin kendisini dünyanın geri kalanında yaşanan finansal krizlerden koruması mümkün değildir. Bazı araştırmacılar “bulaşma” yoktur “karşılıklı bağımlılık vardır” hipotezini savunmaktadır.¹¹⁶

Sermaye girişlerinin etkilerinden doğan zarar şu şekilde ifade edilebilir: Standart açık ekonomi modeline göre sermaye girişleri, toplam talebin aşırı artmasına neden olarak makroekonomik ısınmaya yol açmaktadır. Bu genişleme dolayısıyla enflasyonist baskı meydana gelmekte, yerel para değerlenmekte ve ödemeler dengesinde bozulma görülmektedir.¹¹⁷ Ödemeler dengesi açığının finanse edilmesinin ülke ekonomisi için mümkün olmaması, ekonomik kırılganlık ve istikrarsızlık durumunda herhangi bir tehlike yaşandığında ülke dışına sermaye çıkışı olmaktadır. Tüm bu gelişmeler kısır döngü halinde birbirini birbirini tekrar yaratmaktadır. Sanal olan finans piyasası hareketleri kontrol edilemez ve saydam olmaması sebebiyle güvenilir bir sistem olarak ekonomik tehdit unsurudur.

Küreselleşme tartışmalarının ortak noktasını finans piyasalarının küreselleşmesinin gelişmekte olan ülkelere etkileri oluşturmaktadır. Bazı çevreler çok büyük boyutlara varan bu

¹¹⁵ Korkmaz, Abdurrahman, Finansal Krizler ve Aktarım Kanalları, Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2010, S. 1-4

¹¹⁶ Korkmaz, Abdurrahman, A.g.y., S. 59-71

¹¹⁷ Güven, S., "Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği" İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 2001, S. 5

finansal akışın yarattığı refahın ilgili ülkede geçici bir zenginlik yarattığını belirtmekte, spekülörlerin davranışlarının ise kaynak akışının gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere kayarak bu refahın daha üzerinde bir refah kaybına neden olduğunu söylemektedir.. Finansal liberalizasyonlar ve bunun sonucu olarak oluşan sermaye hareketleri gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemleri ve bankacılık sistemlerini genelde olumsuz etkilemektedir.¹¹⁸

Liberalizmin söylemi olan piyasanın kendi dengesini sağlayabileceği günümüz küresel ekonomik sisteminde mümkün olmamaktadır. Spekülatif hareketlerin kaynağı reel olmayabilmektedir ve ülkeleri krizlere karşı daha hassas hale getirmektedir. Karşılıklı bağılılıkların hassasiyetleri daha da arttırdığı düşünülecek olursa finansal küreselleşmenin küresel ekonomik güvenliği tehdit ettiği söylenebilir. Reel bir sebebe bağlı olmadan gelişebilecek sermaye hareketleri reel sonuçlar doğurabilmektedir. Ekonomik bağımlılıklar ulusal politikaların uluslararası politikalarla uyum içerisinde gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu da ekonomik güvenliğin sağlanmasında hassas dengelerin önemini vurgulamaktadır.

2.3 Küresel Sistem ve Ulusal Egemenlik Sorunu

2.3.1 Küresel Sistem ve Ulusal Ekonomik Güvenlik

Ulusal ekonomik güvenliği sağlamak amacıyla tercih edilen örgütlemeler kolektif ekonomik güvenlik kurumları olarak tanımlanabilir. Kolektif ekonomik güvenlik anlayışında kurulan işbirlikleri her ne kadar birliğin ortak çıkarlarına hizmet etse de birlik içerisindeki devletlerin sık sık çatışmalarına sahne olmaktadır. Yeterli bir ekonomik gelişime ulaşmış olan devletler sürdürülebilir kalkınmalarını güvenlik altına almak, ulaşamamış devletler ise gelişmiş ülkelerin seviyesine gelebilmek amacıyla kalkınmalarını güvence altına almak amacıyla ulusal çıkarlarını koruma yoluna gitmektedir.

Tek bir devlet olmanın etkisiyle Batı-Doğu Almanya ve USA ekonomik entegrasyonu başarılı bir şekilde uygulamaktadır. Ancak AB bu seviyeye ulaşamamıştır. Bunda birçok ulusal devleti barındırmasının etkisi büyüktür. Her bütçe döneminde hazırlık aşamasında üye devletler arasında ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda farklı görüşler sunulmakta, derin ayrılıklar yaşanmaktadır. Birlik içerisindeki bazı ülkeler birlik bütçesine fazla katkıda buldukları ve karşılığını alamadıkları, bütçeden pay alan diğer ülkeleri sırtlarında taşıdıkları görüşü ile kendi ekonomik güvenliklerini korumaya çalışırken; yardım alan ülkeler yapılan yardımların ekonomik gelişimleri için yeterli olmadığı görüşü ile desteklerin artmasını

¹¹⁸ Rodoplu, Hakan (2004), A.g.y., S. 80

istemektedir. Ekonomik ve parasal bütünleşme sürecindeki düzenlemelerde ulusal çıkarların korunmasına yönelik bunun gibi tartışmalar süre gitmektedir.

Yapılan düzenlemeler diğer devletleri ve onların politikalarını etkileyecek araçlardır. Küreselleşme ile gelişen ekonomik bağımlılıklar ulus devletleri ekonomik açıdan diğer devletlere bağımlı kılması sebebiyle daha fazla güvenlik hassasiyetinin oluşmasına sebep olmaktadır. Devletlerin diğer hükümetten bağımsız olması, geleneksel bir güvenlikleştirme yöntemidir.¹¹⁹ Diğer taraftan küreselleşme ile engellenemeyen giderek artan bağımlılıklar uzak bölgelerdeki ticari ve mali sorunlara karşı hassasiyetleri beraberinde getirmektedir. Bağımlılık ilişkisinde zayıf olan tarafın hassasiyeti daha yüksektir. Burada bağımlılığın niteliği ve derecesi önem kazanmaktadır.¹²⁰

Bireysel ve toplumsal boyutta sosyal güvenliğin 19. ve 20. Yüzyıllardaki temel amaçlarından olan geçim güvenliği ve sosyal sigorta güvenliğini sağlamak, 1941'den sonraki ekonomik ilerleme ve sosyal güvenliğin güvence altına alınması,¹²¹ bireysel ekonomik güvenlik yaklaşımına uymaktadır. Ekonomik krizler ulusal devletleri bu anlamda olumsuz etkilemektedir. Harcamalarını kıstak zorunda kalan devletler sosyal sorumluluklarını yerine getiremez duruma gelmiştir. Devletin mevcut gelişmişlik düzeyi ve yaşam koşullarına yönelik tehdit, risk ve belirsizlikleri öngörmesi, önlemesi ve yaşam koşullarını iyileştirmesi sorumluluğu vardır. Ancak mevcut sistem bu sorumluluğun yerine getirilebilmesini zorlaştırmakta, devleti köşeye sıkıştırmaktadır.

1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonraki en büyük ekonomik kriz olan 2007 yazında USA'da ortaya çıkan ve 2008 sonbaharında tüm dünyayı saran küresel krizin ulusal ekonomik güvenlik tehditi algılamalarına etkileri şiddetli bir şekilde görülmüştür. Ekonomik birliklerin kriz dönemlerindeki sarsıcı etkilere karşı olan tolere edici avantajlı konumu tartışmasız kabul edilirken, AB içerisinde gerek ulusal devletler gerekse bu devletlerin halkları tarafından aksi ters tepkiye sebep olmuştur. Birliğe karşı yeterli müdahaleler yapılamadığı, birlik olmanın faydasının olmadığı görüşleri hâkim olmaya başlamıştır. Toplumsal boyutta ise yerel halk göçmenleri bir tehdit olarak görmeye başlamıştır.¹²² Bundan dolayı toplumsal huzur sarsılmıştır. Ekonomik krizler korkuları arttırarak travmaya sebep olmuş, ulusal ve bireysel açıdan tehdit algılamalarını saptırmıştır.

¹¹⁹ Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 141

¹²⁰ Czeslaw, Mesjasz, A.g.y., S. 148-149

¹²¹ Brauch, Pf. Dr. Hans Günter, A.g.y., S. 3-4

¹²² Elmas, Fatma Yılmaz, 24.06.2009 , "AB'de Sosyo-Ekonomik Kriz: Ekonomik Krizin Sosyal Maliyeti", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1000>

Birlik üyesi devletler arasında yaşanan ayrılıklar olumsuz siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim 1970'lerdeki petrol krizlerinde olduğu gibi birçok kriz Avrupalı siyasetçiler tarafından iyi değerlendirilmiş, riskler fırsata tahvil edilebilmiştir.¹²³ Ancak günümüzde güç dengelerinin sermayeden yana tek taraflı değişimi birlik ülkeleri arasında ve toplumsal boyutta tepkileri sertleştirmektedir. Yapılacak müdahalelerin doğuracağı sonuçlar eskiden yaşanan krizlere nazaran kontrol edilebilirlik açısından zayıf kalmaktadır ve uzun vadeli olmamaktadır. Bu noktada güvenlikleştirebilmeyi sağlamak, ekonomik ve siyasi güvenlik tehdidinin söz konusu olduğu durumda izlenecek ulusal politikaların uyumluluğu ve başarısına bağlıdır. Hassas dengelerin sağlanması gerekmektedir dolayısıyla örgütlenmelerin başarısı bu uyuma bağlıdır.

Önemli olan nokta çıkar değer çatışmalarının uzlaşılabilir bir şekilde çözülmesinde güce başvurulmamasıdır.¹²⁴ Halk tarafından devlet yönetiminin kamusal çıkarlar doğrultusunda ve küresel liberal sistemin baskısı altında yönetebilme yeterliliğine sahip olmalarına dair sorgulama eğilimleri artmıştır. Devletlerarasında güce dayalı uzlaşma yöntemi kabul görmektedir. Realist yaklaşıma göre demokratik uluslararası ilişkiler gerçekçi değildir. Bu etik ikilemler birlik devletleri arasında da yaşanmaktadır.¹²⁵ Bu açıdan etik yaklaşımları hem ulusal alanda hem uluslararası alanda benimsenmesi gereklidir.

Klasik anti-emperyalist sol olarak adlandırılan alternatif görüşe göre yeni uluslararası kurumlar, sürecin en başından, dünyanın en güçlü siyasi oluşumu olan Washington ile dünyanın en güçlü ekonomik oluşumu olan Wall Street arasındaki bilinçli bir ittifak tarafından yaratılmıştır, şekillendirilmiş ve kendisine tabi kılınmıştır. WB, IMF ve sonrasında WTO, USA devleti içinde vücut bulan özgün bir siyasi bloğun kontrolü altına girmiştir. Küreselleşme kuramcılarının parmak bastığı nokta ulus devletlerin bu tek ve eşi görülmemiş sermayeye dayanan güç karşısındaki zayıflığıdır¹²⁶

Küresel düzeyde yaşanan yönetim ve düzenleme problemi, rolleri giderek artan uluslararası kurumların inşası, güçlenmesi ve meşrulaşmasını sağlamaktadır. Seçilmemiş dünya hükümetlerinin (G8, IMF, WTO, BIS, OECD,...) ve bölgesel blokların (AB, NAFTA, MERCOSUR, ...) gittikçe artan bir rol oynadıkları düzenlemelerle, çeşitli üyelik düzeylerinde

¹²³ Özcan, Mehmet, 10.03.2009, "Avrupa Birliği'nin Finansal Krizle İmtihanı ve Tek Pazar'ın Geleceği", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=906>

¹²⁴ McGrew, Anthony, "Models Of Transnational Democracy", Der. David Held-Anthony Mc Grew, The Global Transformation Readers: An Introduction To The Globalization Debate, Polity Press, 2005, S. 506

¹²⁵ McGrew, Anthony, A.g.y., S. 507

¹²⁶ Freeman, A, Kagarlitsky, B. (2007), Küreselleşmenin Krizi, Çev. İbrahim yıldız, bahar kara, Yordam Kitap, S.

riskli ve karmaşık olarak iktidarın ve sorumlulukların devri yaşanmaktadır. Ulus devletler hala önemli aktörler olmakla beraber kendi kendilerini daha az etkin hale getirmektedirler.¹²⁷ Ulus devletler bu seçimi zorunlu olmadıkları halde baskılara karşı eğilerek ve isteyerek yapmaktadır. Bu örgütlerin bir üyesi olmak ve düzenlemelerine uymak bir zorunluluk değil baskı altında olsalar dahi ulus devletlerin tercihleriyle ilgilidir.

Bu görüşler 11 Eylül gibi spesifik olayların öncesi veya sonrasında meydana gelen gelişmelerle bağlantılı olmakla birlikte temel kaynağı bazı ülkelerin diğer ülkelere nazaran fark yaratacak güce sahip olmalarıdır. Güçlü devletler amaçlarını uluslararası kurumları kullanarak gerçekleştirmektedir. Bu güçlü devletlerin arkasında ÇUŞ yatmaktadır. Dolayısıyla uluslararası kurumlar kendi varlık koşullarını yok etmektedir. Haklı olarak önerilen çözümlerinin insanlığın yararına olmayacağı konusunda genel bir görüş birliği vardır. “Yeni dünya düzeni” yaklaşımıyla kapitalizmin küresel sistemi hakimiyeti altına alması sermayeyi tolere edilmesi zorlaşan bir tek kutup haline getirmiştir. Sermayenin milliyeti önemsenmeden devletler tarafından kabul edilmesi sermayeyi tüm toplumlar karşısında güçlü kılmaktadır. Birey ve sermaye arasındaki dengeleyici güç olması gereken devlet bu kabulleniş ile aradan çekilmektedir.

Etkin kaynak kullanımı, tamamen kuralsızlaştırmayı hedef alan serbest piyasa ekonomisine bağlanmaktadır. Ulusal devletin “kar” amacı gütmeyen girişimleri verimsiz olarak nitelendirilmektedir. Devletin sosyal hizmetlerini özel sektöre devretmesi yönünde baskı oluşmaktadır. Sermayenin amacı devletin denetim yeteneğini kaybetmesi ve emek örgütlenmelerinin kazanımlarını kaybederek tek bir dünya ekonomisi yaratmaktır. Küreselleşme sürecinde kullanılan emek piyasalarının esnekleşmesi, finansal serbestleştirme gibi içeriği tam olarak belli olmayan kavramlar aslında sermayenin ideolojik unsurlarıdır.¹²⁸

Birinci küreselleşme evresi olarak tanımlanan 1870-1940 yılları arasında gelişmiş ülkeler hızlı bir şekilde sanayileşmişlerdir. İkinci küreselleşme evresi olarak tanımlanan 1970 ve sonrası dönemde üçüncü dünya ülkelerini sanayisizleştirme ve geri bırakma çabasının olduğu görülmüştür. Örneğin 18. yy. boyunca tekstil imalatında dünya lideri olan Hindistan 19. yy. başlarında tekstil ihtiyacının %70’ini ithal eden ve pamuk ihracatı yapan bir ekonomiye dönüşmüştür. Uluslararası alanda gelir eşitsizlikleri artış eğilimi sergilemektedir. Bugün gelişmiş ülkeler imal edilmiş mallar üretiyorken karşılığında az gelişmiş ülkelere temel besin kaynakları ve tropik hammaddeler gibi değeri daha düşük maddeler ithal

¹²⁷ Went, Robert, Küreselleşme Neoliberal İddialar Küresel Yanıtlar, Çev. Emrah Dinç (2001), Yazın Yayıncılık, İstanbul, Ekim, S. 25

¹²⁸ Evranos, Furkan, "2008 Küresel Finansal Krizin Etkileri", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2012, S. 48-49

etmektedir. Bununla birlikte sermaye hareketlerinin “altın standardı”nın kalkması ile reel olarak ölçülebilir altın yerine hiçbir reel mal ile temsil edilmeyen para gibi nominal değişim aracına bağlı olması reel olmayan spekülative kazançları özendirilmekte, sermayenin akışkanlığını üretimden uzaklaştırmaktadır.¹²⁹

1970’li yıllarda sermaye birikiminin krize girmesi ile bu krizin ancak küreselleşerek aşılabileceği savunulmuştur. Buradaki küreselleşmeden kasıt ulus ötesi güçlerin nüfuz edip dönüşüme uğrattığı ulusal devletlerden oluşan bir ağdır. Bu ağın zayıf fakat giderek tutarlılık kazanan bir sistem oluşturduğu takdirde krizlerin aşılabileceği savunulmaktadır. Bu sebeple ulus devlet sistemi artık kapitalizmin örgütleyici ilkesi olmaktan çıkmıştır. Ulusal devletler, daha büyük ulus ötesi yapının bileşenleri olarak, ulusal kalkınma yerine küresel çıkar gruplarına hizmet etme eğilimine girmiştir. Bu bakış açısının sermayenin çıkarlarına hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

Sermayenin hakimiyeti piyasalar, sosyal sınıflar, ülkeler ve bölgeler arasında orantısız büyümenin yarattığı bir kutuplaşma yaratmıştır. Gelir dağılımı zamanla daha adaletsiz bir hal almaktadır. Adaletsiz bir sistemde özgürlükten ve demokrasiden bahsedilmesi ise mümkün olmamaktadır; çünkü bireyin haklarını savunamadığı çok açıktır. Artan ekonomik eşitsizlikler serbest piyasadaki kaynaklanmaktadır. Bu durum devletin gücünün azalması ile dolayısıyla sosyal gerekliliklerin yerine getirilememesi ile doğru orantılı olarak gelişmektedir ve bu süreç 1980’lerden sonra ivme kazanmıştır.

1980 yılında en zengin ülke USA’daki kişi başına düşen gelir 5.070 usd, en yoksul ülke Bangladeş’de 57 usd’dir. Aradaki fark 89 kat iken 2000 yılında en zengin ülke USA’da kişi başına düşen gelir 45.917 usd, en yoksul ülke Gine Bissau’daki kişi başına düşen gelir 161 usd olmuştur ve fark 285 kata ulaşmıştır.¹³⁰

Tam istihdam bir politik hedef olmaktan çıkmış, OECD ülkelerindeki katı kemer sıkma programları, eski bürokratik plan ekonomileri için şok terapiler ve üçüncü dünya ülkeleri için yapısal uyum programlarının hepsi aynı karakteristik özelliklere sahip, ihracata dayalı büyüme, daha fazla piyasa ve daha az sosyal devlet politikası, serbest ticaret, deregülasyon, emek piyasasında esneklik, özelleştirme ve enflasyona karşı savaş (fiyat istikrarı) öncelik kazanmıştır. Devlet faktörü bütçe dengesi yaklaşımıyla giderek küçültülmüştür. Bu politikalar gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin daha da büyümesini sağlarken destek alan ülkelerin borç batağına saplanmasıyla sonuçlanmıştır.

¹²⁹ Evranos, Furkan., A.g.y.

¹³⁰ IMF, World Ekonomik Outlook, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2000/02/>

1930 büyük buhranından sonra içine kapanan egemen kapitalist ülkeler, küresel sistemi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmeyi bilmiş, yayılan kapitalist üretim tarzının girdiği ülkelerdeki yıkıcılığı ve kar motivasyonlu sömürsü ulus devletlerin oluşumunu doğurmuştur. Çıkış noktası olarak kapitalist sisteme karşı oluşan ulus devletler gelişmiş ülkelerde misyonlarını yerine getirmişlerdir; ancak günümüzde gelişmekte olan ülkeler açısından bu görevi yerine getirip getiremedikleri soru işareti oluşturmaktadır. Küresel sistem değerimizi, kimliğimizi ve kurumlarımızı tekrar değerlendirmemizi gerektirmektedir. Bugün toplumlar yeni bir bilinçlenme süreci yaşamaktadır. İnsani yaşam koşullarının karşılanmasında önemini koruyan ulus devletlerin ne şekilde bir dönüşüm geçirmesi gerektiği sorgulanmaktadır. Küresel örgütlenmenin olanaklarının halen sınırlı olması sebebiyle ulus devletler savunulmaya devam edilmektedir. Sermayenin önemsemediği emeğin haklarını savunabilecek ulus devletlerden daha güçlü bir otorite bulunmamaktadır. Bugün ilk aşamada sivil toplumun ulus devlet ve birey arasındaki iletişim ve kontrol rolünü üstlenmesi gerekliliği tartışılmayacak bir gerçektir. Oy vererek devleti yönetecek olan iktidarı seçmek vatandaşlık görevlerinin yerine getirildiği anlamına gelmemektedir. İktidarı yönlendirmek ve kendi yaşamı için uygun sistemsel yapıların oluşturulmasını sağlamak toplumun temel görevidir.

Bireysel ekonomik güvenliğin sağlanmasından başlayarak küresel ekonomik güvenliğin oluşturulmasında gerekli şartların sağlanması piyasa mekanizmasına bırakılmamalıdır. Devletin sosyal değerlerin yaratılması konusunda rasyonel hale getirilmesi, devletin yönetim şeklinin rasyonel görülmeyle küçültülmeye çalışılmasından daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Uzun vadede elde edilecek kazanımlar kısa süreli kazanımlardan daha sürdürülebilir güvenlik ortamının sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

2.3.2 Küresel Sistem ve Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Ekonomik Güvenlik

Bireysel ekonomik güvenlik en dar kapsamda, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan risklerin ve geçindirmekle yükümlü oldukları bireylerin sağlıklı ve asgari yaşam şartlarını garantilemek için ihtiyaç duydukları gelirlerini azaltan veya harcamalarını arttıran tehditlerin minimize edilmesi olarak tanımlanabilir. Bu açıdan sosyal güvenlikle bağlantılıdır ve toplumsal açıdan değerlendirilmelidir.

Demokratik ve sosyal hukuk devletini benimseyen tüm çağdaş dünya devletleri riskleri bertaraf ederek vatandaşlarını güvence altına almalıdır. Nitekim devletin görevi de vatandaşlarına hizmet etmektir. Ancak bireysel ekonomik güvenlik kavramı da kapitalizmin şekillendirdiği küresel sistemden kendi payına düşen etkiyi görmektedir. 1970'den sonra küreselleşmenin ekonomik boyutu, kar maksimizasyonunu temel almış ve kar maksimizasyonunun önünde engel oluşturabilecek tüm etmenler irrasyonel olarak görmüştür.

Küreselleşme sürecinde sosyal boyut baskı altına kalmıştır. Piyasa güçlerinin sağlamlaşmasını sağlayacak kar maksimizasyonu hedefi ile sosyal nitelikli olan tüm engeller özel alanlara kaydırılmaya çalışılmıştır.

1980 ve 1990'lı yıllarda sosyal güvenlik sistemlerinde yol ayrımına girilmiş ve sosyal politikalarda değişim yaşanmıştır. Uluslararası rekabet baskısı ülkeleri işgücü maliyetlerini düşürmeye zorlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki işgücü maliyetini düşürme yarışı bu ülkelerin sosyal güvenliklerini ciddi ölçüde zedelemiştir ve nüfusun önemli bir bölümünü sosyal güvenlikten mahrum bırakmıştır.¹³¹

Kapitalizme dinamizmini veren kar dürtüsü zaman zaman kendi uzun dönem çıkarlarını görmesini bile engelleyebilmektedir. Daha çok kar edebilmek için sermayenin aldığı kararlar kendi varoluş koşullarını da ortadan kaldıracaktır. Örneğin maliyeti düşürebilmek için yapılan ilk hamle işçi çıkararak işçi maliyetlerini kısaktır. Vazgeçilemeyen sabit maliyetlerden yerine birincil değişken maliyet olan işçiler gözden çıkarılmaktadır. Bu sistemin bir gerekliliği olarak her boyuttaki işletme için geçerli bir kuraldır. İşçi çıkarımının piyasa açısından birçok olumsuz sonucu bulunmaktadır. İşsiz kalan kesim piyasadaki satın alma gücünün düşmesine sebep olmaktadır ve tüm sektörler bu durumdan zincirleme olarak etkilenmektedir.

Sosyal güvenlik kurumlarının finansman kaynakları arasında en önemli kalem çalışanların ve işverenlerin ödediği primlerdir. Çalışanların ücret düzeyi ve prime esas kazanç düzeyi sosyal güvenlik kurumlarının toplayabileceği gelir düzeyinin belirleyicisidir. Ulusal şirketlerin uluslararası alanda daha yüksek rekabet gücüne sahip olmalarını sağlamak ve yabancı sermayenin girişini cazip kılmak sosyal güvenlik harcamalarını finanse edebilecek gelir kaynaklarının azalmasına sebep olmaktadır. Liberalleşme gereği dışa açık faaliyetlerin artırılmasının rekabet ve verimlilik artışı sağlayacağı, emek yoğun faaliyetleri arttıracığı, iç ve dış finansal serbestleşmenin yatırımların finansmanı için gerekli kaynakları arttıracığı, dolayısıyla istihdamı arttıracığı varsayılmaktadır. Ancak uygulamada sistem bu şekilde işlememektedir.

Türkiye'den örnek verecek olursak istihdam artışı sağlanamamıştır. Bunun sebebi yeterince rekabetçi ortamın sağlanamaması, devalüasyon dolayısıyla artan girdi maliyetlerinin ücret düşüşleriyle karşılanması ve mark-up fiyatlama politikasıyla kar marjlarının düşmemesi, tersine artmasının da olumlu etkisinin görülememesidir. Ücret ve verimlilik arasındaki ilişki tamamen kopmuştur. Ücret düzeylerinde verimlilik, yatırım ve istihdam gibi ekonomik

¹³¹ X Jinping, Guan , "Globalization, Inequality and Social Policy: China on the Threshold of Entry into the World Trade Organization", Social Policy and Administration, 35/3, 2001, S. 242-257

faktörlerden çok siyasi ve sosyal faktörler belirleyici olmuştur. Ulusal gelir içinde ücretlerin arttığı dönemde yatırımlar artış göstermiştir. Ücretlerin azaltıldığı durumlarda yatırımlar ve dinamik büyüme engellenmekte, istihdam artışı düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Bu durum ücret düzeylerinin talebi önemli derecede etkilediğini göstermektedir. Diğer taraftan 1980-1988 aralığında ücretlerin düştüğü, karların arttığı dönemde yatırımların aynı hızda artmadığı görülmüştür.¹³²

Küreselleşen ekonomide sıkça yaşanan krizler piyasada iş kayıplarına, işsizlikte hızlı artışa ve kayıt dışı istihdamın artışına yol açmaktadır. Türkiye’de de kayıt dışı istihdam sorunu en önemli etkenlerden birisi haline gelmiştir. Küreselleşme süreci yüksek istihdam ve çıktı artışı sağlayamamıştır. 1990’ların başından buyana küresel krizler şiddetini arttırarak yaygınlaşmıştır. Finansal serbestleşme ülkelerin krize girme sıklıklarını arttırmıştır. Artan finansal krizler istihdamın korunmasızlığını dolayısıyla işsizliği arttırmıştır.¹³³

Sistemin ulusal ve uluslararası düzeyde gelir eşitsizliklerini büyütme de olduğu görülmektedir. Yapısal uyum programı uygulayan pek çok ülkede 1980’lerden sonra yoksulluk ve gelir eşitsizlikleri artmıştır.¹³⁴ En yüksek gelir grubunda olanların gelirden aldıkları payın artmasına karşılık orta, alt ve en alt gelir grubunda olanların payları gerilemiştir. Bu durum geliri azalan kesimin sosyal güvenlik sistemine katkı yapabilmelerini olanaksız hale getirmekte ve ülke genelinde sosyal haklardan yararlanımı sınırlandırmaktadır.

Küreselleşmenin gerektirdiği liberalleşme devletlerin sosyal güvenliği bir yük olarak görmesini ve artan sosyal güvenlik yükünden kaçınmasına sebep olmaktadır. Bu bakış açısı devletin sosyal güvenliğe doğrudan katılımını sınırlandırarak özel sektörün bu alandaki rolünün arttırılmasına yönlendirmektedir. Devletler sosyal güvenlik alanında sadece asgari düzeyde bir koruma sağlayarak düzenleyici ve koordinatör rolünü üstlenmekle sorumluluklarını sınırlandırmayı tercih etmektedir. Özelleştirmenin esnekleşen işgücü piyasalarının sorununu çözmede uygun bir araç olabileceği öngörülmektedir. Ancak bu tarz uygulamalar özel zorunlu emeklilik tasarruflarının sosyal sigorta emeklilik programlarını almasıyla uzun dönemde olası emekli sayısının azalacağını göstermektedir ve kısa dönemde yüksek geçiş maliyetleri nedeniyle kamu harcamaları sorununu daha da büyütmektedir.¹³⁵

¹³² Yentürk, Nurhan, "Türk İmalat Sanayinde Ücretler, İstihdam ve Birikim", Yüzyıl 7binyıl Biterken Dünyada ve Türkiye’de Durum, Türk-İş 1999 Yıllığı, Cilt 2, S. 171-172

¹³³ Lee, Eddy, "Globalization and Employment: The New Policy Agenda", Development, 43/2, 2000, S. 18-20

¹³⁴ Özsuca, Dç. Dr. Şerife, "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi SBF Dergisi, S. 143

¹³⁵ Özsuca, Dç. Dr. Şerife, A.g.y., S. 148

Kamu sosyal güvenlik kuruluşlarının sunduğu hizmet kalitesinin yetersiz oluşu özelleştirme yönündeki eğilimleri güçlendirmektedir. Özel sektör işletmeleri arasındaki rekabetin hizmet kalitesini arttıracığı varsayılıyor olsa da kamu programlarının maliyetlerinin özel sektöre nazaran daha düşük olduğu bilinmektedir. Özel sektör bu hizmeti karşılığında kendi payını alacaktır. Sosyal güvenlik idaresinin özelleştirilmesi hizmet alan nüfus kapsamını arttırmayacaktır. Çünkü yoksullar için çekici olamayacak olan bu programlar kayıt dışı istihdam için olumlu sonuçlar doğurmayacaktır. Büyük bir kesim sosyal güvenlik kapsamı dışında kalacaktır. Kendi hesabına çalışan kesime de cazip gelmeyecektir. Diğer taraftan özel mesleki gruplara hitap edecek olan özel programlar yaşlı nüfus arasındaki gelir eşitsizliğini arttıracaktır.¹³⁶

Küreselleşme ulus devletlerin geniş kapsamlı refah politikaları uygulamalarını ve finansman kabiliyetlerini erozyona uğratmaktadır. Diğer taraftan artan gelir eşitsizlikleri, yoksullaşma ve işgücü piyasasının esnekleşmesi yaşam standartları düşük olan bireylerin sosyal güvenlik taleplerini şiddetlendirmektedir. Hükümetler küreselleşme sürecinde uluslararası rekabet ve toplumsal yararlılık ikilemiyle karşı karşıya kalmaktadır. Rekabet edebilirliği arttırabilmek için ucuz emeğin avantajını kullanmak temel bireysel ihtiyaç ve hak olan sosyal güvenliği zayıflatmaktadır.

Diğer taraftan yüksek teknoloji sektörlerde ucuz emek avantaj yaratmamaktadır; tam tersine beyin göçüne sebep olduğu için rekabet edebilirliği zayıflatmaktadır. Emek maliyetini aşağıya çekmek için sosyal korumanın zayıflatılması ve gelişmekte olan ülkelerin birbirlerini izleyerek bu yola başvurması hiçbir gelişmekte olan ülkenin uluslararası rekabette avantaj kazanmasını sağlamamaktadır.¹³⁷

Gelişmekte olan bir ülkenin diğer gelişmekte olan ülkelerin refah harcamalarını sınırladığı bir ortamda toplumsal fayda gözetmesi olanaksız hale gelmiştir. Bu noktada küresel sürdürülebilir refah artışının sağlanması esasında temeli oluşturan bireysel güvenliğin sağlanabilmesi için algılamalar değiştirilmelidir. Emek maliyetlerini geriletmeye yönelik uygulamaların uzun vadede yarar sağlaması beklenmemelidir. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler karşısında rekabet edilebilirliklerini arttırmayı hedef almalıdır. Kalıcı ve uzun vadeli çözüm gelişmekte olan ülkelerin ve gelişmiş ülkelerdeki süreçten etkilenen bireylerin de insanlığın menfaatini kamusal menfaat olarak gözeterek küresel boyutta sosyal standartları hayata geçirebilecek uluslararası bir dayanışmaya gidilebilmesi ekonomik güvenlik alanında arzu edilen bir gelişme olacaktır.

¹³⁶ Gillion, Colin, Turner, John, Bailey, Clive, Latulippe, Denis (Eds) (2000), Social Security Pensions Development and Reform (Geneva: International Labour Organization), s. 37,428-429

¹³⁷ Özsuca, Dç. Dr. Şerife, A.g.y., S. 149-150

Sosyal güvenlik özellikle yoksul kesim için bireysel ekonomik güvenliğin büyük bir parçasıdır. Sosyal güvenlik devletin insani yaşam koşullarını sağlayabilmesindeki öncelikli hizmetidir. Küresel alandaki rekabet ortamı piyasada işgücü maliyetlerini düşürme eğilimi sergilemektedir. Devletin tek başına işgücü maliyetleri ile ilgili müdehalede bulunması o devletin rekabet gücünü etkileyebilecektir. Gelişmiş ülkelerde de sıkça yaşanan ekonomik krizler işsizliği beraberinde getirmekte ve bu ülkelerdeki gelir adaletsizliklerini de arttırmaktadır. Bu sebeple işgücü açısından istihdam ve maliyet küresel ekonomik sistemin sorunudur ve ulusal değil küresel boyutta standartların oluşturularak çözüm aranması daha anlamlı sonuçlar doğuracaktır.

2.4 Küreselleşme ve Teknolojik Gelişmeler

Yeni küreselleşme dönemi teknolojik gelişmelerle doğru orantılı olarak hız kazanmıştır. İletişim ve ulaşım olanaklarının artması ve hızlanması ile bilgi ve maddeye erişim kolaylaşmıştır. Teknolojik gelişim ile ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüklerde önemli bir kayma oluşmuştur. Bir ülkenin diğer bir ülke karşısındaki rekabet pozisyonu, gittikçe artan bir biçimde insan kaynaklarının kalitesiyle, bilgiyle, üretim sürecine uygulanan bilim ve teknoloji ile belirlenir hale gelmiştir. Bol işgücüne ve hammadde kaynaklarına sahip olmanın sağladığı karşılaştırmalı üstünlük giderek önemsizleşmektedir. Katma değeri olan nitelikli işgücü ve ürünlere sahip olan ülkeler ile doğal kaynaklara sahip olan gelişmekte olan ülkeler arasındaki denge gelişmiş ülkeler lehine bozulmaktadır.

Uluslararası ticaret binlerce yıldan beri sürdüğü halde; ancak 19. yüzyıl sonlarındaki yeni taşımacılık ve iletişim araçları küresel bir ekonomi oluşturmak üzere dünyanın her yerini birbirine bağlamaya başlamıştır. O zamandan günümüze uluslararası ticaret, hemen hemen kesintiye uğramaksızın toplam dünya üretiminden daha hızlı bir artış göstermiştir. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra 1950-1994 yılları arasında dünyada üretim yılda ortalama %4 oranında artarken, dünya ticaret hacmi de %6'nın üzerinde artış göstermiştir. Başka bir deyişle, 45 yıl içinde dünya mal üretimi 5.5 misli büyürken, dünya ticareti de 14 misli büyüme göstermiştir. Bu gelişmeler teknolojik gelişim ve teknolojik gelişmenin taklit edilebilirlik özelliğinin etkisiyle gerçekleşmiştir.¹³⁸ Taklit edilebilirlik gelişmekte olan ülkelerin kendi lehlerine kullanabilecekleri bir avantajdır. Üretilmiş olan teknolojinin taklit edilmesi bu teknolojiyi yeniden üretilmekten daha düşük maliyetlidir. Diğer bir önemli etken nitelikli işgücüdür nitelikli işgücü beşeri bir üretim faktörü olarak sermayeyle eş değer olarak

¹³⁸ Yürekli, Özlem, "Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Etkileri ve Türkiye Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2004, S. 60

görülmektedir. Sermaye tek başına nitelikli işgücü olmadan kazanç getirmemektedir. Bu açıdan beyin göçünün sermayenin hareketliliği kadar önemli olduğu görülmektedir.

Teknolojik gelişmelerin bu gelişmelerden faydalanan tarafın ekonomik güvenliğini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Teknolojinin küreselleşme ile erişilebilirliğinin artması söz konusu iken teknolojinin maliyeti de erişilebilir olması açısından etkili bir unsurdur. Özellikle ticari faaliyetlerinde teknolojiyi kullanabilen kesimler maliyetinden daha fazla katma değer yaratarak karşılaştırmalı rekabet üstünlüğü kazanmaktadır.

2.4.1 Küreselleşme ve Askeri Teknoloji İlişkisi

Birinci ve ikinci dünya savaşı gibi iki büyük sıcak savaştan sonra yaşanan Soğuk savaş askeri teknolojideki yenilikler dünya çapına hızla yayılmıştır Orta çağda silah teknolojisindeki yeniliklerin Avrupa'ya yayılması iki yüzyıl alırken, 20. yüzyılda Hindistan'da nükleer kabiliyetin kazanılması elli yıldan az sürmüştür. Bunda şüphesiz teknolojik gelişmelerin katkısı bulunmaktadır.

Diğer taraftan malların, insanların ve sermayenin küresel hareketliliği yeni güvenlik tehditleri oluşturmaktadır. Ötekileştirme politikalarıyla tehdit algılarını arttırmaktadır. Güvenliği sağlamakta en etkili yöntem olarak görülen silahlanmayı sağlamak için firma birleşmeleri ile ortak üretim yöntemlerine yönelmekte ve ortak temin oluşturulmaktadır. Barış zamanında yapılan askeri harcamalar gelecekteki tehditler için sigorta olarak görülmektedir. Milliyetçi akımlar dış güvenlik açısından işbirliklerini engellemekte iken tehdit algılamalarının artması ile işbirlikleri artmaya başlamıştır. Soğuk savaş sonrasında iç talebin düşmesiyle ihtiyaç duyulan firma birleşmeleri USA'da 1995'de, AB'de 1997'de hız kazanmıştır. AB gelişme sergilemesine karşın USA ile rekabet edebilecek güce erişememiştir.¹³⁹

Uluslararası ve ekolojik terörizm, uluslararası organize suçlarla gerek geleneksel askeri yöntemlerle gerekse ulusal yöntemlerle mücadele edilmektedir. Son yıllarda yaşanan savaşlar teknolojik üstünlüğün savaşların sonuçlarını etkilediğinin kanıtıdır. Güç, teknolojik üstünlük ile tanımlanmaktadır. Teknolojik gelişmeler sadece belirli bir tehdiye yönelen savunma sistemlerini değil çok çeşitli tehditlere yöneltilebilecek savunma sistemlerini gerektirmektedir. Ar-ge harcamalarıyla paralel olan teknolojik askeri yatırımlar ekonomik güç sahibi olmayı ve diğer ülkelerle işbirliği yapmayı gerektirmektedir.¹⁴⁰ Yüksek elektronik teknolojiye sahip

¹³⁹ Ari, Ünal, Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Yeni Güvenlik İhtiyacı ve Savunma Sanayii Konsepti, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2004, S. 133, 138, 140, 154

¹⁴⁰ Ari, Ünal, A.g.y., S. 193-194

savunma sistemleri, gelişmiş küresel endüstrilerle üretilebilmektedir. Ayrıca bilgi ve teknolojinin sağlayacağı avantajların korunması diğer devletlerin de bu niteliklere sahip olmasını gerektirmektedir. Bilgi ve teknolojinin güvenliği (fiziksel olmayan güvenlik)¹⁴¹ da kavram olarak yaşamımıza girmiştir.

Askeri teknolojilerin geliştiriliyor olması küresel güvenlik ortamını olumsuz etkilemektedir ve yeni tehdit algulamalarının oluşmasına sebep olmaktadır. Silahlanma eğilimi barışçıl bir yöntem değildir. Ekonomik olanakların sosyal alanda harcanmasına daha çok ihtiyaç duyulurken askeri alanlara harcanması savunma sanayinin ekonomik güvenliğini olumlu etkilerken küresel barış ortamını ve ekonomik güvenlik ortamını olumsuz etkilemektedir.

2.4.2 Finansal-Ekonomik Küreselleşme ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi

Ticarette dünya şimdiye kadar hiç bu kadar serbest olmamıştır. Gelişen ve dönüşen ekonomiler, piyasalarına dışa açılmasını ve dünya ticaretinin paylaşımını artırmaya yönelik baskı yapmaktadır. Süreç devamlı olarak yeni ürün ve hizmetler doğurmaktadır. Dünya ticaretinin ulusal ekonomilere olan bağlılığı şimdiye kadar hiç olmadığı kadar derinleşmiştir. Ülkelerin sınır ötesinden gelen ürün tüketimi artmakla kalmamış, deniz aşırı ülkelerdeki üretim süreçlerine de bağımlı hale gelmiştir. Ürün üretim süreci bir bölümü başka ülkelerde üretilebilecek şekilde kolayca parçalanabilmektedir. Rekabet baskısı ticaret ve yerel ekonomi arasındaki sınırları belirsizleştirmektedir. Hiçbir ekonomik faaliyet küresel rekabetten ayrılamamaktadır. Her ülke kendine özgü karşılaştırılabilir avantajlara sahiptir; Ancak her alanda avantaj sahibi olma veya hiçbir alanda avantaj sahibi olamama durumu söz konusu değildir. ÇUŞ tüm dünyaya yayılan yatırımlarının güvenliğini ve devamlılığını sağlamak için uluslararası örgütlenmeler üzerinde hakimiyet kurmakta ve devletler üzerinde kontrol sağlamaya çalışmaktadır.

Teknolojik gelişmelerle ticaretteki kazanç dağılımı değişmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerle yapılan ticarette nitelikli işgücünün değer kazanırken niteliksiz işgücü teknolojik gelişmeler ve maliyetleri kısma çabası neticesinde değer kaybetmektedir. Bu konuda ulusal yönetimler yapısal değişim mağduru olan çalışanları korumak veya kayıplarını telafi etmek rekabet baskısına karşı sosyal faydaları gözetmek durumundadır. Uluslararası düzenlemeler piyasadaki yanlışlar ve dışsallıkları düzenlemede zayıf kalmaktadır. WTO etkili aktör olarak uluslararası ticaret rejimlerini düzenlemektedir; ancak ticaretin liberalizasyonunda daha yolun başındadır ve ÇUŞ'den yana tavır sergilediği görülmektedir.

¹⁴¹ Karabulut, Bilal, "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2009, S. 134

Küresel piyasanın gelişimine uyum sağlamak amacıyla yapılan düzenlemeler çoğunlukla ulusal boyutta kalmaktadır. Uluslararası sistemde yasal açıklar bulunmaktadır. Toplumsal faydaların gözetilmesi için bu açıkları dolduracak yasalar şeffaflık ve geniş katılım oluşturulmalıdır.

ÇUŞ bir yana küresel finans piyasaları merkezileşmiş ve dünyadaki finansal akış karşı konulamaz rakamlara ulaşmıştır. Finansal akışın sürekliliği ve hızı teknolojik gelişmeler ile mümkün hale gelmiştir. Para piyasaları dünya ticaretinin altmış katı hacimle dönmektedir. Uluslararası piyasalar günün yirmi dört saati anlık işlemlerle spekülasyon hareketleri olduğu uzun dönemli yatırım ve ticaretin finanse edildiği piyasalar haline gelmiştir. Ancak piyasaların doğası istikrarsızdır. Para piyasalarının uzun dönem faiz ve değişim oranlarına karar veriyor olması devletlerin politikalarını belirledikleri anlamına gelmemekle birlikte politika yapıcıların maliyet ve risk algılamalarında kritik ve radikal değişimlere sebep olmaktadır. Bu karışık ve radikal değişimler piyasalar üzerinde kısa vadeli etkilere sahip olmaktadır. Zaman zaman geç kalmış müdahaleler olmaktadır ve uzun dönemli stabilite sağlayıcı sonuçlar doğurmamaktadır.

Spekülasyon piyasaların benzersiz, belirsiz ve değişken hali finansal kurumların ve devletlerin ekonomi politikalarına ve para birikimine zarar vermektedir. Finansal hareketler üretim gibi reel bir kaynağa dayanmamaktadır. Sanal ve hareketliliği yüksek faktörler olması sebebiyle risk içermektedir. Bu sebeple devletler daha fazla korumacı makroekonomik stratejiler izlemektedir. Finans piyasalarının birbirine olan derin bağlılığı ve sıcak paranın hızlı hareketi buna kısa zamanda uyum sağlayamayan ekonomilerde yıkıcı etkilere sebep olmaktadır. Küresel sistemin acımasız doğası bu noktada da hassas dengelerin sağlanmasını gerektirmektedir. Teknolojik gelişmelerle hız kazanan ekonomik ve finansal küreselleşme küresel ekonomik güvenliğe olan olumsuz etkileri kendini daha çok hissettiriyor olsa de özünde çözümleri de üretebilecek potansiyele sahiptir. Hassas dengelerin sağlanması sistemle uyumlu kontrol mekanizmalarının da teknolojik alt yapılarla geliştirilmesine olanak sağlayacaktır.

2.4.3 Kültürel Küreselleşme ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi

Askeri ve politik kontrol zayıflığı olan premodern imparatorluklarda birlik, kültürel birliktelik ile sağlanmıştır. Yeni ve güçlü kimlik oluşumunun sağlandığı Ulus devletlerin kurulmasına kadar parçalanmış ve yaygın bölgesel kültürlerin ve küresel kültürlerin bulunduğu uzun bir dönem yaşanmıştır. Ulusal devletler bütünlüğü sağlamak için eğitim, dil ve iletişim kontrolü ile küresel kültürün oluşmasının önünü kesmiştir.

Televizyon, radyo, internet, uydu ve dijital teknolojiler anında iletişimi sağlamasıyla diğer kültürlerin değerini daha önce olmadığı kadar ortaya koymaktadır. Popüler kültür günümüzde kültürel iletişimin gücü, hızı ve yoğunluğuna erişememektedir, ulusal kontroller ise etkisiz kalmaktadır. Örneğin İngilizcenin dominant dil haline gelmesi dil farklılıklarının iletişimdeki engelini ortadan kaldırmaktadır. Kültür çok geniş kapsamlı ve toplumun tüm yaşamına nüfuz eden bir kavramdır. Günümüz modern dünyasında toplumlararası ilişkileri “uluslararası ilişkilerle”, toplum içerisindeki ilişkileri “sosyoloji” ile açıklamak kültürel değişim ve gelişimleri açıklamak için yeterli değildir. Toplumlar arası ilişkiler ve toplum içi ilişkiler birbiriyle etkileşim içerisinde bulunan dinamiklerdir. İletişim araçlarının kullanımının artışı sosyal sorunları ortaya çıkarmakta ve sosyal hareketleri şekillendirmektedir. Batı toplumunun iletişim araçlarını kullanmadaki üstünlüğü kültürel anlamda etkinliğinin fazla olduğunu göstermektedir. Ancak “kültürel emperyalizm” kavramının ekonomik anlamda kapitalist sistemin tüketim toplumunun oluşumunu teşvik eden bir hakimiyeti temsil ettiğini söylemek daha doğru olacaktır.¹⁴²

Kültürel küreselleşme bugün ülkeler değil şirketler tarafından yönetilmektedir. Haber ajansları ve yayın evleri haber, eğlence ve reklamla karışık olarak sundukları yayınlar kültür ve ekonomik pazarın gelişimini ilişkilendirmektedir. Şirketlerin yerel ve ulusal kültürler üzerindeki etkinliği medya aracılığıyla artmaktadır. Büyük sermaye sahibi güçlerin markalaşmakta, tüketim alışkanlıkları lüks ürünlere kaymaktadır. Diğer taraftan sermaye sahibi maliyetleri düşürmek ve karı maksimize etmek için tüketici tercihlerinin farklılıklarının azaltılması ve standartlaştırılması amaçlanmaktadır. Ancak her ne kadar teknolojik gelişmeler baskın kültürün tüm dünyaya yayılmasını sağlıyor olsa da ekonomik tercihler açısından yerel halklar yabancı ürünleri alışılmadık dışında yorumlamaktadırlar ve bundan dolayı ürünler farklı versiyonları ile karşımıza çıkmaktadır. Tüketicileri gruplandırarak yapılan ürün farklılaştırmaları ve standartlaştırmaları ile maliyetleri düşürerek sermaye her zamanki gibi maksimum maksimum karı elde etme amacı gütmektedir. Kültür üzerinde hakimiyet kurulamadığı gibi tercihler üzerinde de hakimiyet kurulamamaktadır.

Kültürel emperyalizmin bireyin ana kültüründen uzaklaşmasının ötesinde ahlaki değerlerde meydana getirdiği değişiklik önemlidir. Daha lüks ürünlere sahip olmak isteyen birey daha fazla kazanç elde etme güdüsüyle diğer bireylerle rekabete girmektedir. Ötekileştirme girişimleri bu rekabet dürtüsünden beslenmektedir. Kapitalist sistemin çıkar

¹⁴² Sungur, Yr. Dç. Dr. Suat, "Kültürel Emperyalizmin Ötesi: Küreselleşme, İletişim ve Yeni Uluslararası Düzen", Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies 1 (1), 2008, S. 96-98

motivasyonu birey boyutunda da kendini göstermektedir. Gelirinin üzerinde harcamalar harcamalar yapan, yenilenen bir borç yükü altında bulunan birey ekonomik sisteme daha bağımlı hale gelmektedir ve sistemin dayatmalarına boyun eğmek durumunda kalmaktadır.

Kültürel emperyalizmin bireysel ve ulusal kimliklerin algılamaları üzerindeki gelecekteki etkileri soru işareti oluşturmaktadır. İletişim alanında “eski medya” olarak adlandırılan yayınları vasıtasıyla iletilen bilgilerin ve yönlendirmelerin yanında teknolojiyi kullanabilen kesimlerin daha çok kullandığı internet ve sosyal medya yoluyla yapılan bilgi paylaşımları öne çıkmaktadır. Çok kültürlü politikaların uygulanıp uygulanamayacağı veya nasıl uygulanacağı; ulusal, dini ve etnik kimliklerin buna tepkisi, bu iki etken arasındaki denge belirsizliğini korumaktadır. Kant’ın yaklaşımına göre özerk, rasyonel ve hak sahibi olan bireyin öznesi olduğu kosmopolitan bakış açısı eninde sonunda modern çağda durumu kendine uygun hale getirecektir ve ahlaki-hukuki düzen hakim olacaktır.¹⁴³ Ahlaki değerleri yansıtacak hukuki sistemin oluşumu ve uluslararası ilişkilerin öznesi olan bireyin toplumsal yansımaları oluşturan devlet arasındaki uzlaşmayı gerektirmektedir. Sivil hareketler bireyin iradesini yansıtan kolektif yapılanmalar olarak bu uzlaşmayı sağlama görevini üstlenmektedir.

Ekonomik güvenlik açısından teknolojik gelişmeler algıların yönlendirilmesinde imkan sağlayan etkili kanallar olan internet ve sosyal medya kullanımı yaygınlaştırmıştır. Bu kanalların çoğunlukla bireysel paylaşımları içermesi sebebiyle sosyal değerleri ön plana çıkartabilecek bir yapıya sahiptir. Teknolojik iletişim olanaklarının etkili bir şekilde kullanımının yaygınlaşması başarılı sivil örgütlenme biçimlerinin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Teknolojik gelişmelerin bekli de küresel ekonomik güvenliği en olumlu açıdan etkilediği gelişimi iletişim alanında olmuştur.

Sonuç olarak; liberalleşme ile ekonomik alanda sınırların silikleşmesi gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde refah artışını sağlamakla birlikte üretim olanaklarının geliştirilerek sürdürülebilir bir kalkınmaya sahip olabilmek için kaynakların rasyonel kullanımını, makro ekonomik yapıların sağlam bir şekilde oluşturulmasını ve sermaye birikimini gerekli kılmıştır. Bu birikimi yeterli miktarda sağlayamayan ülke ekonomileri borçlanma yolunu tercih etmiş ve sermayenin reel olan üretim sektöründen finansal sektöre kaymasına sebep olmuştur. Refah artışı beraberinde borçları da getirmiş ve sağlanan finansal kaynakların doğru alanlarda kullanılmaması ekonomik anlamda olumlu olması beklenen süreci olumsuz bir sürece dönüştürmüştür. Ekonomik ve politik sebeplerle başlayan ve yeni küreselleşme dediğimiz

¹⁴³ Ağcan, Muhammed A., İmmanuel Kant ve Uluslararası Egemen Devlet, Kozmopolitan Siyaset ve Evrensellik/Farklılık, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 8, Sayı 32, 2012, S. 1-4

teknolojik gelişmeler ile hızlanan küreselleşme kavramı bireysel alandan uluslararası alana kadar çıkar çatışmalarına sahne olarak ekonomik ve politik etkilerle insani yaşam koşullarını olumsuz etkileyen bir süreç haline dönüşerek ekonomik güvenliği tehdit eder hale gelmiştir.

Birey de piyasa yönlendirmelerinin etkisinde kalarak sosyal yaşamında dahi bu hakim görüşün eğilimlerini sergilemektedir. Kar ve çıkar maksimizasyonunun sağlanma çabası normal karşılanan bir durum olarak benimsenmektedir. Piyasa kar maksimizasyonu için daha fazla tüketim, daha lüks marka kullanımı ve daha lüks yaşam standartlarına özenme duygusunu yaratarak gereksiz harcamalar yapan, tasarruf edemeyen, bununla birlikte tatminsiz ve mutsuz olan toplum oluşumunu tetiklemektedir. İnsani yaşam standartlarını sağlamakta zorlanan bireyler lüks harcamalar yapma eğilimleri ile borç altına girmektedir. Devletlerin yaşadıkları ekonomik krizler gibi bireylerde ekonomik krizler yaşamakta borçlarını borçla kapatmak durumunda kalabilmektedir. Birey piyasanın yönlendirmelerine karşı yönetemediği algıları ile kendi ekonomik güvenliğini tehdit eder hale gelmektedir.

Küçülme eğilimi gösteren devlet yapısı görevi olan sosyal harcamaları yapamayacak duruma gelebilmektedir. Sermaye ile birey arasındaki dengeler sağlaması gereken devlet yapısının zayıflaması ile birey tek kutuplu sistem içerisinde kendini sermaye ile karşı karşıya bulmaktadır. Kaldı ki küresel ekonomik sistem içerisinde bireyin insani yaşam koşulları altında yaşayabilmesi devletin tek başına sağlayamayacağı küresel boyuttaki bir uzlaşmayı gerektirmektedir. Temel sorun küresel sistemi yöneten anlayıştır ve etik değerlerin hakimiyetinin maddi değerlerin önüne geçirilmesi ile oluşturulacak yeni bir küresel sisteme ihtiyaç duyulmaktadır.

Küresel sistem liberalleşme ile ekonomik alanda bireyin yaşam koşullarını iyileştirmiş iken sermayenin güçlenmesi ve sermayeye olan bağımlılığın oluşması ile ekonomik güvenliği olumsuz etkileyen bir sürece dönüşmektedir. Ekonomik güvenlik alanında küresel ekonomik güvenliğin ve bireysel ekonomik güvenliğin birbiriyle paralel olarak gelişen kavramlar olduğu göze çarpmaktadır. Küreselleşmenin küresel boyutta gelir adaletsizliğini arttırdığı, piyasa ve birey arasındaki hassas dengeleri sağlayamadığı görülmektedir. Algılamaların yönlendiriliyor olması küresel sistemin emperyal anlayışın sisteme hakimiyetini mümkün hale getirmektedir. Ötekileştiren yönlendirmeler ekonomik alanla ilişkilendirilen her alanda tehdit algılaması yaratarak algıların saptırılmasına sebep olabilmektedir. Küresel ekonomik sistemin sorunları algı sapmaları ile kültürel ve siyasi sorunlara dönüşebilmektedir. Çağımız yorum çağıdır. Hukuk kuralları dahi yorumlamaya bağlı olarak farklı uygulamaların oluşmasına sebep olmaktadır. Bu sayede uluslararası hukuk dahi piyasa aktörleri söz konusu olduğunda geçerliliğini yitirebilmektedir.

Küresel sürecin bir parçası olan bağımlılıklar hassasiyetleri daha da arttırmaktadır. Küresel ekonomik güvenlik bu doğrultuda ilişkilerde daha fazla güven ihtiyacını doğurmaktadır. Etik değerlerin hakimiyeti sağlanmadığı sürece küresel barış ve güven ortamının sağlanabileceği söylenemeyecektir. Piyasa temelli yaklaşımların etik değerler olan sosyal faydaya hizmet etmesi gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Sosyal faydanın gözetimini sağlayacak olan devlet yapılarına ve uluslararası kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni bir küresel sistem oluşumunun sağlanmasında tetikleyici olacak aktörlerin sivil birlikler olacağı öngörülmektedir. Bireyin katılımıyla ve paylaşımlarıyla anlam kazanacak olan sivil birlikler farkındalıkların artmasını destekleyecek, algılama hatalarını oluşumunu azaltacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM HAREKETLERİ ve KÜRESELLEŞME

3.1 Sivil Toplum Hareketlerinin Önemi

Postmodern olarak nitelendirilen günümüz dünyasında akıl ve duygu arasındaki bağ koparılmaktadır. Farklılaşmayı, çeşitliliği ve egoizmle bezenmiş bireyciliği ön plana almaktadır. Neticede kolektif bilinç kaybolmaktadır. Diğer taraftan dayatılan düşüncelerle bireyin iradesi baskı altına alınmaktadır. Bireysel seçimler bireysel özgürlüğe bağlıdır ve bireysel özgürlük kolektif oluşumlarla yaratılabilir. Birey özgür olduğu için beraber yaşamamaktadır; beraber yaşadığı için özgür olabilmektedir. Kendini tanımladığı bir kolektif yapıya sahip olmayan ve iradesini gösteremeyen birey yönlendirmeleri sorgulamadan kabullenme eğiliminde olacaktır.¹⁴⁴ Farkında olmadan sistemin bir parçası olma durumu söz konusudur. Farkındalıkların artması sistemden görülen zararın boyutuna bağlı olarak şekillenmektedir. Verilen toplumsal tepkiler hassasiyet kazanılan konularda görülen zararlar doğru orantılı olarak değişmektedir. Kolektif bilinç ve bilgi paylaşımı toplumsal faydanın sağlanabilmesi için temel bir gerekliliktir.

Postmodern yaşam bireysel çıkarı toplumsal faydanın önüne geçirek birey ve toplumu birbirinden ayırmaktadır. Bireysel olan toplumsal olan değerlerin önüne geçmektedir.¹⁴⁵ Birey “arasındalık” olarak nitelendirilen bir hayat yaşamaktadır. Zabala’nın birey neye karşı sorumludur? Nerede durmaktadır? sorusunun cevabı aranmaktadır. Bu sorunun cevabı Rotry’e göre insana karşı sorumluluk olan “medeni sorumluluktur”. Bulduğumuz toplum içerisinde “medeni sorumluluk”un paylaşılmaması durumunda boşluğu içinde bulduğumuz dönemi yansıtacak olan “yorum çağı” nitelemesi doldurmaktadır.¹⁴⁶ Maddi olan değerler ile manevi olan değerler arasında gidip gelen ve mecburiyetlere dayanarak meşrulaştırılan fayda ve tehdit algılamaları olağan hale gelmiştir. Küresel sistemin bir başka yönlendirmesi ise yeni olanı sorgulamaya fırsat tanımaması ve eski olanı sorgulatarak yeni gündemler oluşturmasıdır.

Günümüzde her şey hızlı bir şekilde gelişmektedir. Küreselleşme olarak tanımlanan süreçte birey kendini kendi güncelliği hakkında sorgulamalıdır.¹⁴⁷ Aristoteles’in “gerçek

¹⁴⁴Saribay, Ali Yaşar (2012), Demokrasinin Sosyolojisi, Timaş Yayınları, İstanbul, S. 195-212

¹⁴⁵ Richter, Rudolf (2001), Sosyolojik Paradigmalar, Çev. Necmettin Doğan (2012), Küre Yayınları, İstanbul, S. 134-153

¹⁴⁶ Saribay, Ali Yaşar (2012), A.g.y., S. 128-132

¹⁴⁷ Saribay, Ali Yaşar (2012), A.g.y., S. 195-196

dostluk” olarak tanımladığı “kamusal dostluk”un içeriğini bireyin diğerlerinin iyisini de kendi iyisi gibi benimsemesi oluşturur. Ahlaki değerlerin temelinde de bu yatmaktadır. Sivil toplumun birleştirici öğeleri sempati ve güvendir. Güven olan yerde birlik sarsılmayacaktır. Ortak amaçlar doğrultusunda iyi paylaşılmalı ve iyinin peşinde olunmalıdır. Ekonomik çıkar dürtüsü ile oluşacak tehdit algılamaları ve güven duygusu birbirine zıt yönelimlerdir. Maddi değerler ve manevi değerlerin arasında kalan bireyin algılamalarını ne yönde geliştireceği yorum çağında olduğumuzun bir göstergesidir. Sivil toplum örgütlerinin iktidar sahibi olabilmek için bir araç olarak görülmesi çıkar çatışmasının bir başka yansımalarıdır. Sivil toplum örgütlerinin kamusal yarara ulaşabilmek için araç olarak değil bir amaç olarak görülmesi gerekir.¹⁴⁸

Toplumsal yapılanmaların oluşumu ve başarısı iletişime bağlıdır. İletişim olmadan sistem içerisinde bilgi üretimi ve paylaşımı olmayacaktır. Toplumsal örgütlenmeler iletişim sayesinde küreselleşme içerisindeki karmaşıklıkları ve belirsizlikleri minimize edebilir. Teknolojik gelişmeler ile mümkün hale gelen sosyal medya günümüz dünyasında iletişim ağını kuran birincil araçtır. Orta Doğuda yaşanan toplumsal hareketlerde sosyal medyanın büyük etkisi olmuştur.

3.2 Sivil Toplum Hareketlerinin Gelişimi

Şehir hayatının önem kazanması ile birlikte 12. yy.’da Batı Avrupa’da insan ve toplum hayatı temel alınarak hazırlanan Roma Hukuku insan hayatına yerleşmiştir. Bununla birlikte sivil toplum örgütleri de halk içerisindeki kişilerin hak ve yükümlülüklerini muhafaza edebilmek amacıyla kendini göstermeye başlamıştır. Şehir hayatı birlikte yaşamın yanında ticaretin ve üretimin de gelişmesine neden olmuştur. Ancak bu durum bazı ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir. Üretken ve ticaret ile uğraşan asil şehir aileleri kendilerinin ve şehrin güvenliğini sağlamak için askeri ordular kurmak zorunda kalmıştır. Bağlı olunan hukuk kuralları ile de şehrin yönetilmesi konusunda hem fikir olunmuştur. Ayrıca, şehirde yaşayan insanlar, güvenlik açısından krallık sisteminin devamlı arkasında olmuşlardır. Görülüyor ki; devlet yönetimi ile sivil toplum ilişkisinde karşılıklı anlaşma ve uzlaşmalar yaşanmıştır. Bu hususlar; öncelikle doğan ihtiyaçlardan daha sonra da karşılıklı menfaatlerden kaynaklanmaktadır.¹⁴⁹

Sivil toplum yapısının dört unsuru olduğu savunulmaktadır. Bunlar;

a) Çoğulculuk,

¹⁴⁸ Sarıbay, Ali Yaşar (2012), A.g.y., S. 159-195

¹⁴⁹ Mardin, Şerif. (1990), Türkiye’de Toplum ve Siyaset., Der. M. Türköne-T.Önder, İletişim Yay, İstanbul. S.

- b) Kamusallık,
- c) Özellik,
- d) Yasallık,

Devleti yönetenler ile toplum içerisinde yaşayan sivil halk iletişimi demokratik bir ilişki altında, akla yatan fakat toplumun bir bölümünün güçlü olmasına müsaade edilmeden, yani bir zümrenin düşüncesi, ideolojisi veya taleplerinin hâkim olmadığı yönetim anlayışı ile sağlanabilir. Bu anlatımlardan yola çıkarak; sivil toplum unsurlarından olan çoğulculuk için; sivil toplum bünyesinde yaşamını sürdüren topluluklar yönünden kişilerin karşılıklı özerklikleri, kamusallık için; kişilerin karşılıklı yükümlülükleri, özellik için; kişilerin bireysellikleri, yasallık için ise; bağlı bulunacakları ortak düzen şeklinde tanımlamalar yapmak mümkündür.¹⁵⁰

Gelişmiş toplumlarda sivil toplum kavramı, devlet yönetimine alternatif olarak; anlatım biçimi, değer ve söylem sistemi oluşturabilecek kapasitede; maddi boyutları görebilen düşünce yapısına sahip ve örgütlenebilen sosyal grupların oluşturduğu yapı olarak düşünülebilir.

Devletlerin gücü olduğu gibi, sosyal gruplarında toplum içerisinde belli bir gücü vardır. Hatta sosyal gruplar bazı durumlarda devlet yönetiminin plan ve projelerini tekrar gözden geçirmelerine neden olabilecek, verilen kararları değiştirebilecek veya hiç yapılmamasını sağlayabilecek güce sahip olabilirler. Genel olarak 1960'lardan sonra popüler olmaya başlayan sosyal gruplar, özellikle de marjinal çevreci ve feminist gruplar kendilerini ön plana çıkarmışlardır. Örneğin; feminizmi savunanların toplum içerisindeki; “eşitlik” gibi kavramların gündeme gelmesinde ve gerektiği gibi uygulanması yönünde büyük katkıları olmuştur. Eşitlik kavramı, sosyal hayatın sürdürülebilirliğinde kişilerin veya toplulukların herhangi bir yafta durumuna maruz kalmaksızın; etnik köken, ırk veya din gibi tanımlardan ayrılmış bir şekilde eşit olma hakkının ortaya çıkması kişilerin sahip olması gerektiği en tabii haklardandır. Gerek sosyal hayatta, gerek ideolojik düşünce yönünden veya ticari anlamda, yani bir çok alanda imkan ve fırsat eşitliği büyük önem taşımaktadır. Feminizm düşüncesini savunan bir sosyal grup, kadının farkındalığı ve toplumun gelişimi açısından katkılarını sağlamış ve eşitlik kavramını ön plana çıkarmıştır. Burada “çoğulculuk ve hakların özgürce kullanımı” anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler “Ana Sözleşmesinde” sivil toplum örgütleri; “hükümet dışı kuruluşlar” ismi ile tanımlanmaktadır. Bu durumun “hükümet karşıtı” gibi yanlış bir anlama

¹⁵⁰ Sarıbay, Ali Yaşar (1994), Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam. İletişim Yay. İstanbul, S. 108

çıktığı tespit edildiğinden, daha sonra USA’da sivil toplum kuruluşları için “özel gönüllü kuruluşlar” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵¹

Sivil toplum kuruluşlarının savunduğu ve çalışma yaptığı alanlar açısından başarılı olabilmesi için; kişilerin mesleki kimliklerinden arınarak, devlet veya siyasi bir parti bağlılığından uzaklaşarak çalışma yapması gerekmektedir.

Ortadoğu ülkelerinde sivil toplum kuruluşlarından olan beklenti; özellikle demokrasiye geçilmesi ile birlikte, tek düzen yönetim sistemine, diktatörlüğe ve devletin keyfi uygulamalarına karşı tavrını belli etmesi ve bunların engellenmesi için proje üretilmesidir.

Bunlar anlaşılabilir beklentiler olsa da sivil toplum örgütlerinin fazlaca siyasi çalışmalar yapması demokratik anlamda sıkıntılar doğurabilmektedir. Ortadoğu coğrafyasında genellikle meslek grupları, sendikalar ve medya gibi kuruluşlar özerk bir yapıya sahip değildir. Bununla birlikte, ülkemizde sendikalar, belli bir ideoloji yapısına sahip gruplar, meslek odaları ve buna benzer birçok sivil grup özellikle belli dönemlerde (1970’ler ve 1980’ler gibi) fazlaca siyasetin içine bulaşmış ve bu durum ayrışmaya ve bölünmelere yol açmıştır. Bu durum, devletin siyasi gücünü ve politikalarını oldukça fazla etkilemiştir. Türkiye’de 1983 yılından sonra marjinal siyaset popülaritesinin düşmesi ile kadınların, meslek odalarının ve bir çok siyasi kimliklerin taleplerini rahatça ifade etmesi sağlanmıştır. Sosyal eylemlerin ayarında yapılması ve sınırlandırılması, toplumun sunduğu projeler ile birlikte hareket edilmesi demokratikleşme anlamında büyük katkı sağlamaktadır. Toplumsal alanda takip edilen kişiler “doğruluk” kavramının yalnızca kendilerinde olduğunu iddia ettiklerinde, bu kişilerin karşılarında olanlar totaliter siyasi proje geliştirmeye başlarlar. Sivil toplum yapılarında mevcut olarak bulunan totaliter eğilimlerin dengelenmesi için; kimlik politikalarından uzaklaşarak etkileşim politikalarına yoğunlaşılması gerekmektedir.¹⁵²

Bununla birlikte, etkileşime dayalı sivil toplum grupları ülkemizde popülaritesini artırmaktadır. Örneğin; vakıflar, meslek grupları, iş dünyasına ilişkin kuruluşlar, belirli sürelerde toplanan örgütler, basılı ve görsel yayına odaklı kuruluşlar, çevresel dernekler, feminizm eylemleri gibi birçok toplumsal grup, herhangi bir yere bağlı olmadan faaliyetlerini sürdürmektedirler.¹⁵³

¹⁵¹ Dinçer, Meral, Çevre Gönüllü Kuruluşları, Türkiye ÇevreVakfı Yay.,Ankara, 1996, S. 111.

¹⁵² Göle, Nilüfer (2000), Melez Desenler. Metis Yay., İstanbul, S. 36.

¹⁵³ Göle, Nilüfer, "Liberal Yanılgı", Türkiye Günlüğü, Güz. 1993, Sayı 24, S. 17

Türkiye’de 2014 yılı itibariyle 100.748 dernek faaliyet göstermektedir.¹⁵⁴ Osmanlı ve Selçuklu’dan günümüze kadar ise yönetimi devam etmeyen vakıflar da dahil olmak üzere 41.750 kadar vakıf bulunmaktadır.¹⁵⁵

Günümüz yüzyılında iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte, belli bir bilginin dünyanın istenilen yerinde paylaşılması “enformasyon toplumu” açısından, sivil toplum kuruluşlarının işleyişleri için lehte bir durumdur. Drucker; devlet yönetimlerinin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyanın birçok ülkesinde bürokrasi odaklı işlediğini analiz etmiştir. Yani, devletin işlevi yeni kanunlar oluşturmak ve ekonomik hesaplar yapmaktan ibaret olduğunu savunmuştur. Devlet yönetiminin topluma vereceği hizmetler için bekleneni karşılayamamasından kaynaklı, sivil toplum kuruluşlarının gelişmiş toplumların sıkıntılarını çözme açısından sorumluluk yüklenmeye çalıştığı görülmektedir.

Kişilerin eğitilmesi, toplumsal huzurun sağlanması devletin görevi olduğu gibi vatandaşlarında yükümlülükleri arasında olması gerekir. Gelişmiş birçok ülkede herhangi bir sıkıntı meydana geldiğinde, kişilerin yurttaş olarak olaylara müdahil olması yalnızca belli siyasi partilere oy vermek ile “sığ” bir çerçeveye içerisine algılanmıştır. Kişiler sivil toplum kuruluşlarına katıldıklarında, ülke menfaatine oluşabilecek birçok alanda çalışma yapacaklarına ve kötü giden bazı şeyleri değiştireceğine inanırlar ve bu his ile hareket ederler. Toplum örgütlerinde yer almak, o sivil toplum kuruluşunun bir üyesi olmak tamamen gönüllük esasına dayanmaktadır. Kişilerin hayatını devam ettirebilmeleri için çalışmaları gerekir. Ancak, insanlar çalışma ortamları dışında ayrıca sosyal bir hayata ve yüklenmek istedikleri bazı sorumluluklara ihtiyaç duyarlar. Sivil toplum kuruluşları bazen kişilerin bazen kişilerin bazen de ülkenin sorunları ile ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Bu şekilde, toplum da aidiyet duygusu, birlik ve “çoğulculuk” ortaya çıkmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin amacı asla toplum içinde güç sahibi olmak veya iktidar haline gelmek olmamalıdır. Bu örgütlenmelerin amacı ortaya çıkarmak istedikleri çalışmalar ile öncelikle özerk olmalarıdır. Daha sonra kendileri tarafından belirlenen görevler doğrultusunda hareket etmelidirler.¹⁵⁶

Egemenliğin teorik olarak anlamı ne içeride ne de dışarıda kimsenin kölesi olmamak; içeride hâkim dışarıda ise hâkimlerin eşiti olmaktır.¹⁵⁷ Egemenlik, devletin istikbali yönünden vazgeçilmez bir tanım olarak kabul edilmelidir. Siyasi gücü koruyan ve devletin halk

¹⁵⁴ T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı,

<http://derbis.dernekler.gov.tr/SSL/istatistik/FaalFesihdernek.aspx> (29.04.2014)

¹⁵⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=3>, (29.04.2014)

¹⁵⁶ Drucker, Peter, "Toplumsal Dönüşüm Çağı", Türkiye’de Toplumsal Değişim, Yeni Yüzyıl Yay., İstanbul, 1995, S. 14.

¹⁵⁷ Krasner, S. D. (1999) Sovereignty: Organized Hypocrisy, Princeton University Press, New Jersey, S. 4-10

tarafından yetkilendirilerek tüm gücü kullanma yetisine sahip kılındığını gösterir. Küreselleşme gibi uluslararası etkileşimlerde ulus devlet egemenliğinin ortadan kalkmaması anlayışında da bu irade söz konusudur.

Egemenlik, devlet yönetimine halk tarafından verilmiş ise de; toplumu oluşturan halk kavramına karşı bireyleri hedef alabilecek duruma da gelebilir. Bu durum ortaya çıktığında, toplumu oluşturan kişilere karşı bazı ihlaller, özgürlüklerin kısıtlanması gibi olumsuz hususlar meydana gelebilmektedir. Kişiler sivil toplum kuruluşları kanalıyla bu durumlara müdahale etmeye çalışarak egemenlik gücünün halk bünyesinde olduğu göstermeye çalışırlar.

Bahsi geçen ulus egemenliğinin devlet tarafından kullanılması, kişiler yönünden beklenti ve ihtiyaç duyulan durumların yerine getirilmemesi, toplum tarafından desteklenmeyen devlet projelerinin “devlet çıkarı” dikkate alınarak devam ettirilmesi ve kişilerin özgürlüklerinin sınırlandırılması durumuna getirilebilir. Kişilerin ve toplumun özgürlüklerinin sürdürülebilirliği ve haklarının korunması yönünden muhatap alınan tek kavram “hukuk”tur. Uluslararası ilişkilerde de devletlerin egemenliği hukuksal açıdan değerlendirilmektedir.

Küreselleşme insan haklarının evrenselliği ve asıl olanın insan olması, bu sürecin nihai sonucunu tartışmasız bir biçimde ortaya koymaktadır: insan, dünyanın merkezidir. Ve insan hak ve özgürlükleri konusunda söz sahibi olabilecek bir konuma gelmelidir. Devlet veya sistem insana hizmet etmelidir. İnsan kimlik ve farklılıklarla ayrımcı yönlendirmelerden sıyrılabilmelidir. Egemenlik sahibi olan ÇUŞ, örgütler, süper güç olarak nitelendirilen devletler veya sermaye sahipleri gibi aktörlerin eleştirilen çıkar motivasyonlarının bireysel çıkar motivasyonundan teorik olarak bir farkı yoktur. Dolayısıyla kapitalizmin bireysel çıkar motivasyonu da sosyal çıkarları tehdit etmektedir. Sosyal refahın olmadığı bir toplumda bireyin refahından da bahsedilemez. Dünyanın merkezi olan insandan bahsedebilmek için küresel refah ve huzur ortamını oluşturabilmek sosyal refah ve adaleti sağlayacak bakış açısına sahip olmayı gerektirir.

Egemenliğin kimin elinde olduğu tartışmaları artık boyut değiştirmeli ve bireyin küresel egemenliğinin iplerini nasıl elinde alacağı tartışılmalıdır. Bu anlamda sivil toplum örgütleri sosyal hak ve özgürlüklerin alınması ve korunmasında faaliyet göstermesi sebebiyle temel hareket noktası olarak düşünülebilir. Küreselleşmeyi hızlandıran teknoloji küresel etik anlayışının hakim olmasında kullanılabilir. İletişimin öne alınmaz hızı dünyanın kozmopolit bir hal almasına ve böylece tolerasyonun artmasına etki etmektedir. Tolerasyonu artan bir küresel kültür oluşumu çıkar motivasyonunu da tolere edebilecek güce sahip olabilir. Ütopik olarak görülen bu gibi küresel öngörüler her geçen gün daha kabul edilebilir hale gelmektedir. 2012’de Orta Doğu’daki diktatör rejimlere karşı başlayan tepkiler doğru stratejiler

izlendiğinde toplumların nasıl güçlü tepkiler verdiklerini göstermektedir. Sonuçlarına bakacak olursak halen ne yönde gelişmeler olacağı belirsizliğini koruyor olsa da anlatılmak istenen ütopyik olarak görülen senaryoların gerçekleşebilir olduğudur. Daha demokratik bir dünya için insanların görüşlerini ve tavırlarını dile getirebildikleri platformlara ihtiyaçları vardır. Sivil toplum modern toplumun tanımlayıcı ögesidir.

Sivil toplumun gelişimine bakacak olursak 18. yy.'da tarım toplumundan şehir hayatına geçerek modernleşmenin sağlanacağı süreçte insanların kendi hayatları hakkında karar verebilme haklarını almaları gerekmektedir. Bu haklar sadece demokratik haklar olan seçme ve seçilme hakları değildir. Mülkiyet sahipliği hakkı insanın zorunlu kölelikten kurtulmasını sağlayacak olan haktır. Modernleşme boyutundan başka boyutta tartışılmaya başlanan sivil toplum demokrasi açısından değerlendirildi. Bu dönemde askeri temelli otoritelerin, tek partili veya komünist parti yönetimlerinden demokrasiye geçişi söz konusu oldu. Devletin topluma karşı sorumluluğu, şeffaflığı ve karar alma süreçlerinde sivil topluma açık bir şekilde davranarak etkili yönetimi ile demokratik bir yapıya dönüşümü gerçekleştirmeliydi.

Sivil toplum, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması için önemli hale geldi. Daha önce modern toplumun gereği olarak görülen ve kapitalist tarım toplumu aşamasında tartışılan pazar boyutundaki tartışmalar ile ekonomik boyutta da sivil topluma ihtiyaç duyulmaktaydı. Sivil toplum devrim yapmak, tüm sistemi değiştirmek anlamına gelmekten ziyade sivil toplum devlet, toplum ve birey arasındaki ilişkileri düzenleme göreviyle temellendirildi.

Günümüzde ise sivil toplum Batı toplumlarında gördüğümüz üzere sosyal hareketler bağlamında tartışılmaktadır. Demokrasinin devletten topluma doğru dönüştürülmesi¹⁵⁸ çabaları bulunmaktadır. Başka bir deyişle demokrasinin demokratikleştirilmesi üzerine çalışılmaktadır. İnsanlar sadece eşit olmak değil farklılıklarının olduğu konularda pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilen ayrıcalıklar istemektedir. Bu üçüncü aşamada sivil toplum insanların birlikte aktif ve sorumlu vatandaş olarak hareket ettikleri, sadece hak değil sosyal anlamdaki sorumluluklar bağlamında birlik oldukları bir kamusal alandır.

Barber'in "demokrasi büyük liderler tarafından değil, yetkin ve sorumlu yurttaşlar tarafından sağlanabilir"¹⁵⁹ deyiminden yola çıkarak, demokrasinin devlet temelli olmasının sağlıklı olmadığı ve toplum temelli demokrasi anlayışının gelişmesinin önemli olduğu söylenebilir. Toplumun bu güce erişebilmesindeki araçlar da sivil toplum örgütleridir. Devlet ve bireyler arasındaki aracı kurum olan Sivil Toplum Kuruluşları (STK) devletin bireyleri bir

¹⁵⁸ Mulgan, Geoff (1995), Antipolitik Çağda Politika, Çev. USAullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, S.23

¹⁵⁹ Barber, Benjamin (1995), Güçlü Demokrasi, Çev. Mehmet Beşikçi, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, S. 18

arada tutmak için uygun politikalar izleyemediği ve siyasetin tıkandığı durumlarda devreye girmeleri söz konusu olacaktır. Özgür siyasal kurumların olmadığı bir ortamda devletin toplumsal istek ve ihtiyaçlar üzerindeki baskısı artacaktır. Toplumun görüşlerini iletecek olan STK'lar iken bu iletişim ortamının koşul ve ilkelerini belirleyen devlettir. Devlet STK'ları tehdit olarak görmemeli, STK'lar da devlete karşı asimetrik bir tehdit oluşturmamalıdır. Devlet de STK'larda demokrasinin tamamlayıcı öğeleri olarak modern dünyada yerini almalıdır.

Durkheim'a göre "ahlak ancak bireylerin birbirlerine sıkı sıkı kenetlenerek hep birlikte ortak duygularını yeniden olumladıkları bir araya gelmeler, toplanmalar ve toplantılar aracılığıyla yeniden yapılabilir."¹⁶⁰ STK'lar küresel etiğin oluşumunda ve yayılımında en etkili araçlar olacaktır. STK'lar toplumun işbirliği yapmasını sağlar ve toplumun farkındalıklarını artırır. Diğer taraftan STK'lar arası rekabet ve birlik ortamının sağlandığı devletlerde demokrasi gerçek manada yaşanabilir hale gelir.

Sivil Toplum Kuruluşları da tıpkı devletler gibi her zaman demokratik amaçlara hizmet etmeyebilir. Ekonomik eşitsizlik, ırk ayrımı, toplumu baskı altına alma amaçları doğrultusunda da hareket edebilir. Bu noktada STK'ların da devletler gibi şeffaf olmaları gerekmektedir. Aynı zamanda STK'ların kendi içerisinde demokratik olarak örgütsel ve yapısal nitelikleri kamusal yarar ve kolektif amaçlarına ulaşabilmek için kullanılmalıdır.

3.3 Sosyal Medya ve Güvenlik Algulamaları ile İlişkisi

Dünyadaki ilk sosyal hareketler örgütlü ve sürekli olarak 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Yeni sosyal hareketler 1960'lı yıllarda başlamıştır ve eski sosyal hareketlerle arasında farklılıklar bulunmaktadır. Eski sosyal hareketler ekonomik, politik düzen ve sınıfsal eşitsizliklere karşı ortaya çıkmıştır. Sınıflar içerisinde idealleştirilmiş tipler bulunmaktadır. Yeni sosyal hareketler bu problemleri ikinci plana atmış ve insan hakları, sivil toplum ve demokratikleşme gibi alanlardaki eşitsizlikler üzerinde durmuştur. Tepkisel hareketler değildir ve kimliği rahatça ifade edebilme, sivil haklar gibi kültürel alanla ilgilenmektedir. Genellikle orta sınıf katılımcılar bulunmaktadır. Eski sosyal hareketler devlet iktidarını ele geçirmeyi amaçlarken maddi ve politik değerleri esas almıştır. Yeni sosyal hareketlerde ise bürokratikleşmeye karşı muhalefet esastır. Merkezi kontrolün karşısında özgürlük, kimlik ön plandadır. Eski sosyal hareketler siyasi partilere bağlı olarak faaliyet gösterirken yeni sosyal hareketler kamuoyu ve medya desteği almaya çalışmaktadır. Eski sosyal hareketler ekonomik-siyasal krizler ve toplumsal değişmelerin olduğu dönemlerde

¹⁶⁰ Bauman, Zygmunt (1998), Postmodern Etik, Çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları. S. 166

gerçekleşmiştir. Yeni sosyal hareketler sivil toplum, çoğulculuk ve demokrasi ortamında daha etkin hale gelmektedir.¹⁶¹ Bu analiz ile günümüzde insani değerlerin maddi değerlerin önüne geçtiği ve etik değerlere ihtiyaç duyulduğu göze çarpmaktadır.

Kamuoyu oluşturarak destek alan yeni sosyal hareketler en büyük desteğini sosyal medyadan almaktadır. Eski medya kaynakları iktidar sahibi olan kesimlerce kontrol edilmektedir. Sosyal medya kanalları ile oluşturulan ağlarla sosyal hareketler bir merkez tarafından idare edilememektedir ve her ağ kanalı tarafından ağın amaçlarına katkıda bulunulmakta ve genişlemesi sağlanmaktadır.¹⁶²

Küreselleşme karşıtı hareketler ise yeni sosyal hareketlerin bir çeşiti olmakla birlikte kültürel, ekonomik ve politik alanı da kapsayarak savaş karşıtı tavır sergileyen çok amaçlı hareketlerdir. Ulus ötesi bir oluşum olarak dünya kamuoyunu kapsamaktadır ve siyasi, ekonomik veya sivil toplum ayrımı yapmayan küresel hareketlerdir. Dünyanın siyasal ve toplumsal yapılanmasında zorunlu olarak Avrupa, Güney Amerika ve Brezilya merkezli olarak ortaya çıkmakta ve coğrafi olarak farklılıklar göstermektedir. Yeni umut ve idealler yarattığı için “bahar” olarak tanımlanmış hareketlerdir. Baharın kısa süreli olmaması için bir adım öteye geçmek gerekmektedir. Bugünün dünyasında karşı tutum sergilemek kolay değildir. Elllerinde bebek arabalarıyla katılan anneler ve yaşlılar dahil toplumun tüm kesimini kapsıyor olması yeterli değildir. “Birlik içinde çeşitlilik” anlayışı benimsenmiştir ancak ağırlık kazanan yeni bir dünya modeli yaratılamamıştır. Birçok bakış açısından birçok alternatif bulunmaktadır. Düşünsel ve eylemsel açıdan büyük bir zenginlik olmasına karşın üretkenlik zayıf kalmıştır. Yeni bir olgu olması sebebiyle böyle olması doğaldır. Küreselleşme karşıtı hareketlerin kendilerinin de küresel olması sebebiyle “küresel sosyal hareketler” olarak tanımlanmaları daha uygun olacaktır.¹⁶³

İnsanoğlu kendi yarattığı risklerin dışarıdan gelen riskler kadar hatta daha fazla tehlikeli olduğu bir dünyada yaşamaktadır.¹⁶⁴ Yönetmel beceriler çağımızda hiçbir zaman olmadığı kadar önem kazanmıştır. Sosyal medya teknolojik gelişmeler ile kullanım yaygınlığı kazanmıştır. Toplumsal zeka kendini sosyal medyada yapılan paylaşımlar ile etkisini anında göstermektedir. Güvenlik kavramının içi devlet boyutunda birincil olarak askeri güç ile doldurulduğu için birey arka plana itilmektedir. Sosyal medya ile birey örgütlenebilmekte ve

¹⁶¹ Çimrin, Füsün Gökalan, " Küreselleşme Sürecinde Sosyal Bir Hareket Olarak Karşı Küreselleşme

Hareketleri/Türkiye Sosyal Forumu Örneği, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Soyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2009, S. 34-41

¹⁶² Çimrin, Füsün Gökalan, A.g.y., S. 139-140

¹⁶³ Çimrin, Füsün Gökalan, A.g.y., S. 300-306

¹⁶⁴ Karabulut, Bilal, A.g.y., S. 133

bilgi paylaşımı ile doğru bilgiye ulaşılabilir. Toplumsal güç, algılamaları yönlendirerek yönetsel güce sahip olabilecek yapıya sahiptir. Buradan ulusal devletin güç kaybettiği ve bireyin güvenliğinin önemli olduğu sonucu çıkartılmamalıdır. Bireyin güvenliği her şeyden önemlidir ve bunu sağlayacak birincil kurum devlettir. Birey sivil örgütlenmeler ile devletle arasındaki iletişimi sağlamalıdır. Güçlü iletişim etkili sivil toplum güçlü birey ve güçlü devlet anlamına gelmektedir. İletişim ayrışma ve ötekileştirme girişimlerini dolayısıyla tehdit algılamalarını etkisiz hale getirecektir. Kapitalist yaklaşımın çıkar motivasyonlu güdülemesi temel etik kavramlar olarak hoşgörü ve birliğin benimsenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Serbest piyasanın çıkar motivasyonunun daha fazla rekabeti doğurduğu, sermayenin güç kazanarak sosyal adaleti tehdit ettiği kısır döngüler yerine, sosyal faydanın bireysel faydayı doğuracağı bireysel faydanın sosyal fayda ile bağlantılı olduğu kısır döngüden bahsedebileceğimiz pozitif ve yapıcı algılamaların yayılmasına ihtiyaç vardır.

Güvenlik özünde değer verilen unsurlar için geçerlidir. Toplumların değerleri zamana, mekana ve duruma göre farklılaşabilir. Tercih edilen değerleri güvenceye almak için diğer değerlerden vazgeçmek gerekir.¹⁶⁵ Bu açıdan değerler algılamalara bağımlı olarak değişiklik gösterir. İnsani ihtiyaçlar içerisinde eksikliği en çok hissedilen unsur diğer unsurlara nazaran ikame edilebilirlik açısından daha değerli olacaktır. Eksikliği hissedilen değerlerin kaybedilen her bir birimi için diğer değerlerden daha çok daha fazla miktarlarda vazgeçme eğilimi oluşacaktır. Sağlanması gereken hassas dengeler bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Aşırı ve kontrolsüz tercihlerin veya aşırı değerlendirilen metaların ortaya çıkması dengelerin bozulduğunun göstergesidir.

Sosyal hareketlerin temelinde çatışma ve uyum yatar. Çatışma ve mücadele olmadan toplumsal değişim ve gelişim olmayacaktır. Çatışma alternatif bir eylem biçimi olarak görmemek gerekir. Çatışma gelişim için tamamlayıcı olarak görülmelidir. Sosyal devrimlerin gerçekleşmesi için çatışma şarttır ancak her çatışmanın devrim ile sonuçlanacağı söylenemez.¹⁶⁶ WTO'nun 1999 yılındaki zirvesi esnasında küreselleşme karşıtı hareketler(küresel sosyal hareketler) başlamıştır. Küreselleşme karşıtı hareketlerin alternatif küreselleşme hareketini yansıttığı da söylenemez. Bu hareketler tepki aşamasında kalmıştır ve alternatif bir dönüşüm projesi niteliği kazanmamıştır. Şu an için "başka bir dünya mümkün" sloganı somutlanmıştır.¹⁶⁷ Yeni sosyal hareketler sosyal paylaşım ile oluşturulan ağlar ile kısa sürede karar alabilmekte, koordine olmakta ve ortak görevlerini yerine getirebilmektedir. Çok yönlü ve interaktif bir yapı sergilemektedir. Günümüzde insanlar iktidar sahibi olan

¹⁶⁵ Karabulut, Bilal, A.g.y., S. 36-38

¹⁶⁶ Çimrin, Füsün Gökalan, A.g.y., S. 53-59

¹⁶⁷ Çimrin, Füsün Gökalan, A.g.y., S. 110-112

küçük bir elit kesime karşı hayatları, çevreleri, işleri, ekonomileri, hükümetleri ve dünyanın kaderi üzerindeki denetimlerini kaybetmişlerdir. Küreselleşme karşıtı hareketleri yapıları gereği kendilerinin de küresel olması sebebiyle “küresel sosyal hareketler” olarak kavramlaştırmak daha doğru olacaktır. Karşıtlık küreselleşmeye karşı değil emperyal sisteme karşıdır.¹⁶⁸

Sosyal medya gerçekçi ve tiye alıcı söylemlerin yaygınlaşması ile bir taraftan içinde bulunulan durumun analiz edilmesini, bu durumun kabullenilmesini sağlamakta diğer taraftan karşıtlıkları kışkırtan söylemleri içermesi sebebiyle ayrışmayı da tetikleyebilmektedir. Sosyal medya tepkileri yönlendirebilir olmasından dolayı doğru bir sosyal zeka ile yönetilmelidir. Fanatik tutumları da içinde barındıran sosyal medya bireyin olduğu gibi temsil edildiği bir toplumsal buluşmayı ifade etmektedir. Bu sebeple günlük yaşamın gerçeklerini olduğu gibi gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla sanal ortam olarak adlandırılan sosyal medya toplumun gerçek algılarını ortaya koymaktadır. Bu açıdan günlük hayatımızın mı yoksa sosyal medyanın mı sanal olduğu tartışılabilir.

Eleştirilen toplumsal gerçekliklerin yani algılamaların değiştirilmesinde bilinçli paylaşımcı bireyler ve bilinçli sosyal medya yönetimi yaratılmalıdır. İhtiyaç duyduğumuz etik değerler doğal süreç içerisinde gerçekleşebileceğinden çok daha hızlı bir şekilde değiştirilebilme potansiyeline sahiptir. Yaşanan gelişmeler ani bir şekilde sert tepkilere yol açıyorken üzerinden zaman geçtikçe tepkiler yumuşamaktadır. Düşünerek doğru analizler yapılabilmekte, daha yapıcı tepkiler oluşabilmektedir. Bu da sosyal zekanın öğrenebilir olduğunu göstermektedir. Gerek Orta Doğu’da gerek Türkiye’de son yıllarda yaşanan sıcak gelişmeler değerli deneyimler olarak değerlendirilmeli ve farkındalıkları arttırdığı göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyal zekanın ne şekilde gelişim sergileyeceğini zaman gösterecektir.

Hardt ve Negri’e göre içinde bulunduğumuz dönem post moderndir. Modern dünyanın zaman ve uzam açısından içerisi ve dışarıyı ayırımı söz konusu iken pos modern dünya küresel ve içkindir. Bu bağlamda yaşadığımız yeni oluşum küreselleşme veya emperyalizm (egemenliği altındakilere boyun eğdirir - net ve ayırt edilebilirdir) değildir, emperyaldir (sınırsız bir alanda sonsuz çeşitli ve tekil ilişkiler kurulur - gizli ve örtük iktidar söz konusudur). Örneğin USA’nın iktidar sahibi olduğu bilinmekle birlikte merkezi otorite olarak tanımlanamamaktadır.

Modern toplumdan post modern topluma geçiş disiplin toplumundan kontrol toplumuna geçiş olarak nitelenmektedir. Bu sebeple sömürülen sadece belirli bir kesim değil yaşamın kendisidir. İktidar toplumsal ilişkilerin ve yaşantının tamamını kuşatmaktadır. Küreselleşme

¹⁶⁸ Çimrin, Füsün Gökalan, A.g.y., S. 133, 313-323

imparatorluğun eğilimi, bir özelliğidir. İmparatorluk tüm dünya sınırlarını içerisine almak istemektedir. Bu analizin bakış açısından değerlendirecek olursak bireyin iktidar sahipleri ile arasındaki uçurumun ne kadar artmış olduğu anlaşılmaktadır. Ulusal ekonomiler giderek daha fazla dünya ekonomisine eklenmektedir. Bu sistemin imparatorluk olarak anlamlandırılmaması için çok merkezli bir kontrol yapısı oluşturulmalıdır. Bu esnek yapının oluşturulması için bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplum içerisinde yaygınlaştırılması önem kazanmaktadır. İmparatorluğa karşı “karşı imparatorluk” kurmak yani alternatif dünya sistemi kurabilmek için mevcut sistem iyi analiz edilmelidir. Yeni bir demokrasi anlayışı oluşturulmalıdır. İlk defa sivil toplum örgütleri toplumun tüm kesimlerinin aynı amaç doğrultusunda birleşmesini sağlayabilmesi açısından demokrasiyi oluşturabilecek güce sahiptir.¹⁶⁹ Toplumdan sivil toplum örgütlerine, sivil toplum örgütlerinden ulus devletlere, ulus devletlerden uluslararası kuruluşlara yansıtacak irade aktarımı ile yeni demokrasi anlayışı oluşturulabilir.

3.4 Sosyal Medya ve Sosyal Hareketler

Gelişmişliğin artması, modern bir yapıya sahip olunması hissiyatı ile toplum içi iletişime dayanan gelişmeler yaşanmaktadır. Örneğin; önceden popüler olan radyo, televizyon veya gazete gibi medya araçlarının yerine daha teknolojik ve topluma daha rahat ulaşılabilen iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Günümüzde birçok kesim tarafından kullanılan akıllı telefonlar aracılığı ile yeni bir medya alanı olan “sosyal medya” kullanılmaya başlanmıştır ve bu süreç farklı gelişmelerle devam etmektedir.¹⁷⁰

Yeni medya araçlarının toplum içerisinde yaygın bir şekilde kullanılması, iletişimin bu araçlar ile yapılması ve kullanılabilirliğin her geçen gün artması yeni bir yaşam tarzının oluştuğunun bir işareti olarak görülebilir.

Önceden kullanılan medya araçlarına göre daha özgür, daha olumlu ve daha kaliteli duran “yeni medya (sosyal medya) araçları” kişilerin kural tanımadan ve sınırsız bir şekilde bu alanda hareket etmelerini sağlamaktadır. Doğru veya yanlış her türlü bilginin paylaşılabilir olması sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımların doğruluğu ve güvenilirliği sorgulanmasını da gerektirmektedir. Bu tür durumlar bilgi kirliliği olarak da değerlendirilebilir. Yani kişiler ve kurumlar tarafından yapılan haber veya paylaşımların doğruluğu yine kendileri olmaktadır. Özgür bir ortam ve özgürleşme olarak adlandırılan sosyal medya neredeyse istenilen tüm yazı, içerik, resim veya video kaydı gibi paylaşımların yapılmasını mümkün hale getirmiştir. Yapılan paylaşımlara karşı diğer kişiler tarafından

¹⁶⁹ Çimrin, Füsün Gökalan, A.g.y., S. 145-151

¹⁷⁰ Poster, Mark (1995), The Second Media Age, Polity Press, 1. Baskı, USA, S. 33-34.

bunlara yapılan yine aynı özgürlükteki yorumların çatışmalara sebep olduğu gibi fikir paylaşımı için kişiselleştirilmeye dayanmayan bir ortam oluşturduğu görülmektedir. Rahatça ve insanların istediği gibi yaptığı her türlü paylaşımın kişilerin sağlık ve özel hayatlarını olumsuz etkileyebileceği mutlaka değerlendirilmelidir.¹⁷¹ Kişilik haklarını koruyucu önlemlerin alınması da bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplum sosyal medya kullanımında bilinçlendirilmelidir. Kutuplaşmaya sebep olabilecek bilgi paylaşımlarına ve spekülasyon nitelikli yanlış ve hatalı bilgi paylaşımlarına karşı ayırt etme becerisi kazanılması bireysel farkındalıklara bağlıdır. Toplumsal kontrol mekanizması kamusal düzeni ve yararı tehdit eden tutumlara karşı savunma mekanizması geliştirmelidir. Artan iletişim hızı ile bilgi hızlı bir şekilde yayılmakta ve oluşacak tepkiler hızlı bir şekilde geri dönmektedir. Algılamaları yanlış yönlendirecek bilgilerin etkinliğinin azaltılması sosyal sorumluluk olarak benimsenmesi gereken bir görev haline almıştır. Doğru ve tarafsız bilgi paylaşımı desteklenmeli, yanlış bilgi paylaşımlarının kaynağı sorgulanmalı ve çürütülmelidir. Bu da bilgi kirliliğine karşı yapılan bir güvenlikleştirme hareketi olarak değerlendirilebilir.

Bu yaklaşım öznel değerlendirilmelerle karar alınan yasaklarla sağlanacak bir güvenlikleştirme hareketi olarak algılanmamalıdır. Yanlış bilgi doğru bilgiyle ve geçerli kanıtlarla etkisiz hale getirilmelidir. Yasaklar özgürlük taleplerini yaratacak ve bireyin ve dolayısıyla toplumun sosyal gelişimine katkı sağlamayacaktır. Bireylerin ayırt etme yeteneğini kazanması kalıcı, demokratik, özgürlükçü ve barışçıl bir yöntem olarak benimsenmelidir.

Günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası popülerliği olan eylem ve etkinliklere sosyal medya araçları ev sahipliği yapmaktadır. Birçok toplumsal olay üzerinde de yine sosyal medyanın etkisinin olduğu tartışmasız kabul edilmektedir. Kişilerin kendilerini özgür hissetmesi ve aktif olarak kullanılması sebebiyle sosyal medya özgüven tatmininin yapıldığı bir ortam olarak da, belli bir ideoloji ve amaç yönünde gruplaşmış toplulukları da içermektedir. Herhangi bir bilginin çoğaltılması ve yayılması anlamında sosyal medya şu aşamada vazgeçilmez bir pozisyondadır. Birçok kez kişilerin ve belli grupların örgütlenmesi yönünden zemin hazırlayan sosyal medya araçları; yapılmak istenen eylemlerin paylaşımı, üretimi ve stratejisinin yayılması için modern yayın organı görevini üstlenmiştir.¹⁷²

Sosyal medya araçlarını kullanan kişi sayısının her geçen gün artması, bu konunun araştırılması ve çalışmalar yapılması gerektiğini göstermektedir. Son zamanlarda hem

¹⁷¹ Twenge, Jean M. ve Campbell, W. Keith (2010), *Asrin Vebasi: Narsizm İletti*, Kaknüs Yay, İstanbul, S. 13

¹⁷² Engin, Barış, "Yeni Medya ve Sosyal Hareketler", *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, Der. Mutlu Binark, Fidaner, Alternatif Bilişim Derneği Yay. Ankara, 2011, S. 124.

ülkemizde hem de dünyanın birçok yerinde örnekleri olan toplumsal eylemlerin iletişim merkezleri sosyal medya ortamlarıdır. Kullanıcılarının birçoğunu genç nüfus oluşturmaktadır. Bahsedilen olumlu ve olumluya çevrilebilir olumsuz hususlar dışında gençlerin bilinçsiz ve yoğun bir şekilde kullanıyor olmaları ile “gerçek sosyal yaşamlarından” uzaklaştığı söylenebilir.¹⁷³

Yeni medya araçlarının (Facebook ve Twitter vb.) sanal bir ortam üzerinden yaşanması, bu ortam içerisinde barınan kişilerin, toplulukların veya paylaşımların gerçekliği açısından da soru işaretleri barındırmaktadır. Diğer taraftan Sosyal medya ağları teknik anlamda, dünya üzerinde bulunan bilgisayar iletişimlerini bir araya getiren, elektronik bir araç olarak görülen ve internet hizmetlerinin yaygınlaşması ve gelişmesi ile birlikte farklı kişi veya toplulukları sanal ortamda buluşturan teknolojik hizmetler olarak da tanımlanabilir. Daha geniş bir tanım ile ifade etmek gerekir ise de; kişilerin sınırları belirlenmiş bir alanda, yine belli bir sistem içerisinde kişisel bilgilerin tanımlandığı, tanınan veya tanınmayan kişiler ile iletişimin sağlanabildiği, bu kişiler ile paylaşımların bulunduğu, yine bu kişilerin birçok bilgisine de ulaşılabilen sanal hizmet olarak açıklanabilir.¹⁷⁴

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde 2011 yılının başlarında oluşan halk/toplumsal eylemlerin örgütlenme şekli ve kullanılan iletişim araçları yeni/sosyal medya araçlarıdır. Halk sosyal medya araçlarını kullanarak eylemlerini sürdürmüş ve bu durum “sosyal medya devrimi” tanımı yapılarak dünya kamuoyuna tanıtılmıştır. Gelişen ve yaşanan bu olaylar üzerine sanal sosyal araçların önemi, toplum ve ülkeler üzerindeki etkileri tartışılmaya başlanmıştır. Bireyler ve gruplar özellikle Facebook ve Twitter gibi sosyal medya araçlarını kullanarak örgütlenmiştir.

İlk başlarda, sosyalleşme ve eğlence araçları olarak görülen sosyal medya araçları, Ortadoğu da yaşanan bu gelişmelerden sonra halk hareketlerinde kitle iletişim araçları olarak da görülmeye başlanmıştır. John Field, iletişim araçlarının ve özellikle de internetin insanların sosyal sermaye iletişimlerini olumlu yönde etkilediğini söylemektedir. Bununla birlikte, kişiler arasında yapılan bağlantı paylaşımlarının sürekli ve güncel kalmasında büyük etkisi olduğunu savunmaktadır. Yapılan sürekli paylaşımlar takım ruhunu canlı tutmakta, beraberlik ve aidiyet duyguları beslemektedir. Bunun dışında Jonh Field Sosyal Sermaye olarak çıkardığı kitabında; Robert Putnam’ın insanların interneti kullanmasındaki değişkenliklerinin, internet kullanma durumuna göre oluşturduğu farklılıkların toplum üzerindeki sosyal sermaye

¹⁷³ Aydoğan, Filiz, "İkinci Medya Çağı'nda Gözetim ile Kamusal Alan Paradoksunda İnternet", İkinci Medya Çağında İnternet, Der. F.Aydoğan, A. Akyüz, İstanbul, Alfa Yay., 2010, S. 166-199

¹⁷⁴ Boyd, Daniel, Ellison, N. B., "Social Network Sites: Definition, History and Scholarship", Journal of Computer-Mediated Communication, 2007, S. 13

etkisini olumsuz etkilediğinden bahsetmiştir.¹⁷⁵ Bunun sebebi sosyal hareketleri canlı tutmasından bağımsız olarak sanal sosyal yaşamda geçirilen zamanın gerçek sosyal yaşamdaki yüz yüze yapılan paylaşımları azaltması ve sanal yaşamın gerçek yaşamdan farklı sanal karakter oluşumlarını içermesidir. Bu durumun oluşmasındaki temel etken küresel sistemin bireyin tüm yaşamını ve psikolojisini etkileyen dolayısıyla özel hayatındaki seçimlerini de etkileyen yapısıdır.

Sivil toplumun oluşumu açısından yapılacak bir değerlendirmede birbirini sosyal hayatta tanımayan bireyleri ortak kaygı ve amaçlar çerçevesinde birleşerek ortak hareket etmesi ve sesini duyurması sosyal medya aracılığıyla kolay ve hızlı olmaktadır. Gelecek öngörüsünde bulunacak olursak sosyal medya oluşumlarının sivil toplum örgütlenmelerinin yerini alabileceği söylenebilir. Siyasi yapılar politik hamleleri karşılığında toplumdan gelen tepkileri sosyal medya aracılığıyla çok hızlı bir şekilde görülebilmektedir. Toplum tepkisini göstermek için herhangi bir kurumsal yapılanmaya gerek görmeden sosyal medya vasıtasıyla birleşebilmektedir.

3.5 Orta Doğu Bölgesinde Yaşanan Gelişmeler ve Toplumsal Hareketlilik

Ekonomik güvenliği tehdit eden unsurlardan bir tanesi doğal kaynakların arzına bağlılıkların yarattığı hassasiyetler ve tehditlerdir. Orta Doğu bu alanda en çok rekabete sahne olan bölgedir. Bu bölgeye hakim olmak ekonomik güvenlik için kritik bir öneme sahiptir. Bölge halkı küresel sisteme olan tepkilerini sivil örgütlenmelerle göstermiştir. Sivil hareketlerini ise sosyal medyayı kullanımıyla olgunlaştırmışlardır. Orta Doğu bölgesi ülkeleri ekonomik güvenlik ve küresel sistemin yeniden yapılandırılmasında tetikleyici aktör olabilecek sivil hareketler için önemli bir örnek teşkil etmekte ve bölgedeki gelişmeler dikkatle izlenmektedir.

Orta Doğu bölgesinde son yıllarda yaşanan gelişmeler tüm dünyanın dikkatini bu bölgeye çekmiştir. Birçok ülkenin bu bölge ile ekonomik, siyasi, ticari veya kültürel ilişkileri bulunmaktadır. Orta Doğu bölgesi toplamda 20 ülkeden oluşmaktadır denilebilir. Bölgeye bakıldığında bu ülkeler; Türkiye, İran, Mısır, Suudi Arabistan, Yemen, Cezayir, Irak, Suriye, Ürdün, Libya, Tunus, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Fas, Lübnan, Filistin, Kuveyt, Katar ve Bahreyn olarak sayılabilir.

Orta Doğu bölgesi, tarih boyunca Dünya ülkeleri için önem arz etmiş hatta birçok kez hedef halinde olmuştur. Eskiden günümüze ticaretin ve kültürün ev sahipliğini yaptığı bu bölge; dünya ülkeleri açısından ekonomik, coğrafi ve stratejik planların yapıldığı bölge

¹⁷⁵ Field, John, Sosyal Sermaye, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2006, S.

durumunda olmuştur. Bilindiği üzere bölgede bulunan İpek Yolu karasal anlamda ticarete, Akdeniz ise deniz ticaretinde hem merkez hem de geçiş noktaları olmuştur.

Tarihsel süreç açısından günümüze daha yakın bir zamana baktığımızda; 20. Yüzyılın başlaması ve sanayinin ön plana çıkması ile birlikte petrol ülkeler için vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelmiştir. Özellikle İngiltere, Almaya ile yaptığı savaş sırasında askeri anlamda üstün gelebilmek için denizlerde bulunan gemilerine fuel-oil enerji kaynağını kullanmayı tercih etmiş, belirtilen bu enerji kaynağını da ülkenin “stratejik” ihtiyaçları listesine almıştır. Bu tarihten sonra dünyanın gelişmiş ve güçlü ülkeleri petrol maddesi için değişik plan ve projeler üretmiştir. Bu maddenin üretiminden, tüketimine kadar tüm gereksinimler masaya yatırılmıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı devam ederken, USA elinde bulunan petrol kaynağının yetmeyeceği ve daha çok ihtiyaç duyacağı hissiyatı ile Osmanlı devletinin petrolünü paylaşmada en ön sırada yer almıştır.¹⁷⁶

Ortadoğu'nun ekonomik, siyasi ve bölgesel olarak birçok avantajı günümüzde de artarak devam etmekte ve kendisini hedef haline getirmektedir. Bu başlık altında son yıllarda yaşanan gelişmeler ve toplumsal hareketlilik gerekçeleri ile birlikte başlıklandırılıp anlatılmaya çalışılacaktır.

3.5.1 Orta Doğuda Yaşanan Siyasal Gelişmeler ve Ekonomik Nedenleri

Bir önceki başlıkta değinilen konuların devamı ile birlikte bölge üzerindeki ekonomik gelişmeler ve nedenler şu şekilde değerlendirilebilir. 1900'lü yıllardan sonra Avrupa ve USA, Orta Doğu bölgesi üzerindeki ekonomik ve siyasi planlar geliştirmeye başlamıştır. Tarihsel süreç olarak bakıldığında Bölge üzerinde yaşanan önemli gelişmeler şu şekildedir:

- 1) 1919 Paris Konferansı ile devamında Orta Doğu bölgesinin mevcut günümüzdeki haritasının belirlenmesi ve ihtiyaç duyulan petrol maddesinin temini için hazırlıklar,
- 2) 1980-1988 İran-İrak Savaşı,
- 3) 1991 Çöl Fırtınası Operasyonu
- 4) 2003 Irak İşgali
- 5) 2004 tarihinde yapılan G-8 zirvesi ile birlikte başlanan BOP
- 6) 2010 yılının sonlarından itibaren Orta Doğu ülkelerinde yaşanan olay ve gelişmeler.

Bazı Avrupa ülkeleri 1919 Paris Konferansında bu bölgede oluşturulacak ülkelerin haritasını çizmiş ve bölgede hâkimiyet sağlayarak petrol ihtiyaçlarının karşılanması yönünden çalışmalara başlamıştır.

¹⁷⁶ Uluğbay, Hikmet (2008), İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Petropolitik, De Ki Basım Yayın, ISBN:9944492225

Petrol hammaddesindeki ihtiyaçlar göz önüne alınarak bölge üzerinde süregelen çalışmalar devam etmiş ve 1980-1989 İnan-İrak Savaşı başlamıştır. Ülkelerdeki petrol; savaşan ülkelere silah satışı yapılarak gelişmiş ülkelere gönderilmiştir. Gelişmiş ve güçlü ülkelerce zemini hazırlanan 1991 Çöl Fırtınası Operasyonu, özellikle Kuveyt ve Suudi Arabistan ile birlikte tüm bölgeyi USA'nin askeri ve ekonomik etkisi altına sokmuştur. Tüm dünyanın takip ettiği ve belirli gerekçeler öne sürülerek yapılan 2003 Irak İşgali, USA'nin Orta Doğu'da bulunan ülkelere komşu olmasını ve bölgeye hakim olmasını sağlamıştır.

2004 yılına BOP olarak tanımlanmış olan hakimiyet stratejisi Birinci Körfez savaşı ile başlamış, Afgan ve Irak topraklarının işgali ile istenilen noktaya getirilmiştir. USA artık fiziki olarak da bölge ülkelerinin komşusu konumuna gelmiştir.¹⁷⁷ Orta Doğu bölgesinin sahip olduğu doğal kaynakların yanında büyüme potansiyeli taşıması batılı devletlerin hakimiyetlerini tehdit etmektedir. Son olarak; 2010 yılının son çeyreğinde Tunus'ta başlayan ve devamında Bahreyn, Mısır, Libya ve Suriye ülkelerinde kendini gösteren halk hareketlerinin bölgedeki hammadde kaynaklarının yönetiminin ele geçirmek maksadıyla kullanılacağı düşünülmektedir.

Bölge halkının taleplerini sokaklarda arayan gençler; demokrasi, özgürlük, adalet ve iyi bir yaşam isteğiyle haklı eylemlerde bulunmuşlardır. Fakat provokatif hareketler Orta Doğu'yu kaos içine sürüklemiş, halkın taleplerini yerine getirmediği gibi, bölgeye savaş ve sıkıntılar getirmiştir. Emperyal ülkelerin yaşanan gelişmelerden sonra bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırdığı görülmektedir. İktidar sahibi olan devletler açısından yönetimin kontrol altında tutulması bölgedeki ekonomik ve siyasi gücün sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Bölge devletlerinin durumundan yola çıkacak olursak tüm devletlerin diğer bir devletle olan çatışmasından ve kendi içerisinde yaşadığı çatışmalardan sonra karlı olan taraf sermaye sahibi olan iktidar olmaktadır. Çatışma içerisinde bulunan devletler ekonomik ve sosyal çalkantılarla büyük kayıplar yaşamakta, gelişmişlik açısından yıllarca geriye gitmektedir.

Günümüzde oluşmuş algı; gelecekte dünyadaki ekonomik ve siyasi gücün batı ülkelerinden doğu ülkelere geçeceği yönündedir. 2011 yılında WB tarafından bildirilen Global Ekonomik Görünüm Raporuna göre; genel anlamda yaşanan ekonomik kriz 2009 senesinde dünya ekonomisinde olumsuz bir etki yaratarak % 2,2 küçülmeye sebep olmuştur. Bu durum gelişmiş ve güçlü ülkeler yönünden % 3,4 oranında küçülmeye sebep olurken, Doğu Asya ülkelerinde % 7,4 ve Orta Doğu ile Kuzey Afrika'da % 3,1 bazında büyümeyle sonuçlandığı belirtilmiştir. Orta Doğu bölgesinde yaşanmaya başlayan halk hareketlenmeleri 2010 yılı sonunda başlamıştır. Görülmektedir ki toplumsal hareketlenmeler başlamadan önce

¹⁷⁷ Dinçer, Bahadır, "Orta Doğu'da USA Jonglerin Elinden Düşen Toplar", USAK Analiz, 2011, S. 3-6.

bu bölge dünya genelinde yaşanan krizden pek fazla etkilenmemiştir. Ayrıca, yaşanan olaylardan önce WB 2011 ve sonrasında Orta Doğu ülkelerinin % 4,3 ile % 4,4 değerinde büyüyeceğini öngörmüştür.¹⁷⁸ Bölgenin stratejik öneminin yanında gelişme potansiyeli bulunduğu, ekonomik açıdan batı ülkeleriyle rekabet gücünün arttığı söylenebilir.

Bölge ülkeleri yalnızca enerji kaynakları yönünden değil; turizm, iletişim, ulaşım ve inşaat alanlarında da yatırımlar yaparak ekonomik gelişim sergilemektedir. Bölge işadamlarının ticaret içerisinde bu kadar aktif olması, USA'nin kendi ülkelerinde yaşayan veya banka hesapları bulunan bu kişileri denetlemesi ile birlikte kişilerde varlıklarının gasp edileceği korkusu yaratmış ve mevcut paraların USA'den çekilmesine neden olmuştur.¹⁷⁹ Gelecekteki ekonomik hakimiyetini tehlikeye atmak istemeyen Batı ülkeleri doğu ülkelerini tehdit olarak görmektedir.

Diğer taraftan batılı güçlerin Orta Doğu bölgesindeki etkinliğinin sürdürülebilirliğini kolaylaştıran bölge yönetimlerinin kendileridir. Totaliter rejimlerin yöneticileri Batılı devletler ile bireysel ilişkiler yürütmektedirler. Karşılıklı çıkarlar doğrultusunda yapılan anlaşmalar söz konusudur. Halkını temsil etmeyen totaliter güçler batılı devletlerle çatıştıkları anda bu devletlerden aldıkları desteği kaybetmektedirler ve sadece batılı devletlerle değil kendi halklarıyla da karşı karşıya kaldıkları durumlar oluşmaktadır.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde halk içerisinde yerleşmiş bir huzursuzluk duygusu hakimdir. Bölgede sözü geçen ve hakimiyeti elinde bulunduran aile yapıları ve aşiret sistemi ile siyasi güç kullanılarak yapılan pazarlıklar, geleceğin tehdit altında olması ve hayat kalitesinin her geçen gün düşmesi, toplumun ve bireylerin tedirgin bir şekilde hayatlarını devam ettirmelerine sebep olmaktadır. Devlet yönetimleri toplumun zarar görmesinden çok menfaat işleri ile ilgilenmektedir. Bu ülkelerdeki adalet ve insan hakları anlayışı batılı medeniyetlerindeki gibi değildir. Siyasi güç ve ekonomik çıkarlar sonucunda orta ve alt kesimi oluşturan toplumun sindirildiği bir sistem devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Sistemin değiştirilmesine yönelik toplumsal talepler önceki dönemlerden daha farklı boyutlarda oluşan toplumsal hareketleri beraberinde getirmiştir.

¹⁷⁸ Dünya Bankası, The Global Outlook in Summary, 2010-2014,

<http://web.worldbank.org/external/default/main?theSitePK=659149&pagePK=2470434&contentMDK=20370107&menuPK=659160&piPK=2470429>

¹⁷⁹ Emin, Salihli, 2010, "Türk Dış Politikasının Eksen Genişlemesinde Körfez Sermayesinin Etkisi",

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=759:tuerk-d-politikasnn-eksen-genilemesinde-koerfez-sermayesinin-etkisi&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150

3.6 Sosyal Hareketler ve Ekonomik Sistemle İlişkisi

Dünya kamuoyunda bu bölge ötekileştiren söylemler olarak “İslam” ve “Müslümanlık” ifadeleri ile anılmaktadır. Doğal kaynaklar açısından bölgeler yoksulluk, gelişmemişlik ve baskı yönetimleri ile tanınmaktadır. Ayrıca, bölgede bulunan İsrail devleti ile yaşanan savaşlar ve olumsuzluklar da bu bölge ile birlikte dile gelmektedir. Kendi içerisinde medeni olan ve eğitim seviyesi daha yüksek olan batılı halkların Orta Doğu halklarını insani yaklaşımdan uzak bir şekilde değerlendiriyor olmaları çelişkili bir durumdur. Bu çelişkinin kaynağı ekonomik çıkarların yönlendirdiği ötekileştirme eğilimidir.

Orta Doğu bölgesinde bulunan enerji kaynakları ve Orta Doğu ülkelerinin coğrafi-stratejik konumlarının avantajları bu bölgenin hakimiyetini önemli kılmaktadır. Bölge halkının eğitim ve yaşam standartları yönünden batılı ülkelerin gerisinde bulunduğu bir gerçektir. Ancak bu gerçeklik bölgedeki siyasi iktidarların küresel sermaye ile ilişkisinin sonucudur. 2010’dan bu yana yaşanan sosyal hareketler daha önceki sosyal hareketlerden daha farklı olarak Orta Doğu halklarının bu baskıcı ve otoriter rejimlerden kurtulmak istediği ve insani yaşam koşullarında yaşamak istediğinin göstergesidir.

17 Aralık 2010 günü Tunus’ta üniversite mezunu, ancak işsiz bir genç olan Muhammed’in satış yaptığı malları belediyenin elinden alınması sonrasında tepki olarak kendini yakması ve ölmesi sonrasında Tunus’taki gençlerin sokaklara dökülmesi sosyal bir tepki olarak gelişmiştir. Tunus’taki gelişmeler Fas, Mısır, Libya ve Suriye’de de toplumsal hareketlenmeleri tetiklemiş ve bu ülkelerde iç çatışmalar meydana gelmiştir. Bu gibi sosyal hareketler provokatif unsurların ortaya çıkması için elverişli ortamlar da yaratmaktadır. Toplumsal fayda sağlamak amacıyla ortaya çıkan toplumsal hareketler var oluş amaçlarından sapma potansiyeli taşımaktadır. Küresel hakim güçlerin bu gibi fırsatları iyi değerlendirdiği bilinmektedir. Bu sebeple bölgede yaşanan olayların geçmişi ve seyri iyi analiz edilmelidir. Bölge halkının talep ettiği demokrasi, özgürlük, adalet, ekonomik sistem gibi olguların yerel halkların kültür ve sosyolojik yapıları doğrultusunda bakış açılarıyla uyumlu şekilde yeniden yapılandırılması gereklidir. Bu gereklilik sosyal hareketlerin amacı dışına çıkıp çıkmadığının; yeni yönetimlerin icraatlarının yerel halkın iradesini yansıtıp yansıtmadığının analiz edilebilmesine imkan sağlayacaktır.

Demokratik halkın beklentilerini karşılamayan yönetimler, ekonomik alanda da başarısız olduklarında hassasiyetler artmaktadır ve tepkilerle karşılaşmaktadır. Hayatını idame ettirmekte zorlanan halk insani olmayan müdahalelere karşı suskunluğunu bozmaktadır. Demokratik anlayışı benimsememiş olan insana değer vermeyen yönetimlerin bu tepkilere karşı akılcı davranmadıkları görülmektedir. Bu yönetimlerin uyguladıkları baskıcı tavırlar

günümüzde halk hareketlerini yatıştırılmamaktadır. Çünkü fiziksel şiddet halkın düşüncelerini değiştirmemektedir.

Arap coğrafyasında gerçekleşmesi beklenen demokratik gelişmeler diğer ülkelere nazaran çok geç kalmıştır. Bu durumun birçok gerekçesi olduğu söylenebilir. Ortadoğu bölgesinin büyük bir kısmının yüzyıllardır sömürü düzeni içerisinde yaşadığı, ekonomik bağımsızlığının diğer güçlü devletlerin tekelinde olması, etnik veya ailevi nedenlerden ötürü birçok grubun devlet nazarında güçlü göründükleri ve buna göre de bir yönetim sistemi oluştuğu görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler doğal olarak otoriter bir yönetim tarzının oluşmasına neden olmuştur. Toplum demokrasi veya özgürlük gibi kavramlara yönelik değişim hareketleri baskı altına alınmıştır.¹⁸⁰ Ortadoğu ülkelerinin büyük bir kısmı petrol gelirine sahip olmakla birlikte son yıllarda yapılan sanayileşmeye başlamıştır; ancak tarım üzerine kurulu bir sistemleri mevcut olduğundan gelişmişlik seviyeleri düşük kalmıştır. Bu durum demokratik gelişmelerin oluşumunu geciktirmiş ve Arap Baharı olarak adlandırılan sosyal hareketlerin oluşmasıyla demokratikleşme ve özgürlük talepleri ön plana çıkmıştır. Toplumsal olarak; adaletsiz bir yönetim anlayışı, işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve özgürlüğü kısıtlayıcı yaptırımlar Arap Baharı olaylarını ateşlemiştir.¹⁸¹

Ortadoğu bölgesinde yaşanan ve birçok Arap ülkesine sıçrayan bu kıvılcımın başlangıcı için birçok gerekçe gösterilebilir. Ancak özünde Arap Baharı Arap ülkelerinin ve toplumunun içindeki ekonomik sorunlar yatmaktadır. Hatta bu durum bölgede yaşayan ve farklı mezhep, din, siyasi düşünce tarzındaki insanları tek bir amaç uğruna bir araya getirmiş ve aynı dava üzerinden tepkilerini sokaklarda göstermişlerdir. Yaşanan bu gelişmeler ülke yönetimlerinin yürüttüğü siyaseti etkisiz kılmıştır. Buradaki asıl amaç ekonomik sıkıntıların ortadan kalkması, adil ve insani yaşam şartlarının oluşturulmasıdır. Tarihsel sürece bakıldığında son yaşanan olaylar daha önce bölgede yaşanmış olayların gerekçesi olan dinsel veya ideolojik sebepler değil, bireyin zaruri yaşam şartları kapsamında kalan maddiyat, ikamet ve diğer ekonomik sorunlar olarak özetlenebilir.¹⁸²

2010'dan bu yana yaşanan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan olumsuz hadiseler geçmişte yaşanan örneklerinden çok farklı olmuştur. Otoriter bir yönetime sahip bölge ülkeleri tüm baskıcı tavrına rağmen olaylara engel olamamıştır. Bazı ülke başkanları ülkeyi terk etmiş, bazı yönetimler ise görevi bırakmak zorunda kalmıştır. Uzun yıllar yönetimde kalan otoriteler sarsılmış ve bu durum diğer tüm bölge ülkelerini etkilemiştir. Günümüz

¹⁸⁰ Orhan, Oytun, "Arap Baharı ve Türkiye", Müsiad Çerçeve Dergisi, 2011, 57, S. 22-28

¹⁸¹ Öztoprak, P., "Ortadoğu'nun Demokratikleşme Süreci ve Türkiye", Akademik Analiz, 2012, Yıl 1, Sayı 4. S. 9-14

¹⁸² Bacık, G. "Arap Baharı'ndan Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın Geleceğine Bakmak", Müsiad Çerçeve Dergisi, 2011, 57, S. 16-22

itibariyle yaşanan olaylar bölge toplumlarının beklentilerini karşılamamıştır. Toplumsal hareketler ile gönderilen bazı yönetimler yerine gelen yeni yönetimler de bekleneni verememiş, bazı bölge ülkelerinde askeri darbeler olmuş, ülke ekonomisi ve siyasi istikrar gerilemiştir. İnsan ölümlerindeki sayı her geçen gün artmaktadır. Suriye’de iç savaş durumu tüm olumsuzluğu ile devam etmektedir. Zaman sosyal hareketlerin amacının dışına çıktığını ve çıkar gruplarının lehine işleyen bir süreç yaşandığını göstermektedir.

Genel kabul gören bir tanımı olmayan küreselleşme kavramını süreç olarak değerlendirecek olursak gelişmelerin iki ana dayanağı vardır. Bunlar sermaye birikimi ve teknolojik gelişmelerdir. Sermaye uluslararası alanda rahat ve serbest bir şekilde hareket etmek, kar sağlamak, yeni yatırımların önünü açmak istemektedir. Küresel sistem bu temel üzerine işlemektedir ve küreselleşme süreci küresel sistemi iyi kullanarak ekonomik büyümeyi sağlayanların lehine işlemektedir.¹⁸³

Küresel sistemi kendi lehine kullanamayan taraflar bu süreçten olumsuz etkileneceklerdir. Sanayinin gelişmesi ve son yüzyıl içerisinde kendisini gösteren, ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelerden olumlu veya olumsuz etkilenen taraflar olmaktadır. Kimi kesimler dışa bağımlılığı tetiklediğini, kimileri sistemin işlemesi ve ekonomilerin ilerleyip büyümesi için gerekli olduğunu savunur. Hakim güç olan sermaye küreselleşmeyi sempatik bir kelime olarak gösterip, bunun normal ve olması gereken bir durum gibi algılanmasını istemektedir.¹⁸⁴ Bu yönlendirme Orta Doğu toplumları üzerinde de etkili olmaktadır. Sermayenin Orta Doğu ülkelerini küresel sistemin işleyişi içerisinde sadece yeni bir pazar olarak fethetme çabası bulunmaktadır. Demokrasi ve sosyal refah anlayışıyla yeni tanışacak olan Orta Doğu halklarının Küresel sistemin gerçeklerini iyi analiz etmesi gerekir.

Orta Doğu ve benzeri toplumların özgürlük ve demokrasi anlayışlarının sosyal ve kültürel yapıları gereği batılı anlayışla uyması beklenmemelidir. Dolayısıyla her toplumun kendi istediği ve ihtiyaç duyduğu şekilde yönetilmesi amaçlanmalıdır. Halkın bu taleplerini dikkate almayan mevcut yönetimlerin sistemi devam ettirme çabaları arkalarında batı desteği olmadan sürdürülebilir olmayacaktır.

Yerel halkın devrim yapma çabalarının dışarıdan yardım ve destek alarak başarılı olacağını beklemek çıkar çatışmalarının olduğu günümüz emperyal yaşamında realist bir beklenti değildir. Toplumsal değişim ve devrimler hep sancılı olmuştur ve olacaktır. Sihirli bir

¹⁸³ Akdiş, Pf. Dr. Muhammet, “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizler-Beklentiler”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, 2005, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/finans.htm>

¹⁸⁴ Bozkurt, V., Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar, İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2000, 2(1), S. 1-12

değnekle bir anda değişimin gerçekleşmesi beklenemez. Halkların totaliter rejimlerle mücadele etmesi demokratik toplumlardaki halk hareketleriyle karşılaştırılmamalıdır. Totaliter rejimlerdeki değişimler daha çok zaman alacaktır ve daha sancılı olacaktır. Her devrimde olduğu gibi devrim karşıtı kesimlerde olacaktır. Değişimlerin iyi yönde dahi olsa her zaman mevcut düzende değişikliğe sebep olması açısından tehdit olarak algılanması normaldir. Devrimsel değişimlerin kozmopolit bakış açısıyla benimsenmesi zaman alacaktır. Toplumsal faydanı gözetilmesi ve ahlaki yaklaşımın benimsenmesi, hiçbir ötekileştirmeye izin verilmemesi ve insana duyulan saygının çıkar güdüsünden daha önemli olduğunun evrensel bir değer olarak kabul edilmesiyle mümkün olabilir.

Sonuç olarak; küresel sistemin post modernleşmesi ile bireyin ekonomik güvenliğini vereceği zararları telafi edilmesi zor tehditleri beraberinde getirmiştir. Artık yeni bir sistemin oluşturulması için neler yapılması gerektiği konusu daha önemli hale gelmiştir. Bu sistemin oluşturulmasında etik değerlerin hakimiyetinin sağlanmasını sağlayacak olan bireyin iradesini yansıtacak olan ve bireysel katılımı en aktif şekilde sağlayacak olan sivil hareketlerin irdelenmesi öncelik kazanmıştır. Bireyin ahlaki değerler ve hakim olan piyasa anlayışı arasındaki ‘‘arasındalık’’ olarak tanımlanan bir konumda olması ve yorum çağında bulunuyor olmamız toplumsal etkileşimlerin yeni bir sistem oluşumunda kritik faktör haline getirmiştir. Bu sebeple toplumsal etkileşimin sağlanabileceği etkili yapılar sivil birlikler olmaktadır. Teknolojik gelişimlerin internet kullanımı ve sosyal medya kullanımını mümkün ve iletişimi daha hızlı hale getirmesi bilgi paylaşımı ve örgütlenme yeteneği artmaktadır. Bu kanallar sivil toplum hareketlerinin başarısını arttırmaktadır. Sivil hareketlerin ve sosyal paylaşımların tepkisel davranışları, piyasa yönelimli paylaşımları ve provokatif hareketleri içermesi olumsuz etkiler yaratıyor olsa da sosyal zeka öğrenilebilir bir yapıya sahiptir. Sivil hareketler post modernleşmenin etkisiyle eskiden ekonomik ve politik düzen ve eşitsizliklere karşı ortaya çıkıyorken artık küresel sistem hakim olan anlayışa karşı yani insan hakları ve demokrasi ve sivil toplumun oluşumunun sağlanması yönünde gelişmektedir. Diktatör rejimlere sahip olan ve geri kaldıkları düşünülen orta doğu halkları dahi küresel sisteme karşı tepkilerini dile getirmekte ve sivil örgütlenmeyi teknolojiyi kullanma bilinci ile sosyal medyanın avantajlarından yararlanmaktadır. Bu küresel boyutta da aynı ortak amaç için sivil örgütlenmenin sağlanabileceğini göstermektedir. Küresel anlamda birlik içerisinde çeşitlilik anlayışının benimsenmesi için beraber yaşamanın önemi ve sosyal değerlerin ön plana çıkması için küresel sosyal hareketler dikkat çekmektedir. Yaratıcılıkları ile dikkat çeken bu hareketlerin diğer küresel sosyal hareketler ile uzlaşma sağlayarak yeni küresel sistem üzerinde fikir birliğine erişmeleri umut edilmektedir. Yeni küresel sistemin sosyal refah ve

adaleti sağlayacak bakış açısı ile sağlanması devletlerin ve uluslararası örgütlerin yönetsel zekaya sahip olmasını gerekli kılmaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme olarak tanımlanan özellikle ekonomik alanda olmak üzere her alanda sınırların kalkması ve küresel sistemin tek kutuplu hale gelmesi ile duyulan eksiklik sonucu güvenlik kavramı genişlemiştir. Askeri ve siyasi anlamının dışında ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik kavramları doğmuştur. Güvenliğinin sağlanması arzu edilen tüm bu alanları birbiriyle ilişki içerisindedir ve birbiriyle ilişkili tehdit algılamaları oluşmaktadır. Günümüzde realist yaklaşımın çıkar motivasyonu ile klasik yaklaşımın askeri üstünlük eğiliminin hakimiyeti yaşanmaktadır. Ekonomik kaygılar birinci planda yer almaktadır. Güvenlikli olma durumu ekonomik güç ile doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir. Tüm güvenlik alanları ekonomik güvenlik ile ilişkilendirilebilmektedir.

Küreselleşmenin getirdiği bağımlılıklar hassasiyetleri de arttırmaktadır. Artan hassasiyetler ilişkilerde güvene olan ihtiyacı arttırmaktadır. Küresel sistem üzerindeki hakim anlayış maksimum kar ve çıkar motivasyonu ahlaki değerlerin önemini yitirmesine sebep olmaktadır. Maddi değerler manevi değerlerin önüne geçmektedir. Küreselleşmeyi öven ve yeren birçok görüş bulunmaktadır. Küreselleşmenin liberalleşme ile bireyin yaşam standartlarına olan olumlu etkileri görülmüş olsa da sermayeyi temsil eden piyasa yönelimli yaklaşımın küresel sisteme hakim olan güç haline gelmesi küreselleşmenin olumsuz etkileri olan bir süreç haline dönüşmesine sebep olmaktadır.

Küreselleşme yeni bir kavram olmamakla birlikte yaşadığımız ve yaşamaya devam edeceğimiz doğal bir süreçtir. Küreselleşmenin olumsuz etkilerinin bulunması küreselleşmenin hatası değil küresel sisteme hakim olan anlayışın sonuçlarıdır. Bireysel alandan küresel alan kadar her boyutta rekabet söz konusudur. Daha fazla parasal güce sahip olmayı hedefleyen maksimum kar elde etme eğilimi rasyonel bir davranış olarak görülmektedir. Maddi bir değer olan para insani değerlerin önüne geçmektedir. Bu bir değer paradoksudur. Ayrıca üstün olmak güvenlikte olmak ile özdeşleştirilmektedir. Eşit olmak gibi etik kavramlar tatmin sağlamamakta ve güçlü olmak daha çok arzulanan bir durum haline gelmektedir. Bu eğilimler ahlaki olmamalarına rağmen normal karşılanmaktayken küresel sisteme olan güveni de azaltmakta ve tehdit algılamalarını arttırmaktadır. Bu gibi çelişkiler bireyin "arasındalık" olarak tanımlanan tercih yapmak zorunda kaldığı zor durumlar yaşamasına sebep olmaktadır. Oysa ki bireysel alandan küresel alana kadar her boyutta sağlanması arzu edilen barış ortamı sarsılmayacak güven ilişkilerinin kurulmasına bağlıdır.

Küresel ekonomik güvenliği olumsuz etkileyen tehdit algılamaları korku dürtüsü ile oluştuğu için doğası gereği öfke ve şiddet eğilimi yaratmaktadır. Bu sebeple askeri güç sahibi

olmak birincil güvenlikleştirme yöntemi olmaya devam etmektedir. Korku aynı zamanda tepkisel hareketleri doğurarak gerçek tehdit kaynağının analiz edilemeden tehdit algılamalarının sapmasına olanak sağlamaktadır. Ötekileştirme eğilimi tehdit algılamalarının saptırılıyor olmasının en güzel örneğidir. Temelinde ekonomik sistem içerisindeki aksaklık ve eksikliklerden kaynaklanan problemler ötekileştirme gibi kültürel ve siyasal kaynaklı olarak değerlendirilebilmektedir. Aynı zamanda soyut tehdit algılamaları zamanla somut hale dönüşebilmektedir. Bu yüzden sapan tehdit algılamalarının somut tehditler haline dönüşmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durum bize algılamaların yönlendirilebilir olmasını, küresel sistemin oluşumunda yönetsel niteliklerin ve bilginin paylaşımının ekonomik güvenliğin sağlanabilmesinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Sermaye sahibi ÇUŞ'nin, uluslararası örgütler ve devletler üzerinde hakim oldukları ve alınan kararlarda birebir etkili oldukları bilinmektedir. Sermaye post-modern sisteme geçişin göstergesi olarak hakimiyetini disiplin yoluyla sağlıyorken sermayeye olan bağlılığın artmasıyla kontrol yoluyla disipline etme yeteneği kazanmıştır. Sermayenin küresel sistem üzerindeki bu hakimiyeti toplumsal, ulusal ve uluslararası alandaki tüm kurumların sorgulanmasına sebep olmaktadır. Bu kurumların şeffaflığı ve sermayenin baskıları karşısındaki tutumları irdelenmektedir. Bu durum denetlenebilirliğe duyulan ihtiyaca dikkat çekmektedir. Denetim ve yönetim alanlarında tek merkezli kurumlar yerine çok merkezli yapılar oluşturularak otorite paylaşılmalı, gücün tek elden kullanımına izin verilmemelidir. Baskı altında yönetebilme yeteneği ise yönetsel zeka olarak tüm kurum yönetimlerinde aranılan bir nitelik oluşturmaktadır.

Diktatör rejimlere sahip olan ve baskı altında yaşamaya alışkın oldukları düşünülen Orta Doğu halkları dahi sisteme tepkisini dile getirmektedir. Ekonomik güvenliğe karşı doğal kaynaklara olan bağlılığın yarattığı hassasiyetleri ve tehditleri temsil eden Orta Doğudaki yakın tarih gelişmeleri sermayenin hakimiyet sağlamak amacıyla uyguladığı stratejilerin analiz edilmesi için birçok veri sunmaktadır. Devrim talep eden halkların sosyal hareketlerinin başarısı halkın içerisinde dolayısıyla bireysel iradede çıkarılacak çözüm önerilerine bağlı olacaktır. Batılı devletlerden veya komşu ülkelerin desteğinden medet uman halklar sonuçların kendi lehlerine olmayabileceğini göz önünde bulundurmak durumundadır. Ayrıca her ülkenin ihtiyaç duyacağı siyasi, hukuki ve ekonomik sistem o ülkenin sosyal ve ekonomik koşullarına göre değişiklik gösterecektir. Küresel ekonomik güvenlik farklı yapılardaki ulusal ekonomilerin farklı çözümlere ihtiyaç duyabileceği ancak diğer ülkelerle uyumlu politikalar yürütmesini gerekli kılan hassas dengelere ihtiyaç duymaktadır.

Çağımız yorum çağıdır. Algılamaların değiştirilmesi tüm sistemin değişmesi anlamına gelebilir. Farklı bir dünya mümkündür. Ancak şu an için olgunlaşmış bir küresel sistem

görüşü bulunmamaktadır. Sosyal küresel örgütlerin zaman içerisinde yaratıcı oldukları kadar uzlaşma sağlayabilecek gelişimi sergileyebilecekleri de umut edilmektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde sosyal medya dediğimiz iletişim kanalları önem kazanmıştır. Bireylerin fikirlerini özgürce paylaşabildikleri bu ortamlar toplumsal iletişimin en önemli destekleyicisidir. İletişim tüm ötekileştirme eğilimlerini boşa çıkartarak insani değerlerin birinci plana alınmasını sağlayacak güce sahiptir. Sivil toplum örgütleri modern toplumun tamamlayıcı ögesi olarak sosyal hareketleri en iyi kullanan ve kullanması gereken yapılanmalardır.

İnsani yaşam standartları, özgürlük, insan hakları gibi insani değerlerin oluşturulmasında birey ve küresel sistem arasındaki ilişkiyi sağlayacak en güçlü kurum devlettir. Bu sebeple ulusal devletlerin güvenlik duvarlarının sınırlarını nereden ve ne kalınlıkta çektiği, baskı altında nasıl bir yönetim sergilediği daha fazla önem kazanmaktadır. Küresel ekonomik güvenliğin sağlanmasında tüm yükün devlet üzerinde olduğunu söylemek yanlış olacaktır. küresel ekonomik güvenliğin gerektirdiği hassas dengeler uluslararası kurumların piyasanın baskısı altında yönetebilme yeteneklerinin üstünlüğünü ve uluslararası politikaların uyumu zorunlu kılmaktadır.

Küresel alanda son yıllarda birçok ülkede yaşanan sosyal hareketler sistem içerisinde ters giden birçok durum olduğunu ve sistemin kriz içerisinde olduğunu göstermektedir. Birey özellikle yeni ortaya atılan kavramlar algılamaların yönlendirilmesinde önemli etkiye sahip olduğu için temkinli davranılması gereken kavramlardır ve sorgulamalıdır. Sistemin parçala-yönet anlayışıyla işlemesine karşı toplumsal birleşme ve toplumsal irade temsili sağlanmalıdır. Güvenliği sağlama amacıyla yapılan ve barışçıl olmayan askeri müdahale, silahlanma gibi şiddet içerikli güvenlikleştirme girişimleri meşru görülmemelidir. Güç kullanımına karşı yaptırım talepleri artmalı ve tepkiler olgunlaştırılmalıdır.

Sermaye için savaşlar dahi ekonomik kazanç olarak değerlendirilebilmektedir. Devletler sermayenin etkisi altında bulunan kredi kuruluşları tarafından sosyal harcamaları kıstak zorunda bırakılmakta ve küçülmeye zorlanmaktadır. Devletin küçülerek zayıflaması bireyi piyasa güçleri ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu aynı zamanda ekonomik sistemin kontrol edilemeyen spekülasyon hareketlerini de arttırmaktadır. Krizlere karşı olan hassasiyetler artmaktadır. Yaşanan ekonomik krizlerden ve sermayeye olan bağlılığı arttıran liberal küresel sistemden en çok zarar gören insani yaşam standartları olmaktadır.

Ekonomik etkenlerin tehdit algılamalarını bu kadar etkilediği günümüz küresel sisteminde paranın nereye harcandığı önem kazanmaktadır. Birey ekonomik güvenlikleştirme hareketi olarak uyguladığı politikayı beğenmediği sermaye sahiplerine kazanç getirecek yerlere harcama yapmayarak ekonomik güvenlik ortamını etkileyebilme imkanına sahip

olabilir. Maddi değerleri ön plana alan kurumlara yine maddi alanda tepki gösteriyor olmak yaptırımsal bir yaklaşım olacaktır.

Siyasi otoritelerin sivil hareketlerin gündeme gelmesinden hoşlanmıyor olmaları ve önemsiz hareketler olarak lanse etme çabaları bu hareketlerin ne kadar etkili olabileceğinin bir göstergesidir. Süreç içerisinde mağdur olan bireyin farkındalığının ve sisteme olan tepkisinin zamanla arttığı görülmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle mümkün hale gelen sosyal paylaşım kanalları toplumsal etkileşimin artmasını, gerçek tehdit oluşumlarının ayırt edilebilmesi için doğru bilgiye ulaşabilme imkanı sağlamaktadır. Birey bu kanallarla birlik olma yeteneğine sahip olabilmekte ve kollektif bilgi paylaşımının bir parçası olabilmektedir. Sosyal paylaşım sosyal hareketlerin başarısını arttırmakta ve bu alanda sosyal zekanın gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bireyin sermayenin hakim olduğu sisteme karşı kollektif oluşumlarla bilinçli tepkisini olgunlaştırması beklenmektedir.

Özet olarak; küresel ekonomik güvenliğin sağlanması sürdürülebilir küresel barışın temelini oluşturacaktır. Ekonomik güvenliğı tehdit eden temel sorun piyasa yönelimli görüşün küresel sistem üzerindeki hakimiyetidir. Ahlaki olmayan yaklaşımlar bireylerin sosyal hayatlarında dahi normal karşılanır hale gelmiştir. Rekabet ve çıkar motivasyonu temel alan bu anlayış bireyin yaşam standartlarını olumsuz etkilemekte, devletin, uluslararası kurumların ve şirketlerin baskı altında etik olmayan politikalar uygulamasına sebep olmaktadır. Bunun sonucu olarak küresel ekonomik sistem krizlerle boğuşarak ve kendi kendini yok etme yolunda ilerlemektedir. Bireysel ekonomik güvenlik sağlanmadıkça küresel ekonomik güvenliğin sağlanması beklenemez. Ekonomik güvenlik birey odaklı yaklaşımlarla yani insani yaşam koşullarının sağlanması ile sürdürülebilir olacaktır. Sistem içerisinde zarar gören bireyin farkındalıkları artmaktadır. İradesini göstermek isteyen birey iletişim ve etkileşimler ile sivil birlik olma yolunda ilerleme kaydetmektedir. Dünya yeni bir küresel sistemin oluşumunda geçiş aşamasında bulunmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik güvenliğe olan olumsuz etkilerinin olumlu hale dönüştürülebilmesi mümkündür. Farklılıklarımız aynı zamanda zenginliklerimizdir. Her bireyin saygıya, hoşgörüye ve insani yaşam koşullarına ihtiyacı vardır. Beraber yaşamak toplumsal anlamda erişilebilecek en büyük değerdir. Sivil birlikler ahlaki olmayan anlayışlarla yönetilmemeli, iktidar sahibi olmak için araç olarak kullanılmamalıdır. Sivil birlik oluşumu amaç olarak görülmelidir. Küreselleşme, küresel ekonomik sistem ve aktörleri sorgulanyorken bireyin kendisini de sorgulamaya ihtiyacı vardır. Etik değerler bireysel boyutta benimsenerek küreselleşecektir. Zamanın neler göstereceğı ve yaşanan deneyimlerin insanlığın geleceğini nasıl etkileyeceğı merak konusudur.

KAYNAKÇA

- Ağcan, Muhammed A., İmmanuel Kant ve Uluslararası Egemen Devlet, Kozmopolitan Siyaset ve Evrensellik/Farklılık, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 8, Sayı 32, 2012
- Akalın, Gülsüm, Uçak, Ayhan, “Ekonomik Krizlerde Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Rolü ve IMF’nin Kriz Yönetimi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007,7(28):255-262
- Akdiş, Muhammet, “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizler-Beklentiler”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, 2005, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/finans.html>
- Alantar, Doğan (Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Daire Başkanı), Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Değerlendirme
- Arestis, Philip, BASU, Santonu, "Financial Globalization: Some Conceptual Problems", Eastern Economic Journal, Vol: 29, No: 2, Spring, 2003
- Arı, Ünal, Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Yeni Güvenlik İhtiyacı ve Savunma Sanayii Konsepti, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2004
- Aydın, Mustafa, Açıkmeşe, Çidem, "İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008
- Aydın, Nurhan, “Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler (Joint Venures) ”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1997
- Aydoğan, Filiz, “İkinci Medya Çağı’nda Gözetim ile Kamusal Alan Paradoksunda İnternet”, İkinci Medya Çağında İnternet, Der. F.Aydoğan, A. Akyüz, İstanbul, Alfa Yay., 2010
- Ayoop, Mohammed, “The Third World Security Predicament”, Lynne Rienner Publishers, Londra, 1995
- Azer, Özlem Arzu, “Sermayenin Çokulusluluktan Uluslarüstülüğe Dönüşümü”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2007
- Bacık, G. “Arap Baharı’ndan Ortadoğu ve Kuzey Afrika’nın Geleceğine Bakmak”, Müsiad Çerçeve Dergisi, 2011, 57, S. 16-22
- Balkanlı, Osman, “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı 1, 2002
- Barber, Benjamin (1995), Güçlü Demokrasi, Çev. Mehmet Beşikçi, İstanbul, Ayrıntı Yayınları

- Barnet, Michael, Finnemore, Martha, "Expertise and Power at the International Monetary Fund", Rules for the World: International Organizations in Global Politics, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004
- Bateman, Thomas S., Snell, Scot A.(1999), Management Building Competitive Advantage, 4th. Ed. (International Edition), The McGraw-Hill Companies, Inc.,USA
- Brauch, Hans Günter , "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008
- Bauman, Zygmunt (1998), Postmodern Etik, Çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Baylis, John, "Uluslararası ilişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008
- Bolat, Tamer, Seymen (2005), Oya, Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik, "Çok Uluslu İşletmelerin Kavramsal Açısından İncelenmesi", Nobel Yayın, 1. Basım, Mayıs
- Boyd, Daniel, ELLİSİON, N. B., "Social Network Sites: Definition, History and Scholarship", Journal of Computer-Mediated Communication, 2007
- Bozkurt, V., Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar, İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2000, 2(1), S. 1-12
- Buzan, Barry, "People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in The Post Cold War Era", 1991
- Buzan, Barry, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008
- Canbolat, İbrahim S., "Küreselleşen Dünya ve Türkiye-Aşkın Değerler Kurumlar Politikalar İlişkiler ve Sorunlar", Bursa:Vipaş İnş. Tur. Eğt. Aş, 2002
- Carlson, Bob, Mudambi, Ram, Globalization Entrepreneurship and Public Policy: A Systems View, Industry and Innovation, Mart 2003
- Cural, Ahmet, "Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2011
- Czeslaw, Mesjasz, "Ekonomik Güvenlik", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008
- Çalış, Şaban H., Akgün, Birol, Kutlu, Önder, (2006), Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi Kitapevi, Konya
- Çaşın, Mesut H., Özgöker, Uğur, Çolak, Halil (2007), Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi, Nokta kitap, 1. Basım, İstanbul

- Çeken, Hüseyin, "Küreselleşme", Haz. Cemal Uşak, İstanbul: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, 2003
- Çımrın, Füsün Gökalan, " Küreselleşme Sürecinde Sosyal Bir Hareket Olarak Karşı Küreselleşme Hareketleri/Türkiye Sosyal Forumu Örneği, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2009
- Dağ, Ahmet Emin, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Anka Yayınları, İstanbul, 2004
- Diñer, Bahadır, "Orta Doğu'da USA Jonglerin Elinden Düşen Toplar", USAK Analiz, 2011
- Diñer, Meral, Çevre Gönüllü Kuruluşları, Türkiye ÇevreVakfı Yay.,Ankara, 1996
- Drucker, Peter, "Toplumsal Dönüşüm Çağı", Türkiye'de Toplumsal Değişim, Yeni Yüzyıl Yay., İstanbul, 1995
- Durgut, Şükrü, "Dünyada Yaşanan Globalleşmenin Türkiye'ye Etkileri", Standart Teknik ve Ekonomik Dergi, 2000, Sayı 466
- Engin, Barış, "Yeni Medya ve Sosyal Hareketler", Cesur Yeni Medya, e-kitap, Der. Mutlu Binark, Fidaner, Alternatif Bilişim Derneği Yay.,Ankara, 2011
- Evranos, Furkan, "2008 Küresel Finansal Krizin Etkileri", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2012
- Field, John, Sosyal Sermaye, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2006
- Freeman, A, Kagarlitsky, B. (2007), Küreselleşmenin Krizi, Çev. İbrahim yıldız,bahar kara, Yordam Kitap
- Gillion, Colin, Turner, John, Bailey, Clive, Latulippe, Denis, Social Security Pensions Development and Reform (Geneva: International Labour Organization), 2000
- Göle, Nilüfer (2000), Melez Desenler. Metis Yay., İstanbul
- Göle, Nilüfer, "Liberal Yanılgı", Türkiye Günlüğü, Güz. 1993, Sayı 24,
- Gürün, Fethi (2001), Globalleşme ve Çok Uluslu Şirketlerin İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Güven, S., "Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği" İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 2001
- Halliday, Fred, "Global Governance:Prospects and Problems", Der. David Held-Anthony McGrew, The Global Transformation Readers: An Introduction To The Globalization Debate, Polity Press, 2005
- Heathcote, Jonathan, Perri, Fabrizio Perri, "Financial Globalizationand reel regionalization", Journal of Economic Theory, Elsevier, NBER Working Paper No. 9292 October 2002 JEL No. F36, F41

- Holloway, John, Bonefeld, Werner, Küreselleşme çağında Para ve Sınıf Mücadelesi, Çev. Münevver Çelik-A.Rıza Güngören, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2007
- İpcioğlu, İsa, "Kapitalist Sistem ve Küresel Pazarda Rekabet Avantajı Sağlamayı Amaçlayan Firmalar İçin Olası Alternatif Rekabet Stratejilerinin Analizi", Verimlilik Dergisi, 2003/4,
- İyibozkurt, Erol (1997), IMF'nin Sorunu, Güncel Ekonomik Sorunlarımız, Küreselleşme ve Ekonomimiz, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa
- Karabulut, Bilal, "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2009
- Kaynak, Mahir, Büyük Ortadoğu Projesi, Faruk Bilgin ile röportaj, İlk yayınları, 24.02.2004
- Kibritçioğlu, Aykut, "Türkiye'de Ekonomik krizler ve Hükümetler, 1969–2001", Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Eylül-Ekim, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 27
- Korkmaz, Abdurrahman, Finansal Krizler ve Aktarım Kanalları, Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2010
- Krasner, S. D. (1999) Sovereignty: Organized Hypocrisy, Princeton University Press, New Jerse,
- Lee, Eddy, "Globalization and Employment: The New Policy Agenda", Development, 43/2, 2000
- Madura, Jeff, "Financial Market and Institutions", Thomson South Western, 7th Edition, 2006
- Mahrez, Gil, Kaufmann, Daniel, "Liberalization, Transparency and Financial Crisis", Ağustos 1999
- Mangır, Fatih, Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte olan Ülkelerde Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Makroekonomik Etkileri, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2008
- Mardin, Şerif. (1990), Türkiye'de Toplum ve Siyaset., Der. M. Türköne-T.Önder, İletişim Yay, İstanbul
- Mazlum, İbrahim, "Çevre ve Güvenlik İlişkisine Tanımsal Bir Yaklaşım", Der. Ayhan Kaya-G. Göksu Özdoğan, Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003
- McGrew, Anthony, "Models Of Transnational Democracy", Der. David Held-Anthony McGrew, The Global Transformation Readers: An Introduction To The Globalization Debate, Polity Press, 2005
- Mulgan, Geoff (1995), Antipolitik Çağda Politika, Çev. USAullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

- Mutlu, M.K., Taş, R., Akpınar, M. (2012), Orta Doğu Raporu, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları
- Nişancı, Ensar, "Küresellik, Küreselleşme, Bir Tanıma Doğru", İ.İ.B.F. Ekonomik, Toplumsal, Siyasal Analiz Dergisi, 2003, Sayı.1
- Orhan, Oytun, "Arap Baharı ve Türkiye", Müsiad Çerçeve Dergisi, 2011, 57, S. 22-28
- Özcan, Arif Behiç, "Uluslararası Güvenlik Sorunları ve USA'nın Güvenlik Stratejileri", Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Tezi
- Özsuca, Şerife, "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi SBF Dergisi
- Öztoprak, P., "Ortadoğu'nun Demokratikleşme Süreci ve Türkiye", Akademik Analiz, 2012, Yıl 1, Sayı 4. S. 9-14
- Öztürk, Nazım, "İmf'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", Cumhuriyet Üniversitesi CMYO Dış Ticaret Programı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 57/4
- Poster, Mark (1995), The Second Media Age, Polity Press, 1. Baskı, USA
- Richter, Rudolf (2001), Sosyolojik Paradigmalar, Çev. Necmettin Doğan (2012), Küre Yayınları, İstanbul
- Spring, Ursula Oswald, "Latin Amerika'daki Barış Üzerine Doğulu, Avrupalı ve Yerli Düşünce", Uluslararası İlişkiler, Ankara, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008

İnternet Kaynakları

- Albayrakoğlu, Esra Pakin, 18.02.2010, "Amerika'nın Yeni Savunma Stratejisi", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=574:amerikann-yeni-savunma-stratejisi&catid=98:analizler-USA&Itemid=135
- Amerika Hala Terör Tehdidi Altında, 03.02.2010, <http://www.voanews.com/turkish/2010-02-03-voa33.cfm>
- Dünya Bankası, Altı stratejik tema, 30.11.2009, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20040565~menuPK:1696892~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html>
- Dünya Bankası, Odaklanılan konular, 30.11.2009, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20653660~menuPK:72312~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html>

- Dünya Bankası, The Global Outlook in Summary, 2010-2014,
<http://web.worldbank.org/external/default/main?theSitePK=659149&pagePK=2470434&co tentMDK=20370107&menuPK=659160&piPK=2470429>
- Elmas, Fatma Yılmaz, 24.06.2009 , "AB'de Sosyo-Ekonomik Kriz: Ekonomik Krizin Sosyal Maliyeti", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1000>
- Emin, Salihli, 2010, "Türk Dış Politikasının Eksen Genişlemesinde Körfez Sermayesinin Etkisi", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=759:tuerk-d-politikasnn-eksen-genilemesinde-koerfez-sermayesininetkisi&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150
- IMF, 2006 IMF Lending, A Factsheet, September

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Ayşe Ece ALKAN
Doğum Tarihi ve Yeri : 19.06.1982 - Antalya
Medeni : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Metin-Nuran Çakallıklı Anadolu Lisesi, Antalya, 2000
Lisans Diploması : Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü, İzmir, 2006
Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası
İlişkiler Ana Bilim Dalı, Antalya, 2014
Tez Konusu : Küreselleşme ve Ekonomik Güvenlik
Yabancı Diller : İngilizce, Almanca
E-Posta : ece-erdogan@hotmail.com